PROPAGANDISTA

AZ MSZMP KB
AGITÁCIÓS
ÉS PROPAGANDA
OSZTÁLYÁNAK
FOLYÓIRATA

86/8

PROPAGANDISTA

Tartalom

Berecz János: Megosztott nemzetünk egységes nemzetté kovácsolódott. Beszéd a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány megalakulásának 30. évfordulóján [5]
Petrovszki István: A lenini eszmék diadala [17]
Válogatás – az újdonság varázsával. Kádár János új kötetéről – *Huszár István* [23]
Kiss Arthur: Politikai életünk továbbfejlesztéséről [29]
Nádasdi József: Közélet, közgondolkodás, pártpropaganda [39]
Hutás Imre: A 7 egészségmegőrzés társadalmi programja [47]
Halász György: Magyarok a nagyvilágban [58]

PÁRHUZAMOS NYILATKOZATOK

A világnézeti nevelésről. *Gazsó Ferenccel* és *Záhorzik Terézzel* beszélget *Réthy István* [71]

MŰHELYEK

Szakszervezetek Elméleti Kutató Intézete – Szerkesztőségi beszélgetés *Buza Mártonnal* [81]

GAZDASÁG

Bogyó Tibor: Új típusú bankrendszer [94]
Tóth László: A kiegészítő és kisegítő gazdasági tevékenység fejlődése [104]

VALÓSÁGUNK

Kiss Gábor: „Például a munkaerkölcs..." [110]
Életünk és a mozgás. Beszélgetés *Tigyi Józseffel* [120]

TÖRTÉNELEM

Milei György: A KMP megalakulásáról. A Kun Béla centenárium jegyében [130]

SZOMSZÉDAINK

Niederhauser Emil: „Múltunk mind össze van torlódva..." Népek, nemzetek, társadalmak régiónkban [142]

NEMZETKÖZI ÉLET

Dániel László: Bern a helsinki folyamatban [158]

A KAPITALIZMUS – MA

Pirityi Sándor: Az imperializmus és a helyi háborúk [166]

TÉNYEK ÉS ÉRVEK

Nemes Zoltán: A nemzetközi fizetési kötelezettség teljesítéséről [176]

A HELYI TÁRSADALOMRÓL

Hencz József: Várospolitika ma és holnap [182]

FÓRUM

Debreczeni Miklós: Családpropaganda [189]
Hidvégi Miklós: Az agitátorképzés feladatai [194]

MÓDSZER

Zrinszky László: Megfigyelések a szemináriumok vezetéséről és menetéről [199]
Tisztázzuk! A szemléletesség, a szemléltetés, a szemléltetőeszközök fogalmáról [207]

AJÁNLÁS

Izikné Hedri Gabriella: A szocialista együttműködés távlatai *(Molnár Győző)* [212]
Nívódíjak átadása [215]
Pályázati felhívás aspirantúrára [216]

E számunk képeinek tárgya a mozgás

Berecz János

MEGOSZTOTT NEMZETÜNK EGYSÉGES NEMZETTÉ KOVÁCSOLÓDOTT

A Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány megalakulásának 30. évfordulója alkalmából 1986. november 4-én Szolnokon ünnepi ülést tartott Szolnok Megye Tanácsa. BERECZ JÁNOS, az MSZMP Központi Bizottságának titkára mondott beszédet, amelyet teljes terjedelemben közlünk.

Mai ülésünk a tiszteletadásé. Történelmi tény, hogy három évtizeddel ezelőtt, 1956. november 4-én *ebben* a városban, Szolnokon alakult meg, *innen* hirdetett programot a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány.

Tisztelettel köszöntjük mindazokat, akik harminc évvel ezelőtt bátran kiálltak a haladásért, fegyvert fogtak a szocialista rendszer védelmében, tettekkel segítették a kibontakozást, a konszolidációt. Megbecsüléssel és hálával ápoljuk azoknak a magyar hazafiaknak és szovjet internacionalista harcosoknak az emlékét, akik három évtizeddel ezelőtt vérüket hullatták, életüket adták a magyar nép hatalmáért és szocialista jövőjéért.

A hősök és a mártírok előtt is tisztelgünk, de a következő nemzedékek tisztánlátását is erősítjük azzal, hogy ismételten kinyilvánítjuk álláspontunkat arról, ami hazánkban három évtizeddel ezelőtt és azóta történt. A megtett út a bizonysága, hogy nem voltak hiábavalók a szocializmus híveinek erőfeszítései és áldo-

zatvállalásai. Helyrehoztuk a korábbi hibákat és tanultunk belőlük. Értékeink megőrzésével megújultunk, a szocialista országok testvéri közösségében, a magunk választotta úton haladva dolgozunk a haza felvirágoztatásáért, népünk boldogulásáért, az emberek gyarapodásáért.

Nemzetünk tragédiája volt

Ma sem kell másképpen megítélnünk 1956 történéseit és a hozzájuk vezető folyamatokat, mint tettük akkor, 1956 végén. A Magyar Szocialista Munkáspárt Ideiglenes Központi Bizottsága 1956. decemberi határozatának, az 1957. júniusi Országos Pártértekezlet állásfoglalásának nagy érdeme, hogy maradandó érvénnyel minősítette az eseményeket, és tárta fel az ellenforradalom okait. Ez a marxista elemzés kiállta az idő próbáját, s ma, történelmi távlatból visszatekintve sincs okunk arra, hogy igazát vitassuk.

Pártunk ma is töretlenül vallja, hogy az események egésze – a fegyveres felkelés és az azt előkészítő ideológiai, szervező tevékenység – társadalmi tartalmát, politikai céljait tekintve, *ellenforradalmi* jellegű volt. Alapvető célja volt a munkáshatalom megdöntése, a társadalmi tulajdonviszonyok megváltoztatása és a Magyar Népköztársaság kiszakítása a szocialista szövetségi rendszerből. E tervek valóra váltása állandó konfliktusforrássá, hidegháborús góccá változtatta volna Magyarországot Európa közepén.

Az ellenforradalom nemzetünk tragédiája is. Sok család fiai haltak meg, *hősként* a néphatalom védelmében, *vagy értelmetlenül* egy rossz ügy félrevezetett képviselőjeként. Magyarok tízezrei szóródtak szét a világban, hazát veszítve, közöttük számosan olyanok, akik jobb sorsot érdemeltek volna. Eltakarítanivaló romokat és nehezen helyrehozható gazdasági visszaesést hagyott maga után 1956 októbere. S legtragikusabb vonása, hogy *szükségtelen volt*. A megújulást nem az ellenforradalom hozta magával, hanem a tévedések korábban megkezdődött felismerése. Nem az ellenforradalmárok követelései valósultak meg az

1957-tel kezdődött szakaszban, hanem a dolgozó nép igazi érdekeinek megfelelő politika. S tragikus az is, hogy jó szándékú törekvések nyithattak utat, teremthettek mozgásteret minden ízükben retrográd, szocializmusellenes szándékoknak.

Az ellenforradalom nem a tömegek műve volt. A nagy tömegek az országban s itt Szolnok megyében is döbbenten háttérbe húzódtak, tették a dolgukat, például elvégezték az őszi munkákat, mert tudták, hogy a nemzetnek élnie kell. Mégiscsak megerősíthetjük azt a mindig is félreérthetetlenül kinyilvánított meggyőződésünket, hogy a megmozdult emberek döntő többsége nem volt ellenforradalmár, őket nem szocializmusellenes szándék vezette, éppen ellenkezőleg: Magyarország szocialista jövője érdekében léptek fel.

A hibák kijavítását, a politikai gyakorlat változását igénylő emberek cselekedeteinek mozgatórugója az a csalódottság, az az elkeseredés és keserűség volt, amit az évekig mélyülő válság megoldására tett többszöri kísérletek eredménytelensége és kudarca, elsikkadása vagy éppen elsikkasztása okozott. Céljuk a szocializmus megtisztítása volt politikai eszközök felhasználásával. Nem ők tehetnek arról, hogy átmenetileg ezt a mozgalmat felhasználhatták törekvéseikkel ellentétes célokra is. De ők alkották azt a bázist, amely gyorsan felismerte az újjászervezett párt, a Magyar Szocialista Munkáspárt megújult politikájának forradalmi tartalmát, helyességét, és melléálltak, támogatták azt. Ez jelentette, biztosította a megújulás társadalmi bázisát és programjának megvalósítását.

A társadalmi mozgásban részt vevők egy részét tartósan megtévesztették, félrevezették a revizionista csoport jelszavai. Ezeknek az embereknek a jó szándéka kétségtelen, azonban nem, vagy nehezen ismerték fel az árulást, és némelyek még november 4-e után is szemben álltak a forradalmi erőkkel. Magatartásukkal eszmei zavarokat és politikai károkat okoztak.

Nem kevesen voltak, akiket az osztályellenség becsapott, kihasznált saját érdekében, s az ellenforradalom cselekvő résztvevőjévé tett. Többségükben fiatalokról van szó. Ezeket a fiatalokat leginkább az zavarta

meg, hogy a jelszavak zöme nem volt ellenforradalmi, a nagy számban felhasznált szimbólumok pedig nemzeti érzületükre hatottak.

A felkészült és tudatos ellenforradalmi erők kiszolgálóikból, lumpenekből, a börtönökből kiszabadított háborús és népellenes bűncselekményekért elítéltekből, valamint nagyrészt köztörvényes bűnözőkből fegyveres terrorcsapatokat szerveztek. A fegyveres ellenforradalom „kemény magvát" ők alkották. Ezek – mint a Budapesti Pártbizottság október 30-án történt megtámadása idején is – leplezetlenül mutatták valódi arcukat; Münnich Ferenc szavait idézve: „állati módon gyilkolták népünk legjobbjait".

Nagy szükség van tehát arra – mint ahogy már 1956. november 4-től ezt megtette a Magyar Szocialista Munkáspárt –, hogy mindig *különbséget tegyünk* az ellenforradalomban tudatosan részt vett, az árulóvá vált erők és azok között, akiket kihasználtak, megtévesztettek, félrevezettek.

Abban a helyzetben – alig egy évtizeddel a felszabadulás után – természetes, hogy a megdöntött uralkodó osztályok itthoni maradványai is alkalmasnak látták az időt a színrelépésre. Előbb burkoltan, majd egyre nyíltabban a szocializmus megdöntésére uszítottak. A nemzetközi imperializmus fegyverekkel, politikai ígéretekkel is támogatta őket. Ennek is része volt abban, hogy a fővárosban és vidéken is sok helyütt elszabadult a fehérterror. A házi őrizetből kiszabadított Mindszenty József emlékezetes rádióbeszéde pedig nem hagyott kétséget az ellenforradalom valódi célja iránt, ő már temette „a bukott rendszert", és követelte a korábbi tulajdonviszonyok visszaállítását.

Választóvonal forradalom és ellenforradalom között

A fegyveres ellenforradalom térnyerésében az játszotta a döntő szerepet, hogy a párt vezetésében eluralkodott hatalmi harc miatt *megbénult, szétesett a politikai vezetés;* dezorganizálódott a párt, sőt az állam és annak fegyveres erői is. A Rákosi–Gerő-klikk politikailag és

morálisan is végképp megbukott. Az állam élére került Nagy Imre csoport pedig — mint ez kiderült — lépésről lépésre meghátrált az ellenforradalom előtt, majd szövetkezett vele, s ezzel a nyílt árulás útjára lépett. Ez ma is *történelmi igazság, megbocsáthatatlan bűn.*

A restaurációs veszély megerősödése a szocializmus nemzetközi pozícióira nézve is súlyos helyzet kialakulásával fenyegetett. Történelmi követelmény lett *a szakítás* a forradalmi, hazafias-internacionalista, marxista–leninista erők, valamint az ellenforradalmi erőkkel szövetkező revizionista csoport között.

A szocialista ellentámadás létszükséggé vált. A magyar nemzet sorsa szempontjából azonban nem volt közömbös, hogy a pártot, a szocializmust addig képviselők közül milyen erők állnak az ellentámadás élére. Kibontakozhatott volna egy dogmatikus ellenoffenzíva is, amely megnehezíti a konszolidációt. Hazánk és szocializmust építő nemzetünk számára sorsdöntő volt az a tény, hogy – *Kádár János* elvtárssal az élen – léteztek olyan valóban forradalmi erők, amelyek vállalták a szakítást az előző évek hibáival, bűneivel, a revizionista árulással és egyúttal a folyamatosságot, a megújulást a szocializmusban.

A szakítás *november 1-jén* történt meg, és a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 1956. november 4-i itteni zászlóbontásában öltött testet. Kádár János és harcostársainak egy része – a politikát ekkor már meghatározó forradalmi központ tagjai – Szolnokon tartózkodtak, és részben a megyeházáról, részben pedig a Vörös Hadsereg úti laktanyából irányították az ellenforradalmi fegyveres felkelés leverését célzó politikai-katonai akciókat. November 4-én délután találkozott Kádár elvtárs a szolnoki kommunisták vezetőivel, ezzel a nyilvánosság előtt is megmutatva a forradalmi erők jelenlétét, fellépését.

Az új forradalmi központ létrejöttének történelmi jelentősége mindenekelőtt abban áll, hogy *világos választóvonalat* húzott *a forradalom* és *az ellenforradalom* között. Segítette a helyes út megtalálását, mindazok eligazodását, akik – egyéni szándékuk és meggyőződésük szerint – a szocializmus eredményeit fél-

tették, értékeit védték, a hibák és törvénytelenségek ellen léptek fel.

A forradalmi erők történelmi felelősséget vállaltak, nemzeti és internacionalista feladatot teljesítettek, amikor nyíltan és félreérthetetlenül kinyilvánították: gyökeresen szakítanak az MDP politikájának hibáival; ugyanakkor határozottan szembefordulnak az egymással szövetkezett revizionista és ellenforradalmi erőkkel. Kinyilvánították, hogy a párt és a Munkás-Paraszt Kormány ilyen elvi alapon áll, kétfrontos harcot indít, és elsőrendű kötelességének tekinti a népi hatalom, a szocializmus vívmányainak megvédését, a népköztársaság törvényes rendjének helyreállítását. Célja a szocializmus egészséges elveken alapuló építésének folytatása, pozícióinak erősítése a szocialista országok közösségében.

A válságból *csakis az új forradalmi központ elszántságával* lehetett az országot kivezetni. Elsősorban a fegyveres harcnak kellett véget vetni, majd gondoskodni arról, hogy olyan népi kormányzat jöjjön létre, amely képes az alapvető követeléseket teljesíteni, érvényre juttatni a dolgozók érdekeit, megújítani a szocializmust. Az Ideiglenes Központi Bizottság december 5-én kelt határozata ebből a szempontból történelmi jelentőségű. Szinte minden elem benne van abból a politikából, amit eddig megvalósítottunk, és ma is folytatunk.

A hatalom nem öncél

Történelmi tanulság, hogy a szocializmust felépíteni csak *nemzeti összefogással* lehet. A szocialista társadalom valamennyi becsületes és hazáját szerető ember számára épül, és részvételét igényli. Ezért meg kellett békülnünk egymással, és értenünk kellett egymást – becsületes magyaroknak – e hazában. Az egyik legnagyobb érték, amit népünk az elmúlt 30 év fejlődésében felmutathat, hogy *megosztott nemzetből egységes nemzetté kovácsolódott.* Harminc évvel ezelőtt érdekellentétektől szétzilált, tudatában megzavart, érzelmeiben felzaklatott és sérelmektől szenvedő nép voltunk. Ám a kishitűek ismét korán indultak temetni nemze-

tünket. Pártunknak, a magyar kommunistáknak újra volt erejük szembenézni a valósággal, tanulni a tapasztalatokból, megújítani politikájukat, és cselekvésre vezetni népünket. A helyes politika, a társadalmi aktivitás és a fellendülés alakította ki az újkori történelmünkben példa nélkül álló nemzeti közmegegyezést, a szocialista egyetértést hazánkban. A nemzeti összefogás társadalmi céljaink elfogadásával, az e célokhoz vezető utak közös keresésével, a nézeteltérések folyamatos tisztázásával, közös munkával valósult meg és erősödik. Erre az egységre vigyázunk a legjobban fejlődésünk minden időszakában.

Kádár János elvtárs 1980 őszén, az Országgyűlésben e kérdésről mondta a következőket: „Magyarországon a nagy osztályharcok időszaka befejeződött... A harcot akkor éleztük, amikor minket erre rákényszerítettek. Most erre semmiféle jelentős társadalmi tényező sem késztet bennünket, politikánkat sem kell »keményítenünk«, a pártnak nincs is ilyen szándéka... így tehát nekünk semmiféle politikai okunk és szándékunk sincs a dolgok élezésére, és bízunk abban, hogy erre nem is kerül sor. De azt is meg szeretném mondani, hogy aki az alapvető vívmányainkat támadja, annak csak egy régi magyar mondás szerint válaszolhatunk: »amilyen az adjonisten, olyan lesz a fogadjisten!« Mi tehát nem keressük az összeütközést, de szükség esetén nem is térünk ki előle, mert vívmányainkat, amelyekért az egész nép megszenvedett és megdolgozott, senkinek a világon nem engedjük bántani."

A hatalom számunkra soha nem volt öncél. Tudjuk, anélkül is sok mindent elért a munkásmozgalom, de a társadalom szocialista átalakítását, amire történelmi hivatása kötelezi, csak a hatalom birtokában képes megvalósítani. A szocializmus építése tudatos és szervezett társadalmi tevékenység, amelyben döntő szerepe van a marxista–leninista pártnak: érettsége, vezetésre való alkalmassága meghatározója a népi hatalom erejének. Ezt számunkra negatív előjellel bizonyítja a politikának az a torzulása, amely 1949 tavaszával kezdődött el, s amely miatt már 1953 nyarán olyan politikai-vezetési válságba jutott az ország, hogy három

évvel később a munkáshatalom elvesztésének reális veszélye is fennállt.

Jó határozathoz következetes megvalósítás kell

A stabilizáció elveinek kidolgozásakor és az ahhoz szükséges módszerek megválasztásakor tehát *gyakorlati kérdés volt,* bár elvi jelentőséggel bírt annak tisztázása, hogy *kié a hatalom.* Minthogy nyilvánvaló volt az is: a napok alatt vereséget szenvedett fegyveres ellenforradalom feletti győzelem csak akkor lesz végleges és teljes, ha az emberek tömegeit sikerül meggyőzni a Magyar Szocialista Munkáspárt, a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány igazáról, programjának helyességéről, ha sikerül szembefordítani az ellenforradalommal a becsületes embereket.

Ez a felfogás, ez a gyakorlat bizonyította, hogy pártunk *a kibontakozás, a stabilizáció lenini útját* választotta: programját áthatotta az elvi következetesség, a politikai felelősség, legfőképpen pedig az emberek iránti mélységes bizalom.

A szocialista konszolidációnak, de azóta elért eredményeinknek is fontos forrása az, hogy szocialista humanizmus hatja át szemléletünket és gyakorlatunkat. Hiszen a Magyar Dolgozók Pártja vezetését kisajátítók politikájának torzulását is főként az okozta, hogy szem elől tévesztették a marxizmus–leninizmus egyik legfőbb sajátosságát, az emberközpontúságot. Felfogásukban így a szocializmus öncélúvá vált. Az ilyen antileninista nézetek eluralkodásán át vezetett az út azokhoz a jelenségekhez, amelyek a politikai gyakorlatban és az alkalmazott módszerekben előbb mint hibák, később mint torzulások és törvénytelenségek jelentek meg.

A történelmi fejlődés folyamata bizonyította: a munkáshatalom elengedhetetlen feltétele a szocializmus építésének, de nem automatikus garancia arra, hogy az új társadalom egyben eredményesen is fog működni. Ehhez olyan marxista–leninista politikára van szükség, amely a valóságból és nem a vágyakból

indul ki, amely képes a távlatokra is tekintő, de a jelen konkrét helyzeteiben is hatékony szövetségi összefogást kialakítani.

További maradandó tanulság, hogy a helyes politika folytatásához nem elegendő az esetleges hibák felismerése, a mélyenszántó önkritika sem. A hibák kijavítására hozott jó határozatokat következetesen végre is kell hajtani. Ha a mulasztásokat nem ismerjük fel időben, ha a szükséges korrekciók megvalósítása elmarad, az súlyosan veszélyeztetheti a szocializmus ügyét.

Az 1956-os magyarországi ellenforradalom történelmi tanulságokat hordoz a *világrendszerek közötti harc* alakulására vonatkozóan is. A fegyveres lázadást alapvetően a belső okok tették lehetővé. Ám annak mind az előkészítése, mind a lefolyása ékesen bizonyította: az osztályküzdelem egyszerre folyik nemzeti és nemzetközi keretekben is. Amennyiben olyan helyzet alakul ki, ami a restaurációs erők számára saját megítélésük szerint kedvező perspektívával kecsegtet, azok külső és belső osztagai késedelem nélkül, lépéseiket összehangolva cselekednek, adott esetben vállalják a fegyveres erőszak alkalmazását is. Következésképpen a nemzetközi összefüggéseket a nemzetközi osztályharc szempontjából kell megítélni. A magyar forradalmárok ezért is helyesen jártak el, amikor a belső erők mozgósításával egyidejűleg az internacionalista összefogásra, a kommunista világmozgalomra, a szocialista országok, elsősorban a Szovjetunió segítségére támaszkodva hárították el, verték vissza a nemzetközi reakció támadását.

Az MSZMP politikájában épít ezekre a drága áron szerzett, megszenvedett tapasztalatokra. Gyakorlatunk természetesen folyamatosan kiegészül a legutóbbi harminc év felismeréseivel. Ha indokolt, készek vagyunk meggondoltan és időben korrigálni azt is, ami korábban adott feltételek között egyébként helyes véleménynek vagy döntésnek bizonyult, ám közben az élet túlhaladta.

A legutóbbi három évtized megmutatta, hogy a népi hatalom szilárd, ha olyan politikai gyakorlatra, vezetésre épül, amely a fejlődést szolgálja. Megtanultuk azonban, és számolunk vele, hogy a fejlődés nem egye-

nesvonalú és egyenletesen felfelé ívelő folyamat. Az előrehaladás az objektíve keletkező ellentmondások folytonos megoldásán keresztül megy végbe.

A demokrácia egyszerre cél és eszköz

A fejlődésről vallott felfogásunk követelte meg a marxizmus–leninizmus tanításainak, a társadalmi fejlődés objektív törvényszerűségeinek *alkotó alkalmazását* a magyarországi nemzeti körülményeknek megfelelően. Az ilyen politika vezetett jelentős eredményekre a mezőgazdaság szocialista átszervezésében, nemzetközi figyelmet és elismerést kiváltó fejlődésében. Ez érvényesült a gazdasági reform kidolgozásában és állandó fejlesztésére való törekvésben, a reformfolyamat további irányításában.

A társadalmi fejlődés objektív törvényeinek megfelelően járunk el, amikor hitet teszünk a szocialista demokrácia folyamatos kiteljesítése mellett. Valljuk, hogy *a demokrácia egyszerre cél és eszköz.* Célja a szocialista viszonyok alakításának, mert az emberek igazán csak demokratikus világban érezhetik magukat jól, de eszköze annak, hogy elkerüljük a fejlődés zsákutcáit, megtaláljuk problémáink legjobb megoldását, előrehaladásunkban hasznosítsunk minden rendelkezésre álló társadalmi energiát. A szocialista demokrácia kibontakoztatása nem a távoli jövő feladata, hanem a fejlődés minden stádiumában meg kell tenni hozzá az éppen akkor időszerű lépéseket. Ez a folyamat vezet el a társadalom szocialista önkormányzatához, s felöleli a lakosság egyre szélesebb körű, cselekvő részvételét a döntések előkészítésében, végrehajtásában és ellenőrzésében.

Eredményeink e téren – túlzás nélkül mondhatom – jelentősek. Persze, van még mit jobbítanunk, tökéletesítenünk. A követelményekhez kell igazítanunk a testületek, a szervezetek és az intézmények munkáját, a közöttük lévő munkamegosztást, és meg kell változtatnunk a demokratikus intézmények hatékony működését fékező egyéni és társadalmi magatartást, a bátortalanságot.

Politikai rendszerünk nem egyedüli, de legfontosabb eleme volt és marad *a párt*. Politikája, aktivitása, amely eszmei és cselekvési egységére épül, meghatározza a szocialista demokrácia sorsának alakulását. Vezető szerepe ma is nélkülözhetetlen, bár e vezető szerep formája, érvényesítésének módja változik. Az izmosodó szocialista demokrácia viszonyai között az irányító szerep a vélemények türelmes alakításával, az emberek meggyőzésével, a viták vállalásával és a társadalmi közmegegyezésnek e viták során való újrateremtésével érvényesíthető elsősorban.

Pártunknak ma kell felismernie az ezredforduló követelményeit, a magyarság jövőbeli érdekeit. A haladó erőket egységbe fogva, bátran és kezdeményezően kell vezetnie. Ez társadalmunk szilárdságának legfontosabb feltétele, a néphatalom, a szocializmus alapvető tényezője. Ami pártunk munkájában nem elég hatékony, azon időben változtatni kell. Határozottan és meggyőzően vissza kell azonban utasítanunk az olyan kritikát, amely tetszetős elképzelésekre hivatkozva igyekszik egyrészt meggátolni az előrelépést, másrészt a reformfolyamat továbbvitelének ürügyén úgy kívánná átalakítani társadalmunkat, hogy megszűnjön a vezető marxista–leninista párt meghatározó szerepe, gyengüljön a szocialista kormányzat és államhatalom. A mai ideológiai küzdelmek, politikai próbálkozások középpontjában éppen ez áll.

A kibontakozás és előrehaladás záloga az MSZMP

Társadalmi-gazdasági fejlődésünkben lehetnek, vannak is nehezebb időszakok. Történelmi tapasztalatunk, hogy a nehézségekből való kijutás mindenekelőtt a párt erején és munkájának hatékonyságán múlik. Túl nagy árat fizettünk e tapasztalatért ahhoz, hogy elfeledjük. A pártnak most is van programja, amit a XIII. kongresszus határozatában és a VII. ötéves terv céljaiban fogalmazott meg. De napjainkban ennél konkrétabb cselekvési terveket várnak a dolgozók. Igazuk van. A Központi Bizottságnak az a törekvése, hogy a már

elfogadott célok megvalósításában, számolva a konkrét körülményekkel, mindnyájunk összefogásával, érzékelhető előrehaladást érjünk el. Ennek érdekében minden szinten az eddiginél határozottabb vezetésre, hatásosabb pártmunkára van szükség.

Az ellenforradalmi válság keletkezésének, az abból kivezető politikai küzdelemnek, a szocializmus megvédésének és megújulásának tanulságai nem évülnek el. Most és a jövőben is világosan kell látnunk, hogy a tragikus helyzetből való kibontakozás és a későbbi előrehaladás legfontosabb záloga az volt, hogy az MSZMP képesnek bizonyult szakítani a szocializmus ügyét végveszélybe sodró politikával, de megvédte a nép alkotó munkájával létrehozott értékeket. Vállalta a folytonosságot, valamint a szolidaritást a munkásmozgalom fő vonulatával, miközben a megújulásnak, amely népünk életében nemzetközileg is figyelemre méltó eredményeket hozott, alkalmas útját és megoldásait dolgozta ki.

Nem gondoljuk, hogy a fejlődés során többé nem kell kritikus helyzetekkel szembenéznünk, de kötelességünk, hogy a tanulságokat megszívlelve, e kritikus helyzeteket időben, a szocialista nemzeti egységet folytonosan újrateremtve feloldjuk. Akik harminc évvel ezelőtt részesei voltak a szocializmus megvédéséért és megújulásáért folyó harcnak, ezért is küzdöttek. Az utódok nemzedékeinek ezzel az örökséggel kell híven sáfárkodniok.

Petrovszki István

A LENINI ESZMÉK DIADALA

A kísértet – amelyről Marx és Engels a Kommunista Kiáltványban szólt – bejárta Európát, századunkban pedig az egész világot. Először az orosz proletariátus forradalmában öltött testet, majd pedig három kontinensen, országok egész sorában. Egy új világrendszer jött létre. *Az elnyomott, kizsákmányolt osztályok és népek reménycsillaga galaxissá nőtt.* A kommunizmus eszméje és gyarapodó, szervezett ereje megrendítette a tőkés, kizsákmányoló társadalmakat, megtörte az imperializmus egyeduralmát. A győztes szocialista forradalmak példája nyomán öntudatra ébredt népek rövid idő alatt elsöpörték a több évszázados gyarmati rendszert.

Megváltozott a világ képe. Afrika, Ázsia, Latin-Amerika megalázott, még fél évszázaddal ezelőtt is rabszolgasorban élő népei felemelkedtek, és napjainkban létük és szavuk vitathatatlan hatást gyakorol a világ sorsának alakulására.

A szocializmushoz – a minőségileg új társadalmi rendszerhez – nem vezettek kitaposott ösvények. Az elmélet életrevalóságát a gyakorlatnak kellett bizonyítania, s ha a valóság úgy kívánta, szakítani kellett megdönthetetlennek vélt igazságokkal is. Lenin – az orosz proletariátus harcban született és edződött pártjának és egyben a nemzetközi kommunista mozgalomnak vezető géniusza – ebben a szellemben alkotta

meg a szocialista építés elméletét, a leninizmust. *Az állhatatosság, a folyamatosság és a bátor szakítás dialektikus egysége jellemzi a lenini művet, és megszívlelendő tanulság ez, örök figyelmeztetés.*

A nagy októberi szocialista forradalom 69. évfordulóját ünnepelve, tisztelegve az új korszak nyitányának emléke előtt, jóleső büszkeséggel tölt el bennünket, hogy ma a magyar kommunisták vezetésével hazánk és népünk, a társadalmi haladást vezető szocialista országok megbecsült tagja. A nagy október szülte Szovjetunióhoz szoros, testvéri barátság fűz bennünket, amely megbonthatatlan, mert elvi alapokon nyugszik, mert közösek céljaink, és mert hazánk, népünk érdekeit szolgálja. Népeink összetartozásának mélyek a történelmi gyökerei. Az októberi forradalomtól kezdve napjainkig a magyar munkásmozgalom és a magyar nép mindig számíthatott a szovjet nép erkölcsi, politikai, gazdasági támogatására, válságos helyzetekben, szükség esetén katonai segítségére is. Ez a barátság a felszabadulás után a szocializmus talaján *a két nép közötti kölcsönös testvéri együttműködéssé szélesedett, példázva a kis és nagy népek szuverenitáson alapuló, egyenrangú együttélésének lehetőségeit.*

☆ ☆ ☆

A szocialista forradalom és az új társadalom építése állandó és kíméletlen osztályharc közepette ment és megy végbe. A kapitalizmus – természetéből adódóan – 1917 óta ideológiai, politikai, gazdasági és katonai fegyvertárának minden eszközével arra törekszik, hogy megsemmisítse a szocializmust. Ennek a nemzetközi küzdelemnek ma is tanúi és részesei vagyunk. *A szocializmus vesztett csatákat. Mégis igaz az, hogy térnyerése történelmileg visszafordíthatatlan; az eszme és a társadalmi forma él és hat az egész emberiségre.*

A szocialista építőmunka hazánkban sem volt zökkenőmentes. A felszabadulást követő demokratikus ki-

bontakozást és a munkáshatalom kivívását követően torzulások következtek be a párt politikájában. A Rákosi–Gerő-klikk letért a marxizmus–leninizmus elvi alapjáról, és szektás, dogmatikus politikát, parancsolgató, bürokratikus vezetési módszereket honosított meg. Ezzel szakadást idézett elő a párt vezetősége és tagsága, a párt és a nép között. A politikai hangulat fokozatosan romlott, és ezt a revizionista irányzatú belső pártellenzék, a magyar reakció és a nemzetközi imperializmus felhasználta a párt és a munkáshatalom elleni támadásra. Mindezek együttes hatása az 1956. október 23-ával kezdődő ellenforradalmi eseményekhez vezetett. Veszélybe kerültek a szocializmus addig elért vívmányai, sőt maga a munkáshatalom is, amelyért oly sokat küzdöttek, és oly sok áldozatot hoztak a magyar kommunista és munkásmozgalom legjobbjai.

És voltak most is – mint mindig, amikor nagy a veszély, akik felismerték a helyzet súlyosságát és a kivezető utat; akik az eszme igazától, a párt, a munkásosztály és a nép iránti elkötelezettségtől vezérelve, bátran cselekedtek. *1956. november 4. a magyar nép történelmének legsikeresebb időszakát nyitotta meg.*

A Szovjetunió internacionalista magatartása lehetővé tette, hogy rövid idő alatt leverjük a fegyveres ellenforradalmat, megvédjük a magyar munkások és parasztok hatalmát, újjászervezzük és talpraállítsuk a pártot.

A Magyar Szocialista Munkáspárt történelmi érdeme, hogy megőrizve és vállalva a magyar kommunista mozgalom legdicsőbb hagyományait, bátran szakított az 50-es évek elejének politikai torzulásaival, és helyreállította a pártélet, a szocialista építés lenini normáit. Egyaránt harcot hirdetett a marxizmus–leninizmus tanításainak merev, dogmatikus értelmezése és alkalmazása ellen, az elmélet által feltárt törvényszerűségek voluntarista értelmezése és a revizionista politikai elhajlás ellen. A kétfrontos harc azóta is állandó eleme pártunk ideológiai és politikai munkájának. Az MSZMP állandó politikai gyakorlattá tette azt a lenini tanítást,

hogy a munkásosztály és a párt egyedül, szövetségesek nélkül nem képes felépíteni az új társadalmat. A szövetségi politika és az ennek hitelét igazoló gyakorlat megteremtette a párt és a nép közötti kölcsönös bizalmat. Óriási alkotóerőket szabadított fel, és a szocialista építésben elért eredményeink egyik legfontosabb forrásává vált.

Az MSZMP – leszámolva a személyi kultusszal – a pártéletben törvényes gyakorlattá avatta a demokráciát és demokratizmust, a kollektív vezetést. A demokratikus centralizmus lenini elvének következetes érvényesítésével biztosítékot teremtett a pártélet tisztaságára és egyben a társadalmi élet demokratizálására, a szocialista demokrácia kiszélesítésére is.

Pártunk szakított a társadalomirányítás Rákosi-féle parancsuralmi módszereivel, és az Ideiglenes Központi Bizottság 1956. december 5-i határozatában kimondta: „A párt politikai és ideológiai vezető szerepét az állami szervek tevékenységében és a dolgozók más társadalmi szerveiben nem utasításokkal, nem a kötelezőként kimondott határozatokkal biztosítja, hanem a célok és feladatok helyes meghatározásával, a dolgozó nép és az ország felemelkedését szolgáló javaslatokkal, a szervekben dolgozó párttagok példamutató, szerény, áldozatkész munkájával."

A szocialista építőmunka lenini tanításait követve az MSZMP kidolgozta a marxizmus–leninizmus elvein nyugvó politikai irányvonalát, amely az elmúlt 30 év országépítő programjának vezérfonalaként kiállta az idők próbáját. Barátaink elismeréssel tekintenek elért gazdasági, népjóléti, kulturális vívmányainkra, még akkor is, ha olykor kritikai észrevételeket is tesznek egyes módszereinkkel vagy politikánk egyes részelemeivel kapcsolatban. Magyarország tisztes nevet vívott ki magának a világban. A tőkés államok képviselői is szívesen ülnek tárgyalóasztalhoz vezetőinkkel, tisztelik következetes és kiszámítható politikánkat, korrekt, megbízható partnernek tekintenek bennünket. Ez vonatkozik azoknak az országoknak a vezetőire is,

amelyek harminc évvel ezelőtt a „magyar kommunizmus temetését" igyekeztek előkészíteni.

Három évtizede népünk félelemmentesen, nyugodtan, szabad politikai légkörben él, dolgozik és boldogul. Hazánkban törvényes rend van, amit mind az államhatalmi szervek, mind az állampolgárok tiszteletben tartanak. Állampolgáraink szabadon és felelősen élhetnek demokratikus jogaikkal. Arra illetékes fórumaikon keresztül és közvetlenül is beleszólhatnak saját sorsuk intézésébe.

Országunk gazdasági felemelkedése figyelemre méltó. És igazolja ezt nemcsak a sokat emlegetett mezőgazdaság, hanem iparunk sok-sok korszerű terméke, a tudomány, a kultúra eredményei és nem utolsósorban népünk életszínvonala, személyes boldogulása.

Közismertek ezek a tények. Mégis fel kell idéznünk, mivel az utóbbi időben egyes körök – valóságos nehézségeink ürügyén – megkérdőjelezik szocialista vívmányaink értékét. Illuzórikus vágyakat vetnek össze reális lehetőségeinkkel, kétségbe vonják eredményeinket, és nagy hangon becsmérelnek mindent, ami magyar és szocialista.

Úgy vélem, semmi okunk arra, hogy mindezt szó nélkül hagyjuk; és nemcsak azért, mert nincs nekik igazuk. Tartozunk annyival népünknek: a kohó mellett izzadó munkásnak, a bányásznak, a parasztembernek, az újat álmodó mérnöknek, a gyermekeinket nevelő pedagógusnak, a 880 000 kommunistának, hogy méltányoljuk, elismerjük és rangján kezeljük áldozatos munkájuk gyümölcseit. Ne legyünk kérkedő dicsekvők, de becsüljük legalább annyira magunkat, mint amennyire mások, hazánk határain túl tartanak bennünket.

☆ ☆ ☆

Pártunk a szocializmus építése során sokszor állt bonyolult, nehéz feladatok előtt. Gondoljunk az ellenforradalmat követő időszak eszmei-politikai zavaraira, a féloldalas gazdaságra, a mezőgazdaság átszervezésére

és működőképességének biztosítására, a gazdaságirányítás reformjának bevezetésére és a mindezekkel összefüggő következetes, ám nem könnyű felvilágosító, meggyőző munkára. Az MSZMP e feladatokat a nép sorsa iránt érzett mély felelősségtől áthatva, a legjobb szándéka szerint mindig megoldotta. Ennek során soha nem tért el az 1956 végén kimunkált eszmei, politikai irányvonalától. Döntéseit, határozatait a marxizmus–leninizmus elvei, az adott időszak hazai és nemzetközi viszonyai, a munkásosztály és a nép valóságos érdekei, az elhatározások megvalósításának reális lehetőségei vezérelték. Dolgozó magyar népünknek ez idő alatt nem kellett csalódnia pártunkban, hiszen tapasztalhatta, hogy a párt politikája kifejezte érdekeit. Ezért vállalta ezt a politikát, azonosult vele, és cselekvően részt vett megvalósításában. A dolgozó emberek ma is azt igénylik és várják, hogy a párt határozottan vezesse és irányítsa a társadalmi élet minden területét. A bizalom tehát adott és megtisztelő, de egyben arra is kötelez, hogy a párt minden szerve és szervezete, valamennyi kommunista egységesen és felelősségteljesen tegye a dolgát. Vállalja és hirdesse a politikát, és szervezze végrehajtását, mozgósítson és példamutatóan vegyen részt megvalósításában. Ez a feltétele annak, hogy a mai, ugyancsak nehezebb és bonyolultabb feladatokat is megoldjuk. Kádár elvtárs mondta a Novoje Vremjának adott interjúban: „...el nem évülő tapasztalatként tartjuk számon, ha van világos cél, megfelelő vezetés és minden alkotó erő összefog, akkor a maga urává lett nép – a nehézségeket leküzdve – képes történelmi feladatainak megoldására".

☆ ☆ ☆

A két évfordulót, amire emlékezünk, csaknem negyven esztendő választja el egymástól, de összeköti és azonosítja őket a lenini eszmék diadala. Azoké az eszméké, amelyek nélkül, különösen pedig ellenükre, nem lehet győzelemre vinni a szocialista forradalmat és felépíteni a szocialista társadalmat.

VÁLOGATÁS — AZ ÚJDONSÁG VARÁZSÁVAL

Kádár János új kötetéről

Kádár János elvtársnak „A szocializmus megújulása Magyarországon" címmel az idei politikai könyvnapokra megjelent új kötete válogatás – egy kivétellel – korábban közzétett írásaiból. Harminc év huszonnyolc írása. Az első: Felszólalás a Szakszervezetek Országos Tanácsának X. teljes ülésén 1957. január 28-án. Az utolsó: Beszéd a csepeli Szerszámgépgyárban rendezett magyar–szovjet barátsági nagygyűlésen 1986 júniusában, a Gorbacsov elvtárs által vezetett pártküldöttség magyarországi látogatása alkalmából. A szerkesztés elve a szigorú kronológia. Vagyis: sokféle írás következetes időrendben. Felszólalások, előadói beszéd és zárszó pártértekezleten, kongresszuson, a Központi Bizottság ülésein; elméleti igényű tanulmányok; előadói beszéd fontos, kiemelkedő jelentőségű évfordulókon. S mégis: így egymás után olvasva nem érezzük a műfaji sokrétűséget, nem érezzük a történelmi vonulat törését. De érzékeljük, miként tűnnek föl a társadalom új vonásai, a fejlődés új, erős pillérei, mit jelentenek a magyar nép számára a munkával tele hétköznapok, s miként szakítják meg ezeket a mindenfajta rituálékat nélkülöző, az emlékezésre és továbblendítő összegzésre, az erőgyűjtésre alkalmas ünnepek. Vagyis tanulságos, maradandó ér-

tékű történelemkönyvet tarthat kezében az olvasó. Mi több: kézikönyvet a „történelmi jelenidőről", a propagandista „kis politikai enciklopédiáját".

És fontos, dokumentumértékű gyűjteményt. A kötet ugyanis sokféle feldolgozásra nyújt lehetőséget, sokféle átgondolásra kínál egyedülálló szellemi – hozzátehetjük: egyértelműen politikai – izgalmat. Lapjain érveket találunk a következetes és a jövőt az „örök mában" szolgáló kommunista politika szolgálata mellett. Az érvek hitelét a szocialista építés hazai sikerei adják, az érvek értékét pedig a nemzetközi munkásmozgalom általános ügye iránti hűség, a békéért, az emberiség sorsáért való töretlen szolgálat adja. Úgy vélem, sikertelen vállalkozás volna gondolatokat válogatni a válogatásból; az ajánló ilyeténképp könnyen elszegényíthetné a gazdag művet. Néhány mozzanat azonban mindenképp figyelmet érdemel ehelyütt is.

Az olvasót nyilvánvalóan az érdekli elsősorban: milyen Magyarország-kép bontakozik ki a három évtized egy-egy metszetéből. 1957-ről talán nem kell sokat szólni, hiszen most gondoltuk át – ismét – a párt újjászervezésének, a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány megalakításának máig érvényes tanulságait. A néphatalom, a szocializmus vívmányainak megvédése, az ellenforradalmi támadás fölötti győzelem, a gyors konszolidáció igazolta az új forradalmi központ történelmi jelentőségű fellépését, a választott út helyességét. A mai Magyarország képe, helyzete a szocialista világrendszerben és általában a nagyvilágban, rangja a népek családjában bizonyítja, hogy a párt helyesen járt el, amikor 1957-től következetesen, valóban lenini módon válaszolt a kor nagy kérdéseire.

De lépjünk gondolatban egy évtizedet. 1967. november 23–24-én ülést tart a Központi Bizottság. Egy hónappal a gazdaságirányítási reform bevezetése előtt. Az ülésről kiadott közleményben a Központi Bizottság megállapítja: „A gazdaságirányítási rendszer reformja nagy horderejű társadalmi-politikai feladat, a

szocializmus megvalósításához vezető forradalmi utunk egyik döntő állomása." A vitában felszólal Kádár elvtárs. A reformdöntést belehelyezi abba a folyamatba, amely a néphatalom megvédésével kezdődött, s a mezőgazdaság szocialista átszervezésével folytatódott. Hangsúlyozza, hogy a reform céljai „a szocialista népgazdaság leglényegesebb és legidőszerűbb kérdéseire válaszolnak", hogy „a reform marxista reform, szocialista reform... – célozza a szocialista termelés fejlesztését, a fogyasztás növelését, a dolgozók életszínvonalának rendszeres emelését, és végül a szocialista társadalom teljes felépítésének elősegítését. Tulajdonképpen ez most a mi pártprogramunk." A felszólalást elvi magaslat, gyakorlatias konkrétság és természetesen világos politikai platform jellemzi, s realizmus hatja át minden fordulatát. A be nem láthatóra is készülni kell – hangsúlyozza –, ne tegyünk úgy, mintha minden lehetséges esetre meglévő, kész recepttel rendelkeznénk. Tekintsük nyitottnak azt, ami nem zárható le, de ne tűrjünk társadalmi és politikai bizonytalanságot.

Lapozzunk még egy évtizedet! A Béke és Szocializmus 1977. januári száma közli Kádár János tanulmányát „A szocializmus építésének néhány magyarországi tapasztalata" címmel. Sajátos és ma is figyelemre méltó összegzése ez a cikk a kommunista mozgalom, a szocialista építés történelmi tapasztalatainak hazánkban. Kiváltképp jelentősek az általánosítható, de persze igencsak időszerű politikai tézisei, mint például azok, amelyek az egypártrendszer és az érdekviszonyok kezeléséről, a párt élcsapat szerepéről, a szövetségi politika stratégiai és időszerű kérdéseiről szólnak. Sőt arról is, ami később a párt XIII. kongresszusán oly nagy hangsúlyt kapott, mely szerint „a szocializmus és a tudomány természetes szövetségesek".

És végül a ma képe a csepeli beszédben.

■■■

Kádár János új kötetében mindvégig tapasztalható a politikai józanságnak, a néperőfeszítései nyomán elért sikereknek a tisztelete. A sorokból újra és újra kiolvasható minden melldöngető hencegés elutasítása, a szerény és mértéktartó mérlegelés, a cél kijelölésének és az út megválasztásának felelőssége. De a nehézség vállalása is! Még a kedvezőtlen nemzetközi és a nehéz hazai körülmények között is a „tudatos jövő" olyan bemutatása, ami értelmet ad a küzdelemnek. Klasszikus figyelmeztetés, hogy az eredmények a hozzá vezető út nélkül értelmezhetetlenek és értékelhetetlenek. Nos, Kádár elvtárs szavaiból – melyekkel életünk lényeges kérdéseit vetíti elénk – értékelhetővé és értelmezhetővé válnak ezek az eredmények.

Ez a politika nem ígért soha gondtalan életet. A világ megváltoztatásának, alakításának, jobbá formálásának olyan újra és újra átgondolt és mindenfajta dogmától mentes programja és gyakorlata olvasható ki az írásokból, amely egyben a valóság tiszteletén nyugszik. Igazolva láthatjuk az ismert tételt: a politika a változó lehetőségek tudománya. A ki nem használt lehetőség veszteség, a lehetőség határának voluntarisztikus túllépése, az irrealitások elburjánzása nemkülönben. És ezek súlyos társadalmi feszültségek forrásai lehetnek... A lehetőségek általunk is módosíthatók. Körültekintő tervezéssel, szorgalmas, odaadó munkával, és bizakodással. A tárgyilagos és kritikus viszony a valósághoz jól ötvöződik a bizakodással Kádár elvtárs minden megnyilatkozásában. A reményvesztés, a csüggedés idegen tőle. Mindig van kiút, mindig van pozitív alternatíva, s ha netán vissza kell egy már elért magaslatról lépni, nála ez a sorok rendezése, erőgyűjtés. Felkészülés az új magaslatok meghódítására. A politikai vonalvezetés kidolgozásában meghatározó módon részt vevő olyan politikus portréja bontakozik ki a sorokból, aki képes arra, hogy magát megértesse társaival, a tömegekkel.

A meggyőződés a meggyőzés feltétele minden propagandista számára. S ezért nemcsak igaz, hanem

vonzó is fejtegetése. Talán nem méltatlan az állítás: ezáltal és ebben az értelemben válik e kötet „módszertani" segítséggé és kézikönyvvé a propagandisták számára. A beszédekből, cikkekből kibontakozó Magyarország-kép ugyanis milliók műve. S a vezető, aki felelősséggel dolgozik posztján, és e kötetben mintegy összegzi is e milliók vágyait, gondjait tárgyilagosan, kritikusan, de nem ridegen közelít a valósághoz. Ez a magyarázata annak is, hogy aki nyitott szemmel jár hazánkban, és mélyen érdeklődik társadalmi valóságunk iránt, saját tapasztalatát mintegy visszaigazolva, kimondva találja meg e kötetben. Az olvasó külön öröme, hogy itt és így lel rá arra a forrásra, amit a politikában nemzeti konszenzusnak nevezünk.

Érdemes Kádár János könyvét más vonatkozásban is feldolgozni. Mikor és miként merül fel egy-egy koncepcionális, vagy talán így teljesebb: stratégiai gondolat, és mikor és miként kap e meglátás gyakorlati igazolást? Egyetlen példa: az érdekviszonyok korábban általános, ún. kétpólusú felfogása, amely ezt a bonyolult összefüggésrendszert a társadalmi és az egyéni érdek kettősségére egyszerűsítette, Kádár elvtárs fejtegetéseiből kiolvashatóan módosul. Olyanképpen, hogy felismerjük és elismerjük az ún. csoportérdek szerepét az érdekviszonyok szövevényében. S ha most végiggondoljuk, hogy az utóbbi húsz év reformfolyamatában – és ehhez most nem teszem hozzá a gazdasági jelzőt – mennyire árnyaltan és sokrétűen kezeljük a politikai gyakorlatban az autonóm csoportérdekeket, megérthetjük ennek az újszerű megközelítési módnak a jelentőségét.

■■■

A szerkesztés fontos alapelve, hogy az egyes írásokat a maguk eredetiségében, utólagos változtatás nélkül közli. Ezáltal is szavatolt dokumentatív értéke. Igaz, öt írás címe alatt ezt olvassuk: „részlet". De a teljes szöveg forráshelyét is gondosan közölték. Így mód

van arra, hogy a kutató a szöveget egybevesse az ún. első közléssel. Ennek alapján meg lehet állapítani, hogy a rövidítés nem utólagos elhallgatás vagy korrekció, hanem éppen a lényeges kiemelése. Az érdemi mondanivaló nem módosul, vagy nem kerül elhagyásra, ellenben a rövidítés éppen a fontos gondolatot hivatott hangsúlyozni. Hallatlanul jelentősnek tartom, hogy harminc, huszonöt, húsz év után is az eredeti szöveg szól a mához. És hogy minden akkor megfogalmazott döntő jelentőségű mondanivaló ma is vállalható! A kezdet gondolatai nem idegenedtek el a folytatástól, a múltban elkészített alapok szilárdan hordozzák a jelen építményét. Ezt a következetességet tehát érdemes hangsúlyozni, hiszen közben gyorsan változott körülöttünk a világ, újdonságok sorára kellett reagálni, amit úgyszintén meg kellett és kell tanulni.

A következetesség és a rugalmasság – modern szóval az innovációs képesség – a korszerű magyar politika egyik legfőbb értéke. A történelem sohasem befejezett folyamat, hiszen a mai nap a tegnapi folytatása, és a holnapi múltideje. Vagyis az idő hármas szorításában nem tehetjük meg, hogy ne tisztázzuk viszonyunkat a tegnaphoz, a mához és a holnaphoz, azaz a történelmi folyamathoz. De hogy ne kelljen tegnapi önmagunkat a cselekvés lényege tekintetében megtagadnunk, ehhez az az elvi következetesség, szilárd marxista–leninista eszmeiség kell, mint ami e kötet lapjairól sugárzik.

HUSZÁR ISTVÁN

Kiss Arthur

POLITIKAI ÉLETÜNK TOVÁBBFEJLESZTÉSÉRŐL

A proletárforradalmat követő szocialista építés eredményei a szocialista társadalom fejlettségének magasabb fokán lehetővé és egyben elengedhetetlenné teszik, hogy a szocializmus elkötelezett erői – a kommunista párt és a szocialista kormányzat – megteremtsék a korábbi fejlődési szakaszoknál gazdagabb tartalmú és részben új formájú, az adott valóságnak adekvátan megfelelő politikai élet feltételeit

Első tekintetre ez a követelmény paradoxnak tűnik. A létező szocializmus társadalmai a külső megfigyelők számára sok esetben – a párt és a szocialista állam jelentős szerepe, a társadalomban sokféle módon elhangzó politikai jelszavak és érvelési módok stb. miatt – nem „alulpolitizáltnak", hanem inkább túlpolitizáltnak látszanak. Miért lenne hát szükség arra, hogy még több legyen a (sokszor szólamnak tűnő) politika?

Továbbá milyen tere lehetne, lehet és van a szocialista társadalom fejlődésének magasabb szakaszán a valóságos politikai életnek? Valamikor a hatalomért folytatott ádáz harc miatt a politika jogosultnak tűnt. De miben állhat létjogosultsága akkor, amikor a szocialista társadalom fejlettebb szakaszban van?

A létező szocializmus országaiban széleskörűen elterjedt az a vélemény, hogy az antagonisztikus osztály-

ellentétek megszűntével – amikor már eltűntek a kizsákmányoló osztályok, és fokozatosan végbemegy a társadalom szocialista osztályainak és rétegeinek közeledése – mindinkább feleslegessé válik nemcsak a politikai küzdelem, hanem általában a politikai mozgás is. A nép fokozatosan kialakuló politikai-eszmei egységének folyamatában tartalmukat és értelmüket vesztik a *politikai* formák és eljárások. Ezekre legfeljebb a rendszer melletti kiállás demonstrálása és ezzel legitimációjának alátámasztása végett, vagy pedig a külső ellenség és hazai híveik miatt, a szocialista rend ellen fellépő – immár nem jelentős politikai erőt képviselő – ellenséges elemek (összeesküvők és kártevők), illetve ellenzéki mozgalmak elleni fellépések formájában van szükség. Olyan elképzelések nyernek teret, amelyek szerint a szocializmus előrehaladásával fokozatosan háttérbe szorul és szükségtelenné válik a politikai tevékenység, és helyébe mindinkább a dolgok és folyamatok igazgatása lép.

Ezekből a felfogásokból, amelyek a *kommunizmus* körülményei között érvényesülő viszonyokat vetítik bele *a fejlettebb szocializmus* időszakába, a mindennapi élet fokozatos depolitizálására irányuló tendenciák nőnek ki.

Az említett politikafelfogások alighanem abból erednek, hogy sokan a politika évezredes történetéből csak azt az eddig vitathatatlanul domináló vonást ragadják meg (és hangsúlyozzák túl), hogy a politika az antagonisztikusan szemben álló osztályok viszonya, küzdelme a hatalomért. Lenin azonban a politikát úgy is jellemezte, hogy az: „1. A proletariátus élcsapatának viszonya a *proletariátus* tömegeihez. 2. A proletariátus viszonya a *parasztsághoz*. 3. A proletariátus (és a parasztság) viszonya a *burzsoáziához*." Azaz *a marxizmus politikán az ellenséges osztályok közötti viszonyokon kívül a szövetséges osztályok közötti relációkat és a munkásosztály tömegei* (a dolgozók tömegei) *és az élcsapatuk közötti kapcsolatokat is magában foglaló folyamatokat ért.*

A társadalom politikai élete ideológiai, szervezeti, politikai mozgalmi formában fejezi ki egy adott ország különböző szociális csoportjainak érdekkülönbségeit. Az egyes érdekcsoportok – akár tiltják ezt nekik, akár nem – mindig arra fognak törekedni, hogy ne csupán gazdasági formában próbálják érvényesíteni érdekeiket. Különösen abban az esetben járnak el így, ha a gazdaság területén a viszonyok túlszabályozottak, ha a gazdaságban olyan, számukra kedvezőtlen erőviszonyok vannak, amelyeknek következtében nincs és nem lehet nagy esélyük arra, hogy ott érdekeik számottevő kielégítését elérjék. Az eltérő érdekű csoportok arra fognak törekedni, hogy gazdaságilag előnytelen helyzetükön változtassanak. Elsősorban a politika kínál számukra olyan esélyt, hogy aktivitásukat kibontakoztassák, és vele olyan viszonyokat teremtsenek, amelyek mellett jobban, nagyobb mértékben legyenek képesek érdekeiknek érvényt szerezni. Szükségszerűen jelenik meg tehát az a törekvés, hogy a különböző érdekcsoportok érdekeiket – a többi között – a politikai élet színterén is manifesztálják, a társadalom nyilvánossága elé tárják.

Amíg fönnáll az állam és a társadalom különbsége, amíg az államnak vannak meghatározott anyagi eszközei, amelyek révén a lakosság egyes csoportjait preferenciákban részesítheti, illetve a politika eszközeivel a gazdasági életbe, az érdekek ottani érvényesítésébe beleszólhat, addig a politizáló érdekcsoportok a lakosság különböző csoportjainak megnyerésére törekedve kívánják elérni azt, hogy az államot rábírják megfelelő intézkedések megtételére, a gazdaság ügyeibe való beavatkozásra, illetve szociálpolitikai rendelkezések hozatalára, vagy arra, hogy anyagi eszközeit az adott érdekcsoportok számára kedvező módon használja fel.

Ezen túl, nemcsak a társadalom erőinek mozgósításával, hanem közvetlenül a társadalmi élet „hivatalos kifejezésének", az államnak a közvetlen befolyásolásával, a reá gyakorolt nyomással, a működésébe való beavatkozással is azt célozzák, hogy követeléseiket elő-

terjesszék, igényeiket kifejezzék. Ezért is írta Lenin azt, hogy „a politika az állam ügyeiben való részvétel, az állami tevékenység formáinak, feladatainak, tartalmának meghatározása".

Mármost a szocialista építés eredményeként a szocialista országok *belső fejlődését* tekintve valóban eltűnik a politika, mint az antagonisztikus osztályok közötti viszony, de külső viszonylataiban fennmarad: a világimperializmussal, a világreakcióval és hazai támogatóival fennálló ellentmondásokban nyilvánul meg.

A szocializmus építésének fejlettebb szakaszában is léteznek azonban a dolgozó tömegeken belüli csoportok különbségei. Megmarad továbbá a dolgozó tömegek élenjáró része és az alapvető tömegek közötti eltérés is.

A politika, a politikai mozgás azért nem tűnhet és nem is tűnik el, mivel nem kerülnek le napirendről a marxi–lenini értelemben felfogott politika többi vonatkozásai. Ezek elsősorban a széles értelemben vett szociálpolitikában, valamint a szövetségi politikában, a népi-nemzeti egység formálásában és szilárdításában öltenek testet. (Az elsőn azt a politikát értem, amely *valamennyi* dolgozói kategória *csoport*érdekeinek felismerése alapján azok érvényesítésének *módját* szabja meg, azt, hogy a kielégítésük vagy a csoportok esetleges kompenzációja miként menjen végbe, az milyen érdekegyeztetési eljárásokkal valósítható meg, mindezek során ennek a folyamatnak milyen tudati vetületeivel kell számolni, milyen érveléssel kell biztosítani azt, hogy az érdekcsoportok méltányosnak tekintsék stb.).

Valóra váltásuk fő formájává és eszközévé, *a politikai élet fő tartalmává a tudatosság és a szervezettség különböző szintjén álló tömegek megfelelő, a szocializmust szolgáló kapcsolatainak kialakítása, valamint a köztük levő különbségek leépítése válik.* Ez magában foglalja a párt, a párttagok és a pártonkívüliek szoros egységének megteremtését, a tudatosan szocialista és a még nem szocialista, a vallásos és az ateista tömegek közötti jó viszony létrehozását és fenntartását. Része

továbbá a vezetés és a vezetettek közötti kapcsolat biztosítása, a párt- és tömegszervezeti, valamint állami szintű demokrácia megvalósítása.

Mindezek mellett a létező szocializmus fejlődésének magasabb szakaszán is *megmarad a politikának az a területe, amit Lenin „az állam tevékenységének irányításaként, az állam befolyásolásaként" jellemzett.*

A szocialista állam a társadalom „hivatalos" kifejezése, megtestesíti és gyakorolja a társadalom termelőerői, anyagi létfeltételei fölötti társadalmi ellenőrzést. Ennélfogva jelentős anyagi erővel bír. Az állami tevékenység nagy részét teszi ki az olyan funkciók gyakorlása, amelyeket csakis össztársadalmi eszközökkel és méretekben lehet jó hatásfokon, a társadalom számára hasznosan teljesíteni (egészségügy, szociálpolitika, oktatás és művelődés, kommunális politika stb.). E társadalomban is szükség van arra, hogy az állam hozzájáruljon egyes egyéni és csoportérdekek kielégítéséhez. A szocialista viszonyok között is elengedhetetlen, hogy ilyen irányú döntéseihez elnyerje az egyes szociális csoportok vagy a társadalom egészének konszenzusát, esetleg támogatását. Ezért a létező szocializmus országaiban továbbra is megmarad és szükséges az érdekviszonyoknak a politikai szempontok és erőviszonyok figyelembevételével történő, azaz politikai kezelése. Elengedhetetlen továbbá ennek a folyamatnak a különböző érdekcsoportok részéről, másrészt az egyes szociális csoportok felé történő, politikai megfontolásokból való befolyásolása.

Ezen túl, amennyiben megmarad a társadalomtól különvált és jelentős önmozgással bíró állam, a szocialista társadalom politikai életének egyik fő kérdésévé válik az, hogy a szocialista társadalom dolgozói ezt a szervezetet megfelelően befolyásolják, tevékenységét ellenőrizzék, működését javítsák, s az államot a szocializmus érdekeinek, a dolgozó tömegeknek alárendelt eszközzé tegyék. Ez azonban ismét politikai kérdés. Eldöntésében óriási szerepe van annak, hogy a dolgozók mennyire tudatosan és szervezetten tevékenyked-

nek a *politikai életben,* hogy mennyire hozzáértően tudnak beleszólni a szocialista államnak és képviselőinek, tisztségviselőinek, megbízottainak munkájába.

A társadalom igazgatásának megtanulásához, az önigazgatáshoz – mint Lenin írja – elengedhetetlen a demokratikus közélet. Ez azonban csak akkor nevelhet a közösségi ügyek intézésére, majd a társadalmi önigazgatásra, ha a benne részt vevők *tényleges* politikai tevékenységet végeznek. *Csakis a szó igazi értelmében vett politizálással lehet ugyanis megtanulni a társadalmi életnek és problémáinak tudományos vizsgálatát, elemzését, és elsajátítani, készséggé fejleszteni azt a képességet, hogy a szocializmusban élő emberek javaslatokat tudjanak kidolgozni a társadalmi problémák megoldására.* Csakis *valóságos* politikai gyakorlatban válnak képessé arra, hogy szabad vitákban, a kollektív bölcsességet felszínre juttatva alakíthassák ki a közös ügyet megfelelőképpen szolgálni képes és a legjobb hatásfokot eredményező döntéseket, s elsajátíthassák, hogyan lehet ezeket célszerűen, gyorsan és hatékonyan realizálni.

●●●

A *tényleges* politikai életnek természetszerű feltétele, hogy a társadalomban megfelelő nyilvánosság legyen, hogy az állampolgárok, illetve szervezeteik hozzáférjenek a politikai tevékenységükhöz szükséges információkhoz. Így válik lehetővé, hogy felismerjék a különböző érdekeket, problémákat, alternatívákat, hogy meg tudják fogalmazni a különböző programokat, és hogy a várható eseményeket, hatásukat-ellenhatásukat, a különféle politikai mozgások következményeit kiszámítani képes, célszerű politikai tevékenységet fejtsenek ki.

A létező szocializmus fejlődésének magasabb fokán kibontakozó tartalmas politikai élet alapvető feltételeként tehát *fejleszteni kell a nyilvánosságot.* Ennek egyik fő összetevője az, hogy a szocialista társadalom vezetői és szervezetei – az üzleti, a nemzetközi érdekeket érintő titkokon és az államtitkokon kívül –

a *lakosság legszélesebb köreit tájékoztassák mindenről, ami életüket, sorsukat számottevően érinti.* Számoljanak be arról, mi a reális helyzet, mit tettek, milyen eredményeket értek el, s miben tévedtek vagy hibáztak. Értékeléseiken kívül bocsássák a nyilvánosság megítélése elé terveiket, ezek indokait, és őszintén szóljanak teljesítésük nehézségeiről. Azaz, a közvélemény, a nép „ítélőszéke" elé kell bocsátani minden lényeges kérdést.

Továbbá a „felülről" jövő tájékoztatáson kívül *a nyilvánosság másik szükségszerű összetevője az „alulról" fölfelé áramló információ, véleménynyilvánítás, értékelés, javaslattétel és ezzel a „csúcsok" tevékenységének befolyásolása.* A szocialista rendszer vezető testületeinek és irányító szerveinek állandó párbeszédet kell folytatniuk az általuk vezetettekkel, számba kell venniök azok véleményét, értékelését. Válaszolniuk kell problémáikra, meg kell győzniük őket a politika helyességéről. Ez azonban csak akkor lesz eredményes, ha nem helyezkednek a „mindentudó", az „oktatásra nem szoruló" „felsőbbség" álláspontjára, hanem tanulnak az állampolgároktól. Ha elfogadják a jogos észrevételeket, ha a helyes és tartalmas kritika nyomán korrigálják tevékenységüket, ha a hasznos javaslatokat felhasználják munkájuk fejlesztésére, vagy beépítik terveikbe.

Ha ugyanis a vezetés bizalmatlan, és korlátozandó kiskorúaknak tekinti a szocialistává vált tömegeket, és nem hajlandó arra, hogy a szocialista rendszer „hivatalos" keretein belül beavassa őket a közügyek minden lényeges és érdeklődésükre számot tartó jelenségébe, figyelmesen meghallgatva a valóságról kialakított, vagy a saját „hivatalos" értékeléseikről szóló álláspontjukat, akkor a meglevő „hivatalos" véleménynyilvánítási formák mellett szükségszerűen megjelennek a nyilvánosság új, nem szocialista formái. Ezek mind az információszerzésben és átadásban, mind a jelenségek megismerésének és értékelésének a folyamatában a „hivatalos" álláspontokkal szemben álló módon interpretálják a társadalmi folyamatokat. Ezzel

párhuzamosan és e nyilvánosság hatására kialakulhat a „hivatalossal" szemben álló „második közvélemény", amely a szocializmus adott rendszerétől eltérő, másfajta módon reagál a különböző jelenségekre. Benne az adott szocializmussal szembenálló nonkonformizmus képezi az „igazi" és az effajta közvéleményhez tartozó emberek által magasra becsült értéket.

A szó igazi értelmében vett politikai élet és politikai mozgás csak ott van, ahol a tömegek, egyesülések, intézmények, területi egységek, közösségek vagy az egész társadalom érdekei nyíltan feltárulhatnak és manifesztálódhatnak.

A valóságos politikai élet biztosítása érdekében tehát garantálni kell azt is, hogy az egyesülési, gyülekezési szabadságra alapozva – a szocialista társadalom érdekeivel, a szocialista társadalom rendjének és közbiztonságának megőrzésével összhangban – az emberek akár a meglevő társadalmi szervezeteken belül, akár azokon kívül a legkülönbözőbb, általuk jónak vagy célszerűnek tartott módokon és a legeltérőbb mozgásformákban nyilváníthassák aktivitásukat. Az MSZMP XIII. kongresszusának határozata ezzel összefüggésben nemcsak arról szól, hogy biztosítani kell az említett *lehetőségeket,* hanem egyenesen azt mondja ki, hogy „az állami szervezetek *támogassák* a lakosság öntevékenységét és kezdeményezéseit".

Ha ugyanis az alapjában véve szocialista meggyőződésű emberek nem találják alkalmasnak a meglevő szervezeti struktúrákat és a szűkebben vett politikai rendszer működési módjait arra, hogy véleményüket helytállóan, akaratukat pedig hathatósan kifejezhessék, ha ez akadályozza aktivitásuk megfelelő kibontakozását, akkor másfajta öntevékeny szervezeti formákat próbálnak kialakítani. Ha ezt a törekvésüket – még ha a szocializmus alapján állnak is, és azt kívánják szolgálni – a fennálló rend elutasítja, ha autonóm szervezeteiket és működési formáikat a „hivatalos társadalom" nem akceptálja, működésüket nem tolerálja,

akkor a dolgozó tömegek tettrekészsége másfajta, a meglevő politikai rendszertől és a tágabb intézményi rendszertől elkülönülő, velük konfrontációba kerülő szervezetekben ölthet testet.

●●●

Az is természetes azonban, hogy a szocialista építés fejlettebb szakaszán a politikai élet messzemenően és minőségileg különbözik az antagonisztikus osztálytársadalmak politikai életétől. Jelentős mértékben eltér a „ki kit győz le" időszakának politikai viszonyaitól is. Ebben a történelmi periódusban a politika a haladó társadalmi csoportok *alapvető közösségén* nyugszik. Azon, hogy egyaránt érdekeltek a szocializmus építésének előmozdításában és az ennek eredményeként bekövetkező életszínvonal-emelésben, valamint abban, hogy ennek eszköze – a szocialista hatalom – optimálisan működjön. Ebből következik, hogy a létező szocializmusban a szocializmus céljaival egyetértő erők politikai mozgása *nem irányulhat és nem is irányul a hatalom jellegének megváltoztatására,* a szocialista rend és állam meggyengítésére vagy megdöntésére.

A szocializmus fejlettebb szakaszán szükségszerű politikai élet abban is különbözik egy korábbi periódus, mondjuk a „ki kit győz le" korszakának politikájától, hogy szocialistává lett szereplői – éppen a közöttük levő alapvető érdekbeli közösség és a döntő kérdésekben megnyilvánuló konszenzus következtében – *érdekeiket nem más, szocialista jellegű társadalmi csoportok legyőzésével, azok érdekeinek a kisemmizésével kívánják érvényesíteni.* A számukra adott, *egyedüli reális út egymás igényeinek kölcsönös figyelembevétele,* s ennek nyomán a jogos érdekeket akceptáló, a folyamatos és méltányos kielégítésüket biztosító, előnyös kompromisszumok elérése; az, hogy szilárdítsák azt a hatalmat, amely ennek az érdekérvényesítésnek eszköze és optimális kerete.

A politikai mozgásnak ez az alapvető tartalma és

módja természetesen meghatározza a közéletben részt vevők kapcsolatait, politikai mozgásuk terjedelmét, kereteit és alkalmazott módszereit. A létező szocialista társadalmak különböző, a politikai tevékenységben részt vevő csoportjai érdekérvényesítésük során sohasem választhatják (és választják) meg tetszőlegesen a konfliktusokban alkalmazandó eszközöket és eljárásokat. Továbbá nem használhatják és nem is használják fel őket önkényesen. A szocialista hatalomhoz, a társadalom különböző csoportjaihoz, a politikai élet többi résztvevőjéhez való viszonyukban még kiélezett konfliktusaik esetén sem érvényesíthetik azt, hogy „a cél szentesíti az eszközt". A szembekerülő felek viszonyát döntően az határozza meg (és annak is kell meghatároznia), hogy *közösek* az *alapvető érdekeik,* és minden nézet- vagy érdekeltérés ellenére közöttük a lényeges társadalmi kérdésekben konszenzus van. Ezt a konszenzust persze napról napra, minden kérdésben újonnan meg kell teremteni és erősíteni. Innen következik, hogy a létező szocializmus politikai életében a hangsúly az alapvető kérdésekben azonos törekvéseket valló felek megegyezésén, az ésszerű kompromisszumok keresésén, a politikai harcban megnyilvánuló toleranción – például a kisebbségi vélemény tiszteletben tartásán – van (és kell legyen).

A létező szocializmus országaiban is érvényesül tehát az a dialektikus törvény, hogy *a fejlődés ellentmondásokban megy végbe.* Ennek következtében a politikának a kommunista társadalomban bekövetkező elhalásához *nem* a szocializmusban meglevő politikai elemek fokozatos „kiüresedésén", a politikai élet „elalvásán", a politikának a társadalom életéből való fokozatos kiiktatódásán és eltűnésén keresztül vezet az út. Ellenkezőleg. A társadalom csakis *a politikai élet fellendítésével, a politikai mozgások kiteljesedésével* jut el egy olyan állapotba, amelyben fokozatosan feleslegessé válik a véleményeltéréseknek, érdekkülönbségeknek *politikai* formában való megjelenése.

Nádasdi József

KÖZÉLET, KÖZGONDOLKODÁS, PÁRTPROPAGANDA

A szocializmus kétszeresen is emberközpontú társadalom: az emberért van, s csak a dolgozó-alkotó emberek tudatos közreműködésével épülhet. Mai és holnapi szocialista céljaink megvalósításában különösen megnőtt az egyén, a személyiség tudatos közreműködésének társadalmi szerepe. Gazdaságunk teljesítőképességének növelése, a szocialista demokrácia továbbfejlesztése, rendszerünk dinamikus stabilitása és megújulóképessége döntő mértékben függ az egyénben, a személyiségben rejlő, cselekvésre kész alkotóerők kibontakozásától, okos hasznosításától.

A személyiség hasznos közéleti közreműködését előmozdítja, ha a közügyekről és a közügyekben helyesen, a valósággal és alapvető céljainkkal egyezően gondolkodik, ha felismeri és képviseli a szocialista értékeket, illetve mindazt az emberi értéket, amely összességében szocialista irányt ad társadalmunk további fejlődésének.

A tudatformálás hatását fokozza, ha figyel a közéletre, a sokrétű társadalmi gyakorlatra. S arra is, hogy a közéleti gyakorlatban benne élő egyén, személyiség milyen tapasztalatokat szerez, illetve szerezhet magáról a gyakorlatról, a közéletben zajló tényleges folyamatokról.

A pártmunkában ma már intézményesültek a köz-

hangulat és közgondolkodás folyamatos feltárásának, a pártagitáció és a pártpropaganda összehangolásának hathatós módszerei. Közismert, hogy a *közhangulat* a társadalom kisebb-nagyobb csoportjainak, rétegeinek közvetlen, szubjektív és tömeges reagálása a napi közéleti gyakorlatra. A *közgondolkodás* pedig mindennapi gondolkodás, következtetés és ítéletalkotás közéleti kérdésekről, jelenségekről és folyamatokról. A közhangulat és a közgondolkodás egyfajta viszony az adott közéleti gyakorlathoz, tömeges magatartás tükröződése. A közhangulati információ és a közvélemény-kutatás olyan jelzőrendszerek, amelyek – eredményes, optimális működésük esetén – igen hasznos tematikai, hangsúlybeli és hangvételi impulzusokat adnak az agitációhoz és propagandához. Mi több: a közhangulatról és közgondolkodásról szerzett rendszeres és friss ismeretek nélkül elképzelhetetlen eredményes propaganda és agitáció. Fontos tehát, hogy egyrészt a közhangulati információ és közvélemény-kutatás a lényeges közhangulati és közgondolkodásbeli tapasztalatokat valósághűen közvetítse a pártagitáció és pártpropaganda számára; másrészt, hogy a pártagitáció és pártpropaganda érzékenyen figyeljen azokra a jelzésekre, amelyek a közhangulat és közgondolkodás hullámzásairól a közéleti irányítás különböző fórumain rendszeresen összegeződnek; harmadrészt pedig a pártpropaganda és pártagitáció maga is gyűjtse össze és továbbítsa a politikai-közéleti szerveknek a hozzá eljutó hangulati, nézetbeli jelzéseket. Fontos feladata a propagandának – nem függetlenül az információgyűjtő tevékenységtől – a párttagság marxista–leninista gondolkozásának megalapozása, a dialektikus gondolkozás állandó fejlesztése, elkötelezett világnézet, korszerű szemlélet kialakítása és ápolása. Ez az alapja annak, hogy az ember önállósága növekedjen – és ebből kiindulva felelős problémamegoldó, alkotó magatartása erősödjön –, az egyének állásfoglalásai – a biztos elméleti bázison – belső, személyes indíttatásból fakadjanak.

Hogy ez a többszörös kölcsönkapcsolat mennyire szükséges és termékeny lehet, azt megpróbáljuk néhány példán érzékeltetni.

● Vegyük például az *értékorientációt*. A jelzőrendszerek egyértelműen orientációs zavarokat jeleznek.

A személyiség közéleti cselekvésének irányultságában fontos szerepet töltenek be a társadalom által hirdetett és előtérbe helyezett értékek. Ezek segítenek az egyén valóságos érdekeinek felismerésében, motiválják közéleti cselekvőkészségét. A szocialista építés kezdetén a szocializmus nevében a korábbiakhoz képest új értékek jelentek meg. Ma már látjuk: ezeknek egy része egyfajta leegyszerűsített szocializmusképhez igazodott. Mai társadalmi gyakorlatunk és érdekeltségünk már csak részben igazolja vissza korábban hirdetett szocialista értékeinket. Az intenzívebb, dinamikusabb fejlődés lehetőségeinek megteremtésére irányuló gazdasági és társadalmi átrendeződések szükségszerűen szocialista értékmódosulást is magukkal hoznak. A korábbi értékek egy része megszilárdul, más része háttérbe szorul vagy új tartalommal telítődik: egyszersmind új értékek előbbre sorolódhatnak, rangosabb helyet kapnak. Gazdaságunk, intézményrendszerünk és az emberi kapcsolatok adott színvonalán a közgondolkodásban felszínre kerülnek a szocialista értékekkel ellentétes, már meghaladottnak hitt, torz jelenségek és tendenciák is. Társulnak hozzájuk rossz, egysíkú, sablonos megítélések (például: a szocializmus múltja a hibák, tévedések, sőt bűnök sorozata), amikor is egyesek vagy csoportok tudatában egy adott időszak torz jelensége a szocializmus *lényegévé* lép elő!

A közgondolkodás értékítéleteiben újra és újra felbukkannak zavarok. Ezeket zűrzavarrá igyekszik dagasztani a módszereiben nem válogatós imperialista propaganda. Támadásának egyik fő irányát éppen az átrendeződő szocialista értékrendszer lejáratására összpontosítja. Aligha csodálkozhatunk azon, hogy növekvő mértékben találkozunk eszmei bizonytalanko-

dással, távlatvesztéssel, közömbösséggel, sőt cinizmussal is. Egyesek távlati céljainkat, korábban hirdetett értékeinket kérik számon. Mások kételkedve és bizalmatlanul szemlélik a gazdasági, társadalmi és értékrendbeli megújulást is hordozó folyamatokat. Napjainkban a közhangulat és a közgondolkodás erősen problémaérzékeny. Az emberek az értékrend sok tisztázatlan kérdésére őszinte, korszerű választ, meggyőző magyarázatot várnak a pártpropagandától. Ez természetes igény. A pártpropaganda társadalmi rendeltetése és közfunkciója, hogy ezt az igényt kielégítse. Erősítse a közgondolkodás szocialista elemeit, a helyes, szocialista értékorientációt.

● A másik példa. A jelzések szerint a közgondolkodás igen gyakran torzan, sokszor ellentmondásosan, hiányosan és nagy késéssel tükrözi a közéleti gyakorlat igényeit. Gyakorta nem ismeri fel (vagy legalábbis nem egyidejűleg ismeri fel) *az egyéni, a csoport- és a közérdek* valóságos, tényleges összefüggéseit. Nevezetesen azt, hogy a szocializmusban az egyéni és csoportérdekek hosszabb távon és igazán csak a közjó, a közérdek sérelme nélkül, a közérdekkel összhangban érvényesülhetnek. Elhalványul a közgondolkodásban, hogy a közérdek is – akárcsak az egyéni és csoportérdek – objektíve létező társadalmi realitás; hogy a közérdek nem egyszerű számtani összege és halmaza az egyéni és csoportérdekeknek, hanem új, magasabb minőségű integrációja azoknak. Érvényesülése az egyéni és csoportérdekek fel- és elismerésén, megjelenítésén, érvényesítésén át lehetséges. Elhalványul, hogy a közéleti gyakorlat eredményesen egyeztetni törekszik e különböző érdekkategóriákat úgy, hogy megkeresi a kompromisszumokat is, és védelmezi a prioritásokat is; hogy a különböző érdekkategóriák egyidejű és összehangolt érvényesítésével, működtetésével, a kompromisszumokkal alapjában eredményesen vezérli a társadalmi folyamatokat.

A jelzések szerint a közéleti gyakorlat és a közhangulat, illetve közgondolkodás között éleződhet a fe-

szültség akkor, ha a közhangulat és a közgondolkodás nem ismeri fel a közérdek szolgálatát mint a közéleti cselekvés helyes, fő irányát. A pártagitáció és propaganda rendeltetése és funkciója az is, hogy a közhangulatot és közgondolkodást a közéleti célok elérésére ösztönözze, a személyiségből közéleti cselekvőkészséget váltson ki és azt fejlessze. Ezáltal oldhatja fel a tudati szférában az egyéni és közérdek, a közhangulat, illetve a közgondolkodás és közérdek feszültségeit és ellentmondásait, állíthatja a közgondolkodást a közérdek eredményes szolgálatába.

● Harmadik példaként vegyük a jelen időszak közéleti cselekvési programját: a *párt XIII. kongresszusának határozatát és a VII. ötéves tervet.*

A pártpropagandának a kongresszusi határozat egészével kell dolgoznia, minthogy a dokumentum összefüggő, jól kimunkált, egységes koncepciót és reális tennivalókat fogalmaz meg. A jelzések szerint a cselekvési program körül valóban nemzeti közmegegyezés alakult ki. De a jelzőrendszer arra is figyelmeztet, hogy ezt az egyetértést a végrehajtás folyamatában tovább kell erősíteni, és a tudati szférában szüntelenül újra termelni. Az egyetértés további erősítésében és újratermelésében megint csak pótolhatatlan szerepe van a pártpropagandának. Például abban, hogy konszenzust teremtsen a VII. ötéves tervet érintő egyik alapkérdésben. Abban, hogy a terv végrehajtásának *feltételei* adva vannak. Ehhez azonban hozzá kell tenni: *kisebb részben* reálisan is, *nagyobb részben* azonban csak potenciálisan. Vagyis a teljesítéshez szükséges feltételek nagyobb része „menet közben" megteremthető, illetve megteremtendő. Ma a jelzőrendszer nagyrészt össznépi panaszkodást és egymásra mutogatást jelez. Még ott is a gazdasági feltételek hiányára panaszkodnak, ahol önmaguk munkájának szembeötlő gyengeségei, fogyatékosságai miatt nem képesek a potenciálisan meglévő helyi feltételeket reálissá változtatni.

● A párt történelmi programja a *szocialista demokrácia* fejlesztése. A jelzések szerint a közgondolkodás-

ban nincs tisztázva néhány alapkérdés. Először is az, hogy a párt vezető szerepe e folyamatban nem gyengül, hanem erősödik. Politikai irányítási rendszerünk középpontjában továbbra is a párt áll. A történelmi tapasztalatok szerint a demokrácia szélesítésére irányuló kezdeményezések, impulzusok eddig is a párttól indultak ki; a párt vezető szerepe egyben feltétele és legfőbb intézményes biztosítéka a szocialista demokrácia további fejlődésének.

A szocialista demokrácia fejlesztésének másik iránya az alkotmányos intézmények tevékenységének fejlesztése, rendeltetésszerű működésük széles körű kibontakoztatása. A harmadik irány a dolgozó tömegek tervszerű és egyre szélesedő mértékű bevonása a közügyek intézésébe. A szocialista demokrácia fejlesztésének e három iránya összefüggő egészet alkot. Mindegyik eleme fontos ahhoz, hogy a szocialista demokrácia valóban továbbfejlődjék.

Jobban kellene hangsúlyozni, hogy az érdekképviseleti rendszer fejlesztése egyebek mellett azt is célozza, hogy a közéleti gyakorlatban világosabban kirajzolódjék: az egyéni, a csoport- és a társadalmi érdek érvényesüléséhez mely tendenciákat, folyamatokat szükséges támogatni, segíteni, s melyeket kell visszaszorítani, korlátozni, helyesbíteni. Sokan azt hiszik, hogy a szocialista demokrácia szélesítése a rend, fegyelem és szervezettség lazulását hozza magával, illetve megengedi lazítását. Pedig éppen az ellenkezője igaz: a rend, fegyelem és szervezettség szorosan hozzá tartozik a szocialista demokráciához, *fejlődésének kísérő jelensége, következménye, fokmérője* kell hogy legyen.

A demokrácia folyamatos fejlesztésében mi nem a burzsoá demokrácia pluralizmusát alkalmazzuk. Figyelembe vesszük ugyan azokat a jó tapasztalatokat is, amelyek a polgári demokrácia fejlődése során felhalmozódtak, és amelyek a szocialista viszonyok között is jól hasznosíthatók. Társadalmi viszonyaink sokszínűségét mi – történelmi és gyakorlati, nem pedig elvi okok következtében – nem többpártrendszerrel tük-

rözzük; ennek megszüntetése ugyan politikai rövidlátás volt, de visszaállítása kifejezetten politikai hiba lenne. Nálunk az érdekek egyeztetésének alapját a konszenzussal kialakított tartós szocialista társadalmi értékrendekkel és érdekeltségekkel, struktúrákkal igyekszünk megoldani, nem pedig a különböző politikai pártok pillanatnyi parlamenti erőviszonyai révén.

● A jelzések szerint tisztázandó a közgondolkodásban magának a *pártpropagandának* néhány jellegzetessége is.

Az eredményes pártpropaganda egyszerre műveli a marxista–leninista elmélet terjesztését, fejlesztését és védelmét. E három feladat egymástól elválaszthatatlan, egyszerre van jelen a propagandamunkában. Csak együttes érvényesülésük esetén fejtheti ki a propaganda a kívánatos hatását. E hármas egység leginkább a *konkrétságban* jelenik meg. A marxizmus–leninizmus tudományos igazsága mindig konkrét. Konkrét helyzet konkrét elemzésének eredményeként létrejövő, konkrét helyzetben érvényes tudományos igazság. Ezért lehet *iránytű* a cselekvéshez. Ezért nem recept, nem örök igazságok gyűjteménye. A közgondolkodásban viszont a pártpropagandáról léteznek még olyan vélekedések és reflexek, hogy valamiféle „tiszta" és „romlatlan" eszméket kellene terjesztenie azért, hogy „megóvjuk" a kommunistákat a gyakorlati élet „gyarlóságai" közepette leselkedő „eszmei romlástól" és „bűnbeeséstől". És hogy a propagandamunkára csak kiválasztott „ideológusok" hivatottak. Ez a szemlélet káros, mert csökkenti a párttagság ideológiai aktivitását, érzékenységét, reagálóképességét, vitakészségét, az ideológiai önművelés iránti igényét. Ezért *propagandát* kell kifejteni a propagandamunka érdekében.

Létezik még a közgondolkodásban a marxizmus–leninizmus eszmerendszerének zárt dogmaként való kezelése is. Ezért bizonyítania kell a propagandának, hogy a marxizmus–leninizmus mint eszmerendszer *nyitott és fogékony* a szaktudományok és más eszmei

áramlatok által képviselt és hordozott tudományos értékek iránt. Nyitott úgy, hogy integrálja azokat a tudományos értékeket, amelyek a progresszív társadalmi cselekvés eredményességét növelik. Nyitott úgy is mint érdemi vitapartner. Kész az állandó polémiára azért, hogy a valóság lényegét minél jobban megismerjük és a társadalmi szükségleteknek megfelelően egyre eredményesebben alakítsuk. Az *eleven polémia* a marxizmus-leninizmus eszméi eredményes terjesztésének, fejlesztésének és védelmének fő módszere. A marxizmus-leninizmus lényegétől és természetétől idegen a lapos „igehirdetés".

A pártpropaganda egyik legfontosabb területe a *pártoktatás.* A jelen oktatási évben is az a feladata, hogy a párt ideológiai bázisán, a marxizmus-leninizmus eszméi alapján, annak szellemében vizsgálja és értelmezze a társadalom fejlődésének fő törvényszerűségeit és összefüggéseit. Alapvető követelménye, hogy objektív és konkrét ismereteket adjon a valóságos folyamatokról. A pártoktatás nem akkor igazán „pártos", ha – félreértve saját rendeltetését – elködösíti, „elmaszatolja" a sokszor kellemetlen és kemény valóságot. Ellenkezőleg: akkor teljesíti hivatását, ha rátereli a figyelmet a valóságra, ha megvilágítja a valóságos folyamatok lényegét, irányát, forrásait. Mi ugyanis – a közjó érdekében – a valóságos társadalmi folyamatokat szeretnénk tudatosan vezérelni. Ennek viszont alapvető feltétele, hogy a valóság lényegét és mozgástendenciáit torzításmentesen ismerjük, és a dolgozó emberekkel is megismertessük. Csak így remélhetjük fokozott közreműködésüket a szocialista építőmunkában, a közéleti gyakorlatban.

Hutás Imre

AZ EGÉSZSÉGMEGŐRZÉS TÁRSADALMI PROGRAMJA

A felszabadulást követően az életviszonyok javulásával, a kulturális színvonal emelkedésével, valamint az egészségügyi ellátás széles körű feltételeinek megteremtésével gyorsan javultak a lakossági megbetegedések és halálozások mutatói. Különösen eredményes volt a közegészségügyi-járványügyi hálózat kiépítése, az anya- és csecsemővédelem megszervezése, valamint a tuberkulózis elleni küzdelem. Ennek köszönhetően egyes járványos betegségek – mint a szamárköhögés, a torokgyík, a gümős agyhártyagyulladás, a gyermekbénulás – eltűntek, s a rettegett gümőkór visszaszorult. Ennek megfelelően nőtt a lakosság várható élettartama, csökkent a csecsemőhalálozás (1984-ben az 1948-as értéknek alig ötödére).

Kedvezőtlen halálozási mutatók

A hatvanas évek végén azonban kedvezőtlen tendenciák is jelentkeztek. A csecsemőhalálozásnak, valamint a fiatal, serdülő korosztályok elhalálozásának csökkenése mellett emelkedett a halálozási arány, különösen a férfilakosság körében; így 1970-től a várható élettartam férfiaknál 1,2 évvel csökkent. 1965-ben egy 40 éves férfi átlagosan még további 32,7 életévre számíthatott, 1985-ben viszont a 40 éves férfi továbbélési

esélye 29,5 évre csökkent. Az elmúlt két évtizedben a 35–39 éves férfihalálozás 53 százalékkal, a 40–44 év közötti 58 százalékkal, a 45 49 éves korosztályban több mint 53 százalékkal emelkedett. Az utóbbi években a nőlakosság halálozásában jelentős ingadozás mutatkozik, a halálozás tendenciája is romlik. Igazak a tények akkor is, ha az utolsó három évben egyes korcsoportokban a romlás lassul, sőt megállni látszik. A felnőtt férfiak halálozási mutatóit tekintve Európában az utolsó helyek egyikét foglaljuk el. A középkorú népesség (a 35–59 évesek) körében a halálozás emelkedése miatt 6200 fővel többen haltak meg, mint 20 évvel korábban így a produktív korúak többlet halálozása miatt több mint 80 000 év esett ki. Végülis 1981 óta a magyar népesség csökken, ennek a csökkenésnek oka egyrészt az alacsony születésszám, másrészt a magas halálozási arány.

Hasonlóan alacsony a születési szám több más európai országban is. A népesség ott mégsem fogyatkozik, mert a halálozás lényegesen alacsonyabb szinten áll. Kedvezőtlen jelenségek minden ipari országban megfigyelhetők voltak a fejlődés során, célszerű és helyes intézkedésekkel azonban ezeket a folyamatokat meg lehetett állítani. A férfilakosság halálozásának emelkedéséről számolnak be a környező európai országok (Csehszlovákia, Románia, Lengyelország, Jugoszlávia). Ennek oka feltehetően az, hogy Kelet-Európában az ipari, kulturális fejlődés a felszabadulás előtt nagyon lassú volt, a lakosság jelentős része – elsősorban a férfiak – a mostoha életkörülmények és a háború miatt súlyos egészségkárosodásnak voltak kitéve. Ezt a káros örökséget máig is hordozzuk.

Miközben *a halálozási mutatók kedvezőtlenül változtak, az egészségügyi ellátórendszer jelentősen fejlődött.* Napjainkra teljessé vált az alapellátás. Ma 10 000 lakosra 94 kórházi ágy és 27 orvos jut, ez pedig elegendő a betegségek gyógykezelésére. Az ellátórendszeren belül jelentősen javult a szakmai színvonal is, korszerű eszközök léptek be az egészségügyi szolgáltatásba.

A magyar orvostudomány elismertségét a hazánkban rendezett nemzetközi kongresszusok vagy orvosegyetemeinken az idegen nyelvűek oktatásának sikerei is bizonyítják. A hazai és a nemzetközi tapasztalatok azt igazolják, hogy *a lakosság egészségi állapotában bekövetkezett kedvezőtlen jelenségek megváltoztatására már nem elegendő az egészségügy feltételrendszerének erősítése,* a kórházi ágyak vagy a dolgozó orvosok számának emelése, *hanem alapvető, az egész társadalmat átfogó szemléleti változásnak kell bekövetkeznie.*

A népesedéspolitikára vonatkozó 1984. évi minisztertanácsi határozat előírta, hogy más tárcákkal együttműködve *komplex egészségügyi programot* kell készíteni. A párt Politikai Bizottsága 1979-ben foglalkozott a magyar lakosság egészségügyi ellátásának helyzetével, majd az akkor hozott határozat végrehajtását 1986-ban ismét megvizsgálta. Többek között megállapította, hogy *a betegségek megelőzésében nem történt olyan előrehaladás, amelyet pedig az egészségügyi helyzet megkövetelt volna.*

A kockázati tényezők

A várható élettartam csökkenése, a magas halandósági mutatók olyan egészségtelen életmód következményei, amely rendkívül megnöveli a betegség kockázatát. Minél több kockázati tényező jut egy személyre, annál nagyobb a valószínűsége, hogy megbetegszik, azaz idő előtt hal meg, vagy hosszú időre mozgásképtelenné, súlyos beteggé válik. Jelenleg a halálozásban a legnagyobb jelentőségű betegségcsoport *a szív- és érrendszeri megbetegedések,* ezek teszik ki az összes halálozásnak több mint a felét. A *daganatos betegségek* 20 százalékot reprezentálnak, 9 százalék az ún. *erőszakos halál* (balesetek, sérülések és a Magyarországon sajnálatosan, nemzetközi mértékben is kiemelkedően magas arányú öngyilkosság). Ez a három csoport teszi ki az összhalálozásnak mintegy 79 százalékát. E betegségek kialakulásában több kockázati tényezőnek van szerepe.

A dohányzás. Hazánkban a dohányzók aránya a felnőttek között kb. 40 százalék, de a 14–30 éves férfiak 58 százaléka dohányzik. Sajnálatos, hogy a dohányzási szokások a nőknél is terjednek, sőt az ifjúság körében mind fiatalabb korosztályok élnek ezzel a súlyosan egészségromboló, egészségkárosító szokással. Bár 1980 óta az egy főre jutó elfogyasztott dohánymennyiség mérsékelten csökkent, még mindig egyike vagyunk a vezető dohányfogyasztóknak a világranglistán. Ma már egyértelmű, hogy a cigaretta felelős a tüdőrák 90 százalékáért (Magyarországon a tüdőrák-halálozás meghaladja az évi 5000-et). Ugyancsak súlyos kockázati tényező a dohányzás az idült hörghurutban, a szívkoszorúér betegségeiben, az agy érbetegségeiben szenvedőknél, de újabb felmérések szerint a hólyag-, sőt a bélrákok aránya is magasabb a dohányzóknál.

Elsősorban a gyermekek és az ifjúság körében kell végezni olyan hathatós propagandát, egészségnevelő tevékenységet, hogy a fiatalok ne szokjanak rá a cigarettára, mert a felnőtt – már évtizedek óta dohányos egyének – leszoktatása sokkal nehezebb. A dohányzásellenes propaganda mellett indokolt, hogy olyan hivatalos intézkedések is szülessenek, amelyek nem engedélyezik a nyilvános helyen való dohányzást, meghatározzák azoknak az éttermeknek, vendéglőknek a körét, ahol tilos a dohányzás, valamint gátat vetnek annak, hogy a 18 éven aluliak dohányterméket vásároljanak az üzletben. A dohányzás csökkentése tehát tudati ráhatás és adminisztratív eszközök együttes alkalmazásával érhető el.

Az alkoholfogyasztás. Jelenleg Magyarországon az egy főre jutó, abszolút alkoholban kifejezett fogyasztás 11,7 liter. Ezen belül a bor fogyasztása csökken, ez a csökkenés 1970 óta csaknem 27 százalék. Ugyanebben az időben viszont nőtt a sörfogyasztás, és pontosan a duplájára ugrott az égetett szeszes italok fogyasztása. Ma csaknem félmillióra teszik az idült alkoholisták számát, de a veszélyeztetettek száma, akikből az elkövetkező időben válhat alkoholista, ennek többszöröse.

Alkoholfogyasztásban 1962-ben a világon a 14. helyen álltunk; ma a 6. helyet foglaljuk el.

Különösen megrázó az az összefüggés, amely az alkoholfogyasztás emelkedése és a májzsugor következtében kialakuló halálozási arányt mutatja: 1960 és 1985 között az alkoholfogyasztás csaknem megkétszereződött, a májzsugor okozta halálozás pedig ötszörösére emelkedett. Az alkohol mint kockázati tényező számos egyéb halálokban is kimutatható. Újabb vizsgálatok szerint az öngyilkosok fele az alkoholisták közül kerül ki. A közúti halálos baleseteket okozók között is jelentős az alkoholosan befolyásoltak száma. Az elmebetegségek különböző formái mögött is gyakran meg lehet találni a krónikus alkoholártalmat, amely végül is az agysejtek pusztulásához, alkoholos elbutuláshoz vezet. Arról pedig talán alig kell szólni, hogy hány családi tragédia forrása jelenleg is az ital, hány gyermek, serdülő fiatal és nő életét keseríti meg a házastárs alkoholizálása. A munkahelyi balesetekben sem kevés hely jut az alkoholnak.

Propagandánk célja nem a teljes alkoholtilalom, hanem a kulturált ivási szokások elfogadtatása. A jelenlegi túlzott mértékű alkoholfogyasztás, ezen belül különösen az égetett szeszes italok arányát mindenképpen csökkenteni kell. Indokolt, hogy tovább javuljon a választék alkoholmentes üdítőitalokból, tilos legyen bármiféle ürüggyel az alkohol fogyasztása a munkahelyen és természetesen a közlekedésben. Itt is elsősorban az ifjúság meggyőzése a döntő, mert a fiatal korban kialakuló ivási szokások a későbbiekben nehezen változtathatók.

A táplálkozás. A magyar lakosság általában túltáplált. Az egy főre jutó kalóriaérték 13 536 kJ/nap vagy 3700 kilokalória. Ez a mennyiség megfelel egy erős fizikai munkát végző felnőtt kalóriaszükségletének. A mezőgazdaság és az ipar fokozott gépesítése következtében viszont a lakosság jórészt ülőmunkát végez, amelynek sokkal kisebb a kalóriaigénye. A magyar felnőtt lakosságnak csaknem a fele túlsúlyos, egyes fel-

mérések szerint már az általános iskolában a gyermekek 20 százalékának jelentős a súlytöbblete.

A túlzott kalóriabevitel mellett kedvezőtlen a táplálék összetétele. Még mindig magasabb a kívánatosnál a zsírfogyasztás – főként az állati zsiradék –, és a kalória negyedét a szénhidrátok adják. Ezen belül kedvezőtlenül magas a cukorfogyasztás, és csökken a táplálkozási szempontból kedvezőbb burgonyafogyasztás. Alacsony a táplálék rosttartalma, amely újabb vizsgálatok szerint fokozza a bélrákok kockázatát, előfordulását. A megszokott fehér kenyér helyett a durva őrleményből készült barna kenyér lenne kívánatos. Évek óta stagnál a magyar lakosság főzelék- és gyümölcsfogyasztása, holott az elmúlt évek bőséges gyümölcstermése lehetővé tenné a jelenleginél sokkal magasabb fogyasztást. A magyar tejipar úgynevezett sovány termékei – amelyek ízértékben is kiválóak – sokféleségük ellenére is lassan terjednek el. A tradicionális főzési szokásokról – a vastag rántásról, a bőséges zsírban sülő húsokról – nehezen áll át a magyar konyha újfajta főzési technikára. A fehérjék közül alacsony a kedvezőbb élettani értékű szárnyasok és halak fogyasztása. De kedvezőtlen az étkezések rendje is. A fő táplálkozás az esti órákra kerül, ami emésztési zavarok forrása is lehet. Mindennek következtében nő a cukorbetegek aránya, a magas vérnyomás és a következményes agyi, illetve érrendszeri károsodások száma.

Fizikai aktivitás. Az átlagos magyar állampolgár keveset mozog. Különböző időfelmérések azt mutatták, hogy *az aktív testmozgásra, sportra fordított idő átlagosan naponta 1–2 perc,* és a megkérdezetteknek mindössze 2 százaléka sportol rendszeresen. A kevés mozgás, az inaktivitás egyik következménye az elhízás, a szív- és érrendszeri terhelhetőség csökkenése. A túlsúlyosak várható élettartama jelentősen alatta marad az átlagnak.

Feszültség és feszültségtűrő képesség. A modern élet velejárója a felgyorsult élettempó. A szocialista társadalmi rend igyekszik megadni mindenkinek az elemi

életfeltétel szükségleteit, de az állampolgároknak ma jóval többet kell dolgozniuk életszínvonaluk fenntartásához; különösen áll ez egy jelentékeny rétegre (többgyerekesek, otthont teremtő fiatalok). Emellett az igények gyors növekedését az emberek egy része csak önmagát túlhajszolva, többletmunkát vállalva képes kielégíteni. Gyakran a munkahely konfliktusai – amelyek hol szervezetlenségből, hol hozzá nem értésből, hol pedig vezetésképtelenségből fakadnak – őrlik fel a dolgozók idegeit. Gyakran előfordul, hogy a feszültségből való oldódás a családban sem következik be, sőt a családi élet konfliktusai azt tovább fokozzák. A rendkívül magas és teljes munkaidejű női foglalkoztatottság nem kedvez annak, hogy a család betöltse konfliktusoldó szerepét.

Végül is sokan alkoholban vagy indokolatlan mennyiségű nyugtatóban keresik az oldódást; a nyugtatók hatását pedig nemegyszer mértéktelen kávéfogyasztással próbálják ellensúlyozni.

Egészségmegtartó társadalmi program

Ki kell alakítani a megnőtt szabadidő eltöltésének célszerű módját, amely a testi és szellemi regenerálódás nélkülözhetetlen eleme. A kóros életmód és magatartási szokások megváltoztatása érdekében – az Egészségügyi Világszervezet ajánlásait is figyelembe véve – szakértők bevonásával egészségmegtartó társadalmi program indul hazánkban.

E program jól elkülöníthető, konkrét elemekből áll; ismeretük kedvezően befolyásolhatja megvalósulásukat, eredményes teljesítésüket. *Az egyénnek saját egészségéért való felelőssége nemcsak magánügy, hanem a közösség, a nemzet érdeke is.* Rá kell ébreszteni az embereket, hogy *az egészség a legnagyobb, semmivel sem pótolható érték.* A társadalom jóléte és jövője szempontjából alapvető, hogy egészséges nemzedék nőjön fel.

A program legfontosabb részei:

„Éveket az életnek" – szűnjön meg a várható élettartam csökkenése, legyen magasabb az emberi életkor.

„Egészséget az életnek" – az emberi életkor mind hosszabb szakasza teljen egészségben, mind rövidebb legyen a különböző betegségek miatt kieső időszak.

„Életet az éveknek" – ne csak az emberi élet nyúljon meg, hanem az élet alkonyán is mind rövidebb legyen az az idő, amikor valamely idült betegség mozgásképtelenné teszi az idős embert. Egészséges öregkort! Ennek a célnak a megvalósításában jelentős szerepe van az egészségügyi ellátásnak, de legalább akkora az egyén életmódjának.

„Egyenlőséget az egészséghez" – minden magyar állampolgár számára lakóhelyétől, anyagi helyzetétől, életkorától függetlenül hozzáférhető legyen az egészségügyi ellátás. Az Egészségügyi Törvény minden állampolgár számára biztosítja az ellátáshoz való jogot. Mégis: egyes emberek, lakosságcsoportok az alacsony kulturális színvonal, az öröklött hibás hagyományok vagy egyszerűen nemtörődömség miatt nem veszik igénybe a meglevő lehetőségeket; például nem mennek szűrésre, betegség esetén későn fordulnak orvoshoz. Ez az oka annak, hogy mind a felnőtt-, mind a csecsemőhalálozásban jelentős területi különbségek mutathatók ki az országban, sőt még a főváros egyes kerületei között is. Ezekkel az emberekkel, rétegekkel aktívabban, kezdeményezőbben kell foglalkozni, mind az ellátást, mind az egészségnevelést illetően.

A legkorszerűbb kórházak mellett is szükséges, hogy *elsődlegesnek tekintsük* az alapellátást. Az alapellátás orvosa (körzeti, üzemi, gyermekorvos) a közösség orvosa legyen, aki részt vesz a közösség életében, tanáccsal, javaslattal szolgál, együtt lélegzik a rábízott állampolgárokkal. Életmódjával, magatartásával pedig követendő példaként is szolgál.

Legyen hathatósabb *a közösségi részvétel az egészségügyi ellátásban.* A közösség jobban ismerje meg a területi ellátás helyzetét, kapjon betekintést az intézmények életébe, ismerje meg az eredményeket, de a

hiányokat is. Legyen beleszólási joga a nem orvosi jellegű egészségügyi döntésekbe, érezze magáénak a terület egészségügyi intézményeit.

Elsődleges feladat a betegségmegelőzés. A szocialista egészségügyben kiemelt szerep jut a megelőzésnek. A múltban ez elsősorban a védőoltásokat és a fertőző gócok kiiktatását jelentette. Napjainkban a halálozási statisztikában az idült, nem fertőző betegségek vezetnek, ahol a megelőzés más jellegű, a prevenció más értelmezést kap.

Ezt a feladatot az egészségügy *önmagában* képtelen vállalni, tehát teljesüléséhez széles társadalmi összefogás szükséges. Az egészségvédő programban kiemelt szerepet kell kapnia a *tömegtájékoztatásnak;* vállalnia kell, hogy nemcsak reklámtevékenységgel, hanem egész tájékoztatáspolitikájával az egészséges életmódot hirdesse. Mutasson be pozitív példákat, egyéneket és közösségeket, akik és amelyek tudatosan vállalták az egészségesebb életmódra történő átállással járó nehézségeket is.

Meghatározó *az oktatás* szerepe. Már az óvodában meg kell tanítani az elemi higiénés ismereteket, szólni kell az emberi egészséget veszélyeztető magatartásról. Az iskolában, minden oktatási intézményben foglalkozni kell – nem kampányszerűen – az egészség megőrzésével.

A tudománynak vizsgálnia kell a külső, környezeti ártalmak és az egészségkárosodás közti összefüggéseket. Külső ártalmakon a környezeti szennyeződéstől a társadalmi konfliktusokig az ártalmak széles skáláját értjük.

Az élelmiszeripar és a kereskedelem árukínálatával és árstruktúrájával segítsen az állampolgárnak az egészséges életmód elfogadásában és elterjedésében. Szélesebb körben váljanak elérhetővé a magasabb élettani értékű élelmiszerek.

Az egészségnevelési propagandával elsősorban a gyermekekhez és a fiatal felnőttekhez szóljunk. Az idő-

sebb korosztályoknál sokkal nehezebb szemlélet- és magatartásváltozást elérni.

Ennek a sokrétű tevékenységnek az összehangolásához *szakértőbizottság* alakul, amelyet kormánytag vezet. Tagjai olyan személyek, akik meggyőződéses hívei a programnak, és ezt személyes példájukkal is bizonyítják. Helyet foglalnak benne a társadalmi szervek, mozgalmak képviselői.

A bizottság előkészíti és szakmai vitára bocsátja az átfogó társadalmi programot, majd bemutatja a Minisztertanácsnak. A programban célokat tűz ki, amelyeknek végrehajtását folyamatosan figyelemmel kell kísérni. Javasoljuk, hogy a tanácsok mellett (megyében, városban) területi bizottságokat is állítsanak fel, amelyek ugyanezen célok érdekében tevékenykednek az arra legalkalmasabb személyek bevonásával. A program végrehajtásában csak a legszükségesebb adminisztratív elemek érvényesüljenek; az önkéntességnek, a meggyőzésnek és a nevelésnek kell dominálnia.

Végezetül felmerül a kérdés: mi a biztosíték arra, hogy egy társadalmi program képes megállítani a kedvezőtlen tendenciákat? A válasz az, hogy nemzetközi tapasztalatok bizonyították: csak az egészségmegőrzés össztársadalmi programja képes hatásos, döntő fordulat elérésére; a leggyakrabban a finnországi, *Észak-Karéliai Programot* idézik.

A magyar egészségmegőrző társadalmi program sajátja – amely megkülönbözteti minden eddigi külföldi példától –, hogy *szocialista országban, szocialista társadalmi viszonyok között indul* el. A központi irányítás, tervezés és árszabályozás vonzóbbá tudja tenni az egészségmegőrző életmódot, és ellene hathat az egészségkárosító magatartásnak.

A program sikere függhet attól, hogy a pártszervek, párttestületek mennyire tekintik feladatuknak, hogy mozgalmi munkával, tekintélyükkel is támogassák az elképzeléseket. A párttagok érezzék kötelességüknek személyes példamutatásukkal erősíteni a mozgalmat.

Ahol szükségesek az adminisztratív eszközök, ott az állam, funkciójából fakadóan, hozza meg az intézkedéseket, és következetesen ellenőrizze a végrehajtást.

A mozgalom alapja azonban az állampolgárok önkéntes vállalása, meggyőződéses közreműködése.

IBUSZ-Maraton. Nemzetközi futóverseny Budapesten

Halász György

MAGYAROK A NAGYVILÁGBAN

Közismert adat, hogy a magyarság egyharmada a határokon túl él. Kevés olyan nép van a világon, amelyet a különböző események, főként a történelem viharai ennyire széjjelsodortak. A 15,5–16 milliós magyarságból az országon belül 10,5 millióan élnek, a környező országokban pedig 3,5 millióan. Ők természetesen nem számítanak kivándorlónak, az ő esetükben a történelem módosította az országhatárokat.

Egészen más a helyzet azzal a másfél millió magyarral, aki a nyugati országokban él. Ők vagy felmenőik fogtak vándorbotot a század különböző időszakaiban, de magyarságukat, a magyar kultúrát őrzik, és magyarnak vallják magukat. Gyakran találkozunk olyanokkal, akiknek nagyszülei hagyták el Magyarországot, a nyelvet egyáltalán nem beszélik, de büszkék magyarságukra. Ez természetesen felveti azt a kérdést is, hogy valójában kit tekinthetünk magyarnak. Célszerű, ha Illyés Gyula meghatározását fogadjuk el: *magyar az, aki annak vallja magát.*

Érdekes végigtekinteni a nyugati országokban élő magyarság területi megoszlását (ezer főben):

Egyesült Államok	730	Ausztria	70
Izrael	220	Brazília	60
Kanada	115	Ausztrália	50

NSZK	50	Egyéb nyugat-európai országok	10
Franciaország	35	Argentína	10
Belgium	10	Uruguay	5
Nagy-Britannia	10	Egyéb dél-amerikai országok	10
Olaszország	10	Dél-Afrikai Köztársaság	5
Svájc	10		
Svédország	10		
Hollandia	5		

Ezekhez az adatokhoz számos kiegészítést lehet fűzni. Az Egyesült Államokban az 1980-ban megtartott népszámláláson csaknem 1,8 millió ember vallotta magát magyar származásúnak. Természetesen ez nem azt jelentette, hogy magyarul beszélnek, magyar szokásokat tartanak. De jelentette azt, hogy nyilvántartják: őseik között van magyar származású is. Közülük egyébként csaknem háromnegyed millióan voltak, akiknek mindkét szülője magyar. Az összeírás szerint 144 000 amerikai állampolgár született Magyarországon. Az izraeli adat becsült: a legmagasabb (280 000) és az alacsonyabb (160 000) szám középarányosát veszi. A brazíliai magyarság néhány nagyvárosban összpontosul: São Paulóban 50 000 magyarról beszélnek.

□ □ □

A nyugati országokban élő magyarok viszonya a mai Magyarországhoz rendszerint erőteljesen függ attól, hogy ki, mikor, milyen feltételek között hagyta el az országot.

Századunkban három nagy kivándorlási hullámot különböztethetünk meg. Az első hullám 1880-tól 1913-ig tartott. Akkoriban az embereket az éhség, a szegénység, illetve a föld és a jobb élet iránti vágy hajtotta ki – a legtöbb esetben Amerika felé. „Kitántorgott Amerikába másfél millió emberünk" – írta József Attila. Valójában az adatok szerint kétmillió-negyvenezren szálltak hajóra, de az útrakelők közül csak minden harmadik volt magyar, a többi főleg német, szlovák, rutén, horvát és román. A magyarok nagy többségük-

ben nem is kivándorlók, hanem – a mai szóhasználatot alkalmazva – *vendégmunkások* voltak, akik nem annyira az Újvilág földjére vágyakoztak, mint a hazaira, s azért mentek ki, hogy az ottani magasabb keresetből néhány év alatt összegyűjthessék az itthoni birtok árát. Sokuknak ez sikerült és hazajöttek, ám még többen a további gazdagodás reményében ottmaradtak. És sokan nem jöttek vissza azok közül, akiknek nem sikerült a vagyonszerzés: ők a kudarcot szégyellték. Így lettek vendégmunkásokból kivándorlók.

A kivándorlás második hulláma – szemben a megelőző, csak gazdasági indíttatású emigrációval – alapvetően politikai töltetű. Az átívelő korszak meglehetősen széles: 1919-től 1949-ig tart. A Tanácsköztársaság leverése után sokan választották az emigrációt. Vegyes (gazdasági és politikai) indíttatású kivándorlásként értékelhető, hogy sokan, mintegy félszázezren vándoroltak ki az Amerikában élő rokonokhoz. A harmincas évek végén a fasizmus előretörése újabb nagyarányú kivándorlási hullámot indított el. Főleg szakmunkások, kereskedők mentek el, de sok értelmiségi is. (Az útirány általában Franciaország volt, azután az Egyesült Államok, de ez az első időszak, amikor nagyobb számban mentek magyarok Palesztinába és Ausztráliába is.)

Homlokegyenest más előjelű emigráció csatlakozik hozzájuk 1945-ben, amikor a nyugati országokat választják a szovjet hadsereg elől kihátráló katonatisztek, a régi rend uralkodó osztályainak (földbirtokosok, nagytőkések) menekülő tagjai, állami hivatalnokok, kihurcolt katonák és leventék, a volt fasiszta pártok vezetői és tagjai. Később az ő számukat növelte a koncentrációs táborok kiszabadult magyar foglyainak jelentős, haza nem térő része.

A statisztikai adatok szerint 1919 és 1945 között csaknem 360 000-en hagyták el Magyarországot. Ez a szám azonban nem tartalmazza a szomszédos államokból kiment magyarokat. Az ő pontos számukat nem ismerjük, de tudjuk, hogy nem csekély. Például csupán 1924-ben több mint 7000 erdélyi – zömében

magyar – család került ki Dél-Amerikába. Az oxfordi egyetem demográfiai kutatóintézete szerint ebben az időszakban összesen 550 000 magyar anyanyelvű hagyta el szülőföldjét.

Ezt a meglehetősen vegyes emigrációs hullámot zárja le az 1947–1949-es kivándorlás. Ez is elsődlegesen politikai töltetű. A koalíciós és az ellenzéki pártok exponált vezetői, tagjai, az államosított vállalatok tulajdonosai, irányítói közül távoztak el sokan.

A harmadik nagy hullám az „ötvenhatosoké" volt. Ekkor 200 000 ember hagyta el az országot, köztük 50 000 tizennyolc éven aluli fiatal és tízezer gyerek. Sok volt az értelmiségi, a szakmunkások száma 40 000-et, a segédmunkásoké 20 000-et tett ki. A nyugati hatóságok valamennyit politikai menekültként kezelték, de csak kisebb részük távozott politikai okokból: erősen közrejátszott a zűrzavaros helyzetből, az elmaradottságból való menekülés vágya, az anyagi felemelkedésre, a gazdasági-szakmai előrejutásra törekvés, a kalandkeresés stb. Kedvező helyzetben érkeztek nyugatra: a gazdasági konjunktúra a csúcsán volt, és nem jelentett gondot sem az elhelyezkedés, sem a tanulás. Az ötvenhatosok közül később minden negyedik, vagyis összesen 50 000 ember visszatért szülőföldjére.

A kép teljessége érdekében szólni kell azokról is, akik az elmúlt harminc esztendőben fogtak vándorbotot. Az ő esetükben a politikai motiváció többnyire elhanyagolható; gazdasági okok, egzisztenciális és családi problémák, a szakmai érvényesülés jobb lehetősége, valamint a kalandvágy volt a távozásra késztető tényező. Ezeknek nagyobbik felét a visszatérést megtagadók jelentik, kisebbik felét a kivándorlók.
(A kivándorlást a legtöbb esetben házasságkötés miatt kérik. Csak Olaszországban több mint ezerötszáz konzuli útleveles feleség van.)

□ □ □

A külföldre kerültek politikai alapállása, Magyarországhoz fűződő viszonyuk az elmúlt évtizedek során több érdekes és összetett változáson ment keresztül. E változásokat különböző tényezők motiválták.

Magyarországon olyan szövetségi politika bontakozott ki és nyert teret, amely a szocialista építés érdekében széles nemzeti összefogást hirdetett. E türelmes és megértő politikai vonal jegyében, annak részeként született meg az 1963-as amnesztiarendelet, amely megteremtette a nyugodt hazajárás feltételeit. Az amnesztiarendelet az emigrációs politikában* fordulópontot jelentett. Az emigráció, a különböző magyar egyesületek, klubok fokozatosan szélesedő körével alkotó párbeszéd bontakozott ki. Főként az elmúlt néhány évben erőteljesen bővült az együttműködés a nyugaton élő magyar értelmiségiekkel is. A kapcsolattartásnak és -ápolásnak széles intézményrendszere is kiépült.

Ennek itthonról nézve két oka van. Az egyik általános, erkölcsi, hiszen minden magára valamit adó népnek, nemzetnek elemi kötelessége, hogy számon tartsa a hozzátartozókat, a világ bármelyik részén éljenek is. Van azonban a dolognak egy praktikus része is. Nem mindegy számunkra, miként vélekedik a világ rólunk, s e vélemény formálásához a külföldön élő magyarok lényegesen hozzájárulhatnak. Hosszú távú érdekeink fűződnek a külföldön élő magyarokkal való jó kapcsolathoz, ahhoz, hogy az utódok is megőrizzék magyarságukat, ismerjék és méltányolják a Magyar Népköztársaság eredményeit, és lehetőségeik alapján a maguk területén segítsék elő kapcsolataink fejlesztését a befogadó országokkal.

Ebből a tételből is következik, hogy – szemben a

* Az „emigrációs politika" kifejezést az egyszerűség kedvéért használjuk, hiszen a tényleges tartalmat nem fedi. Az „emigráció" szorosan értelmezve a szemben álló politikai nézetek miatt távozott, de távozását csak átmenetinek tekintő személyre alkalmazható. A nyugati világban élő magyarokra általában a „szórvány" szót helyes használni, de a nem szép hangzás miatt ez nem hódított teret az irodalomban.

jobboldali emigráció vádjaival – senkit sem csábítunk, csalogatunk haza. Ellenkezőleg: azt szeretnénk, hogy a kint élők a maguk eszközeivel segítsék elő a befogadó országokkal való kapcsolatok bővülését valamennyi területen; emberileg pedig éljenek úgy, hogy magatartásukkal, munkájukkal megbecsülést szerezzenek a magyar népnek. Nem szabad feledni, hogy külföldön élő magyarjaink „társadalmi munkában nagykövetek". Akár jól, akár rosszul végzik dolgukat, a róluk alkotott véleménnyel – rajtuk keresztül – *rólunk is* képet alkotnak a befogadó országokban.

A Magyar Népköztársaság nyílt politikája, széles körű kapcsolatrendszere, gazdasági és társadalmi téren elért eredményei a határokon túl élő magyarságban erősítik a származásra való büszkeséget. Kádár János a XIII. pártkongresszuson erről így beszélt: *„A mi népünk kis létszámú, alig több mint tíz és fél millióan vagyunk. Ehhez viszonyítva jelentős számú magyar él az ország határain túl, közeli és távoli országokban. Dolgozzunk azért is becsülettel, hogy a határainkon kívül élő magyar származásúak, magyar nemzetiségűek emelt fővel hallgathassák, ha Magyarországról esik szó."*

A befogadó országokkal kibontakozó széles körű párbeszéd ugyancsak segíti a magyarság vállalását. Fokozatosan lehetővé vált, hogy az emigráció „tudathasadás" nélkül eleget tehessen a kettős identitásnak, hogy a kettős kötődés ne okozzon meghasonlást. Lényeges szerepet játszott ebben az is, hogy az évek során a nyugati országokban olyan tendencia rajzolódott ki, amely támogatja a multikulturális tevékenységet. Mind több kormány teszi magáévá azt az álláspontot, hogy a *kettős kötődés*, a két kultúra alapos ismerete, a két nyelv tudása nemcsak az egyénnek hasznos, hanem a társadalomnak is. Ez lényeges változást jelent az ún. „olvasztótégely-politikával" szemben, amely azt hirdette, hogy a bevándoroltaknak mielőbb be kell olvadniuk a befogadó ország egységesítendő népébe. Egy sor országban – így Kanadában,

Ausztráliában – manapság külön minisztérium foglalkozik az etnikumok problémáival, és a nemzeti kultúrát őrző tevékenység, így az iskolák fenntartása, jelentős támogatást kap. Svédországból például minden évben államköltségen küldik Magyarországra a debreceni nyári egyetemre a svéd iskolákban oktató magyar nyelvtanárokat. Ez a felvilágosult, korszerű szemlélet lényeges bátorítást jelent a hagyományok, a gyökerek megőrzésében, ápolásában is.

□ □ □

Ezek az összetett változások az idők folyamán érdekes módosulásokat eredményeztek az emigráció és Magyarország kapcsolataiban. Az idő múlására azért kell emlékeztetni, mert a második világháború előtt kivándoroltakra – a gazdasági okok miatt távozottakra és a fasizmus elől menekülőkre – általánosságban jellemző volt a haladó eszmevilág: ők alkották a baloldali egyesületeket, dalárdákat, klubokat. Ma még működik belőlük néhány, de tagjaik igen öregek, és egyre fogynak.

A nyugati országokban élő mai magyarság zöme nem politizál aktívan. Jellemző a tömeges hazajárás; a külföldön élő magyarok tartják a kapcsolatot a rokonokkal, számos esetben hazai intézményekkel, tudományos és kulturális szervezetekkel, kollégákkal, s igénylik e kapcsolatok bővítését. 1985-ben például 230 000-en látogattak haza. (Ide kívánkozik egy megjegyzés: ez a hazajárás egyre kevésbé a honi kabarétréfák célpontja. Az itthoniak a szélesedő utazások, a helyszíni tapasztalatok révén reálisabb képet nyerhettek a kinti életről, a hazalátogatók viszont gyakran segítik az önmagunkkal való szembenézést is azáltal, hogy észreveszik az általunk már megszokott vagy eléggé meg nem becsült értékeket.)

A nyugaton élők nagy tömegén belül vannak csoportok, amelyek fenntartás nélkül a Magyar Népköztársaság hívei, támogatói. A nagyobbik hányad – ha

nem mindenki fogadja is el politikai rendszerünket – örül az itthoni fejlődésnek, minden pozitív változásnak. Ide tartozik az első nemzedék (beleértve az ötvenhatosokat is) jelentős része, az etnikai hovatartozás tudatában levő másod- és harmadgeneráció nagyobb hányada, valamint az 1963 után kint maradtak egy része. Külön sorolhatók azok (bizonyos értelmiségi csoportokról van szó), akik különböző csatornákon ugyan együttműködnek velünk, de tudatosan keresik társadalmunk gyengeségeit, nehézségeit, és azokat igyekeznek felnagyítani, előtérbe állítani. E réteg jellemző vonása a nacionalizmus szítása. Végül említést érdemel az ellenséges emigráció; ez sűrűn hangot ad élesen kommunista- és szocializmusellenes nézeteinek; elzárkózik mindenfajta kapcsolatépítéstől, még a hazalátogatást is ellenzi. Körükben a vezető szerepet az 1956-ban politikai okokból disszidáltak ellenséges csoportja veszi át.

Természetesen ez vázlatos kép, tovább lehetne árnyalni, egy sor csoport érdemelne még említést. A különböző egyházak például sokat tesznek a magyar nyelv és kultúra terjesztéséért. Számos esetben az egyházak a nyelv utolsó védőbástyái: sokfelé a magyar mise a magyarság őrzésének legfontosabb megnyilvánulása. A külföldi magyar egyházak – felekezetenként más és más intenzitással – kapcsolatban állnak a hazai egyházakkal. Érdekes és feltétlen említést érdemlő mozgalom a mindenfelé előforduló cserkészeké is. Összesen öt-hatezer tagot tartanak nyilván, és az egyik felvételi követelmény a magyarul tudás. Ez eleve indokolná a széles hazai kapcsolatot, ám a cserkészmozgalom vezetői egyelőre elzárkóznak a párbeszédtől.

A külföldön élő magyarok szinte mindenütt létrehozták klubjaikat, egyesületeiket. Ezek a legváltozatosabb célok érdekében, más és más formai keretek és feltételek között működnek. Vannak olyanok, amelyek csupán a tagság szórakozását szolgálják, másutt a cél a közös muzsikálás, dalolás, megint mások filmklubot alapítanak, vagy éppen magyarországi művészeket hív-

nak meg. Vannak az egyesületek között komoly üzleti vállalkozások is. A legtöbb esetben azonban sok funkció keveredik egymással: a felnőttek ultipartija irodalmi estet követ, miközben a gyerekeket az egyik feleség a matyóhímzés rejtelmeibe próbálja beavatni. Sok a régi, patinás egyesület is. A nyugat-berlini Magyar Kolónia száznegyven esztendős volt 1986 tavaszán; tagjai között szerepelt Liszt Ferenc, Jókai Mór, Klapka György. Az ugyancsak 140 éves Párizsi Kölcsönösen Segélyező Magyar Egylet örökös elnöke Zichy Mihály, örökös díszelnöke Munkácsy Mihály. 1986 májusában, az egyesült államokbeli Pittsburghben ünnepelte fennállásának 100. évfordulóját a William Penn Egyesület. E szervezet elődei a múlt században létrejött fraternális szervezetek voltak: a kortárs jobboldali képviselő, Verhovay nevét viselő segélyegylet és a Rákóczi Egylet. A pennsylvaniai bányákban dolgozó és más nehéz fizikai munkát végző magyarok természetes védekezésként keresték az összefogást, hogy segíthessenek a bajba jutott vagy balesetet szenvedett társaikon. A fraternális szervezetek biztosító és kulturális egyesületek voltak. Az idők folyamán számos fúzió eredményeként jött létre a mai William Penn (az amerikai jelleg hangsúlyozására vették fel az egykori kvéker, Pennsylvania államalapítójának a nevét). A William Penn komoly politikai és üzleti vállalkozásnak számít az Egyesült Államokban, vagyona 130 millió dollárt tesz ki, s a centenáriumi ünnepség országos jelentőségű esemény volt. Az elmúlt öt év során legalább tucatnyi új egyesület jött létre.

A Magyarok Világszövetsége mintegy 140 magyar egyesülettel áll többé-kevésbé rendszeres kapcsolatban. 1986-ban ötödik alkalommal zajlott le az egyesületi vezetők találkozója. Ezek a találkozók a tájékozódás és a kölcsönös tapasztalatcsere hasznos fórumai. Az MVSZ mindazokkal az egyesületekkel kész az együttműködésre, amelyek ezt igénylik; és olyan mértékben, ahogyan kérik.

A nyugaton élő magyarokkal – a közös értékek és a közös feladatok jegyében – az együttműködés az évek során igen szélessé és sokrétűvé vált. Egyre jobban kirajzolódik a befogadó ország és az óhaza közötti kapcsolatok erősítésében játszott „híd"-szerep. Erre a tevékenységre a „híd alkotórészei" általában igen büszkék, hiszen egyformán szolgálják vele új, maguk választotta és régi hazájukat.

Az együttműködés intézményrendszerében – fontossága miatt – első helyen említendő a háromévenként megrendezésre kerülő *Anyanyelvi Konferencia*. Az első konferenciát 16 évvel ezelőtt tartották. A mozgalom – a nyugati résztvevők kívánságának megfelelően – teljesen politikamentesen indult; azért, hogy a nyelv megőrzését és továbbadását segítse az elkövetkezendő generációk számára. Azok adtak egymásnak találkozót, akik az ideológiai-politikai nézeteltérésektől függetlenül, a kölcsönös tisztelet jegyében készek együttműködni a közös ügyért, a magyar nyelvért. Hogy erre milyen nagy szükség van, azt jól érzékelteti az Egyesült Államokban élő Márai Sándor szép-szomorú verse, a Halotti beszéd: *„Szívverésünk titkos beszéd, / álmunk zsiványoké. / A gyereknek Toldit olvasod / és azt feleli: Oké."*

Az Anyanyelvi Konferenciának (amelynek védnökségében fele-fele arányban vesznek részt hazai és nyugaton élő tudósok, nyelvész szakemberek) rengeteg hasznos kezdeményezése volt. Megjelentette például a négy kötetből álló nyelvi tankönyvsorozatot, s hasonlóan nagy sikert aratott a „Néprajz mindenkinek" című sorozat. Élénkültek az irodalmi kapcsolatok is. Ennek kézzelfogható bizonyítékaként megjelent Magyarországon a nyugati magyar költők antológiája; a Magyarok Világszövetségének lapja, a *Magyar Hírek* időről időre a magyar irodalom egészét reprezentáló mellékletet jelentet meg; előkészületben van a nyugati magyar prózai válogatás is.

Érdemes megjegyezni, hogy az Anyanyelvi Konferencia politikamentessége részben a múlté: épp a nyu-

gati részvevők szorgalmazták a legutóbbi, Veszprémben megrendezett tanácskozáson politikai kérdések napirendre tűzését. A szervezők azonban – épp a mozgalmat féltve – tartani kívánták magukat az eredeti elvhez. Végül olyan kompromisszum született, hogy a konferencia szakmai jellegét nem csorbítják, de a tanácskozás mellett politikai fórumot is tartanak.

Rendkívül népszerűek az anyanyelvi mozgalom nyári táborai, a legfiatalabbak számára tervezett balatoni táborok és a tizenévesek sárospataki táborozása. Itt játék mellett tanulják a nyelvet. A program: délelőtt magyar nyelv- és történelemoktatás, délután pedig szakkörök, népitánc, furulya, citera, fafaragás, hímzés. Debrecenben pedagógus-továbbképző tanfolyam is volt 1986-ban.

Az Anyanyelvi Konferencia kapcsán említést érdemel, hogy ezeken a rendezvényeken jelen vannak a környező szocialista országok, a Szovjetunió, Csehszlovákia és Jugoszlávia magyar kisebbségének képviselői is. Ezekben az országokban lehetővé teszik a budapesti meghívás elfogadását, ezzel is elismerve az anyanyelv megtartásának fontosságát, támogatva a kisebbség ilyen irányú törekvéseit. Máskülönben a Magyarok Világszövetségének tevékenysége nem terjed ki ezekre a kisebbségekre. Az a véleményünk ugyanis, hogy a kisebbségek etnikai művelődésének, fejlődésének lehetőségét megteremteni az illetékes kormányok feladata, éppen ezért a hazai közreműködés e téren nem mozgalmi, hanem állami jellegű tevékenység.

Külön említést érdemelnek még a *Magyar Fórum* rendezvényei. Két esztendővel ezelőtti születését az a felismerés irányította, hogy az egyesületekben tapasztalható, olykor rendkívül pezsgő életet és a tudósokkal való kapcsolatot külön kell kezelni. A magyar kivándorlási hullámok közül az utóbbi kettőben sok értelmiségi hagyta el az országot. A tapasztalat az, hogy az értelmiségi rétegek az egyesületek mellett – vagy olykor helyett – inkább a szakmai társaságokkal keresik a kapcsolatot.

A Magyar Fórum létrejöttét olyan jelentős találkozók előzték meg, mint a nagyvilágban élő magyar közgazdászok tanácskozása, a magyar orvosok konferenciája és a könyvtárosok találkozója. Nagy sikert aratott 1982 végén, 1983 elején a Műcsarnokban a „Tisztelet a szülőföldnek" című kiállítás, amelyre 283 magyar származású képző-, fotó- és építőművész küldte el alkotásait. Olyanok is, akik nyugaton már nagy sikert értek el, de igazi öröm és büszkeség volt számukra, hogy *otthon is* bemutatkozhattak.

A Magyar Fórum eddigi rendezvényeinek listája már az első lépések után is figyelemre méltó. A szórványmagyarság-kutatók tanácskozása után országos visszhang és érdeklődés mellett zajlott le a magyar agrárszakemberek konferenciája, a könyvtárosok második találkozója; a Weiner Leó évforduló pedig a tanítványoknak (és milyen sokan vannak és mennyifelé!) szolgáltatott alkalmat a nagy zenetanító emlékének közös felidézésére. 1986-ban nagy érdeklődés kísérte a „Magyarok szerepe a világ természettudományos és műszaki haladásában" című tanácskozást, amelyre 300 hazai tudós mellett 150 külföldi magyar szakember érkezett. Ez is, akárcsak a többi, hasznosan segítette elő az ismerkedést, a tudományos és baráti kapcsolatok megteremtését, elmélyítését. Ezt a találkozót követte a Budavár visszavételének 300. évfordulóján rendezett nemzetközi történésztanácskozás, majd a közgazdászok második találkozója. E *nemzetközi* tanácskozások különleges vonása, hogy a hivatalos nyelv a *magyar;* s ez olyan bensőséges hangulatot teremt, ami más tudományos összejöveteleken nem tapasztalható. 1987-ben egyébként újabb érdekes és nagyszabású vállalkozás lesz: Kecskeméten (a Kodály Intézetben) és Budapesten megrendezik a nagyvilágban élő magyar zenészek találkozóját.

A nyelv, a kultúra megőrzésének erős érzelmi motívumai vannak. E sorok írójának például különös élményt jelentett a kanadai Békeváron tett látogatása. A prérin, Saskatchewan tartományban a szétrajzás

ellenére is fennmaradt egy százesztendős magyar közösség. A másod- és harmadgenerációnak is akadnak olyan tagjai, akik nem jártak Magyarországon, de őrzik és gyakorolják a nyelvet – ízes szabolcsi tájszólással, ahogy a szülőktől tanulták –, ismerik a magyar táncokat, és természetesen „magyarul" főznek.

Ma már a nyugaton élő magyar származásúaknak csak egyharmada első nemzedékbeli; a többség a befogadó országban született. Ők tehát nem bevándorlók, a magyar nyelvet gyengén vagy egyáltalán nem beszélik, mégis érdeklődnek, vonzódnak szüleik, nagyszüleik származási helye iránt.

Érdekes és ellentétes irányú folyamat tanúi lehetünk. Egyfelől a természetesnek tekinthető asszimiláció jeleivel találkozunk, másfelől fokozódik a magyarság őrzésének tudatossága, és széles körben kiépülnek azok a kapcsolatok, amelyek kedveznek a magyarság vállalásának, a magyarság fenntartásának. Az első tendencia – struccpolitika volna nem észrevenni – gyorsabb és erőteljesebb. De talán épp ez teszi izgalmas, szép vállalkozássá a másik folyamat segítését.

Vízen a mezőny, irány a Tisza

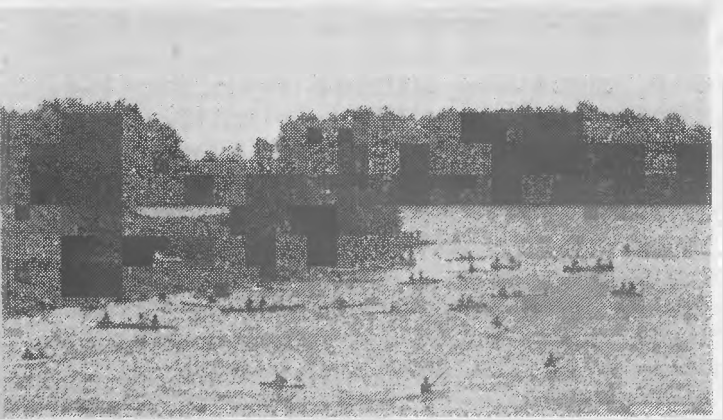

A VILÁGNÉZETI NEVELÉSRŐL

Az ember politikai, erkölcsi magatartását, cselekvőkészségét világnézete határozza meg. A világnézeti neveléssel összefüggő kérdésekről beszélgetett GAZSÓ FERENC művelődési miniszterhelyettessel és ZÁHORZIK TERÉZZEL, az MSZMP KB Tudományos, Közoktatási és Kulturális Osztályának alosztályvezetőjével RÉTHY ISTVÁN.

– *Világnézetünk, mint ismeretes, több tényező hatására formálódik. Mit tudunk mondani ma erről a dialektikus folyamatról?*

Gazsó Ferenc: Az ember személyiségének fejlődése kezdetén a környezetére jellemző nézetek, beállítódások, magatartásminták alakítják a szemléletét. Elsősorban azok a vélemények, vélekedések, amelyek közvetlenebbül kötődnek a gyakorlati, a mindennapi élethez, vagyis alig vagy egyáltalán nem tudományos módon integrálódó ismeretek. Az így formálódó világnézetnek is lehet persze tudományos alapja, de ez csupán az általános kultúra, az életmód révén közvetített, már transzformált tudományos elemek együttesét jelenti. Materialista világnézeti alapon állva vitatkozunk az idealista meggyőződésűekkel, az ilyen nézeteket valló vagy az ilyen beállítódást csupán ösztönösen elfogadó egyénekkel, úgy, hogy közben tisztában vagyunk azzal, hogy tudományosan igazolt világnézetünk nemcsak történelmileg, hanem az egyén fejlődése során is gazdagodik, folyamatosan és sok problémával nehezítve válik egyre teljesebbé, meggyőzőbbé.

A tudományos ismeretek persze nem csupán a leg-

magasabb szinten, hanem a gyakorlathoz közvetlenebbül kapcsolódva, egyszerűbb formában is megmutatkozhatnak, igazolódhatnak. Hogy ez kialakuljon, megvalósuljon, ezért a fiatalok körében az iskolai oktatásnak kell sokat tennie. Az a feladatunk e vonatkozásban, hogy az általános emberi kultúrát közvetítő ismeretekben a korszerű, tudományosan is igazolt szemléletmódot képviseljük és fogadtassuk el, fejlesszük napról napra. Igaz például, hogy Newton energiamegmaradást bizonyító törvénye zárt rendszerben univerzális érvényű, de ma már nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy kvantumfizika és relativitáselmélet is létezik. Klasszikus igazság az, hogy a szocialista társadalomban két alapvető osztály van, de a politikában, a közéletben való jártassághoz ma már ez az ismeret nem elégséges. A korszerű világnézet további, „finomabb" ismereteket is megkíván: ismerni kell a nagy társadalmi csoportokon belüli mélyebb tagoltságot és a szociális szerkezet folytonos átalakulását, módosulását.

Vagyis ma az iskolai világnézeti nevelés nem állhat meg a marxizmus–leninizmus klasszikusai által feltárt, bizonyított társadalomtudományi ismereteknél. Erre nagy szükség van, a biztos alapot ez jelenti. De ki kell egészíteni az azóta született kutatási eredményekkel, sőt arra kell törekedni, hogy ezek az új ismeretek ne nagy késéssel, hanem gyorsan hozzáférhetők legyenek az ifjúság tömegei számára.

Röviden összefoglalva azt mondhatom, hogy az egyes ember világnézete folyamatosan, de nem egyenesvonalúan alakul. A széles értelemben vett propagandának – ezen belül az oktatásnak is – az a feladata, hogy ezt elméleti és gyakorlati oldalról egyaránt segítse. Fiatal korban elsősorban a primer környezetnek – legfőképpen a szülői példának – van meghatározó szerepe, későbbi korban erősödik az elméleti megismerés jelentősége.

– Követelmény lehet-e, hogy mindenki eljusson a tudományos világnézethez?

Gazsó Ferenc: Tudományos világnézete – bár ilyen számítás nem készült – aránylag kevés embernek van, hiszen nincs mindenki abban a helyzetben, hogy például elvont kérdésekben is mindig bizonyított álláspontot mondhat a magáénak. Lehet például valakinek egy bizonyos kérdésben helyes véleménye, noha egy vitában azt nem tudja meggyőzően képviselni. Tehát csak ösztönösen vagy jó érzékkel tapintott rá a helyes véleményre, de nem tudja azt igazolni, tudományosan alátámasztani. Mindenesetre törekedni kell arra, hogy korszerű ismeretekkel folyamatosan gazdagítsuk világnézetünket, és igyekezzünk magunkban úgy tisztázni, hogy szükséges esetben meggyőzően érvelhessünk mellette.

– Mai életünkben milyen hatások válnak döntővé világnézetünk befolyásolásában?

Gazsó Ferenc: Az egyének megnyeréséért napjainkban két alapvető világnézet között folyik a harc. A siker azé, amely olyan értékeket kínál, amelyeket az emberek elfogadnak, amelyektől boldogulásukat remélik beteljesedni.

A felszabadulás után társadalmunkban sok, korábban értékké magasztosult norma, nézet kérdésessé vált, devalválódott vagy egyszerűen csak kihullott az emberi kapcsolatokból, az értékek átrendeződésének hosszú folyamata kezdődött meg. Több korábbi eszmény úgy bomlott le, hogy helyükre nem került új. Emiatt sokakban valóságos hiányérzet is kialakult. A vallás ezeket a hiányokat kívánja megszüntetni az általa képviselt és hirdetett értékek és nézetek elfogadtatásával. Főként a fiatalok azok, akik közül többen nem azért fordulnak az egyházhoz, mert a materialista szemléletet nem fogadják el – hiszen még el sem juthattak a dialektikus materializmushoz –, hanem azért, mert közösséget vagy olyan etikumot keresnek, amit máshol nem kaptak meg. Nem kaptak a különböző közösségekben – a családban, az ifjúsági mozgalomban, a művelődési intézményekben – számukra elfogadható vá-

laszt kérdéseikre, gondjaikra, kételyeikre, csalódásaikra. Gyakran magukra maradnak konfliktusaikkal, és sok esetben jobb híján szorulnak arra a lelki vigaszra, amelyet az irracionális nézetek – köztük a vallás – hatásos érzelmi befolyással nyújtanak számukra. Valóban nincsenek könnyű helyzetben az ellentétes vélemények közötti választás során, hiszen az általuk helytelennek, tévesnek tartott nézetek is gyakran valóságos gondokból, a korszerű problémákat frappánsan megfogalmazva indulnak. A béke például – kis számú deviáns esettől eltekintve – általánosan helyeselt követelés a körükben.

A mi közösségi életünk során árnyaltabban kellene közvetítenünk a fiatalokhoz a társadalmi céljainkkal adekvát értékeket. A materialista világnézet kialakításához, folyamatos gazdagításához szükséges ismeretek megszerzését nem egyszerűsíthetjük le ismeret*átadásra*, tömegkommunikációs eszközök *szolgáltatására*. Nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a világnézet értékek csatájában is formálódik, a meggyőződés, a beállítódás kialakulásában az érzelmi hatásoknak is nagy szerepük van; mi ezekre nem figyelünk eléggé. Lássuk be, hogy az érzelmi vonatkozások lebecsülése – különösen ha ez türelmetlenséggel is párosul – nagy károkat okozhat.

Elsősorban az ifjúság van értéket – és világnézetet – kereső helyzetben. A személyes példától kezdve az elvontabb elvek alkalmazását mutató gyakorlatig igen nagy érzékenységgel, változatos módszerekkel és korszerű eszközökkel kell segítséget adni ehhez az értékkereséshez. Számítsunk arra, hogy ebben a folyamatban a fiatalok sok konfliktust élnek meg, többet közülük csak tapintatos közreműködéssel tudnak feloldani. Ez a támogatás elsősorban a valóságos helyi kisközösségek létrehozásával, hálózatukkal közvetíthető a résztvevők és a szocialista társadalom számára egyaránt elfogadható módon. Így lehet a humánus, szocialista értékeket tömegméretekben is elfogadottá tenni, az egyé-

ni magatartás és a társadalmi értékek összhangját megteremteni.

– *Hogyan kapcsolódhat be ebbe a munkába a család?*

Gazsó Ferenc: Ez a szó legigazibb értelmében *sorsdöntő* kérdés. Nemcsak az a baj, hogy a házasságkötések csökkenő tendenciája mellett folyamatosan szaporodnak a válások – 1985-ben számuk csaknem elérte a házasságkötések számának 40 százalékát –, hanem az is, hogy a tartósan együtt élő családok többségében sincs kialakult értékrend. A már említett értékátrendeződés során eltűnt vagy legalábbis halványodott például a valamikor olyannyira általános engedelmesség, a közös munka családon belüli elismertsége. A szülők sokszor – és nemcsak az indokolható többletmunka miatt – kevesebb időt fordítanak gyermekükkel való foglalkozásra, nevelésükre, és mivel sok az egygyermekes család, a gyermekek egymást sem tudják nevelni. Rengeteg gyerek családon kívül éli le életének nagy részét, többnyire érzelmek nélkül vagy kedvezőtlen, káros érzelmi hatások alapján. Ha nincs, aki pozitív irányba igazítsa, akkor a társadalmilag nem kívánatos magatartásmódok is vonzóak lehetnek a számára. Fontos tehát, hogy a család intézménye konszolidálódjon, hogy tudjon orientációt és választási lehetőséget kínálni a gyermekeknek egy olyan kényes és döntő időszakban, mint a világnézet kialakulásának a kezdete. Nem puszta prédikációval, hanem azzal a kulccsal, azzal a hanggal, amivel el is juthat a gyermek személyiségéhez.

A családban – még idő hiányában is – rendkívül hatásos lehet a pozitív példa. Hogy ez vonzó lesz-e a gyermek számára, az persze attól is függ, hogy a példában konkludáló eszmény vagy vélemény sikerre vihető-e a társadalomban. Ezért fontos, hogy a család, a különböző kisközösségek azonos és társadalmilag is kívánt értékrendet képviseljenek. Alapvető követelmény, hogy ne pusztán a pillanatnyi érdek váljon vezérlő elvvé, láttatni kell a távlati lehetőségeket, érvényt

kell szerezni a társadalmi érdekeknek is. Azt az elvet képviseljük, hogy reális és tartós értékek nélkül nincs önmegvalósítás, önmegvalósítás nélkül viszont a hétköznapok konfliktusaival nem tudunk eredményesen megküzdeni.

– Mit tehet az iskolai oktatás a helyes világnézet kialakításáért?

Gazsó Ferenc: Említettem már, hogy a materialista világnézet kialakításához nem elegendő az ismeretek, a száraz tények puszta közvetítése, átadása. Iskoláinknak ezért ki kell alakítani és meg kell tanulni hatásosan kezelni a korszerű, érzelmi vonásokat is magában foglaló értékközvetítési módszereket, eszközöket. A jelenlegi gyakorlat eléggé szegényes és elavult, sok helyen még a poroszutas iskolák hagyományait követi, ami akadályozza a korszerű, marxista–leninista világkép kialakítását. Hiba az iskolákban tantárgyak tanítására korlátozni a világnézet formálását. Szükség van a tanár–tanítvány-kapcsolat világnézeti megalapozottságára is, függetlenül a konkrét tantárgy tartalmától, hiszen a pedagógusok élete, példája a szaktantárgyi kereteken túl is vélemény- és magatartásformáló tényező. Akkor lesz eredményes a pedagógusok tanító-nevelő munkája, ha nemcsak évszámokat, életrajzokat, törvényeket és definíciókat tanítanak meg, hanem együtt gondolkoznak – uram bocsá', vitatkoznak! – a tanulókkal a társadalom életének megismeréséhez nélkülözhetetlen összefüggésekről.

Sok pedagógus ma gyakran nem foglal állást különböző társadalmi, politikai kérdésekben. Arra hivatkoznak, hogy nincs elegendő információjuk ehhez, nemigen ismerik a napi politika meghatározó elemeit. Ennek nincs halasztó hatálya, sőt a napi események, információk valóságos megértése is csak biztos, megingathatatlan világnézeti alapról képzelhető el. A pedagógusok továbbképzését, speciális felkészítését ennek szellemében kell szerveznünk.

Záhorzik Teréz: Csakugyan nem elég a világnézeti nevelést pusztán ismeretátadásra redukálni. A világnézeti tartalom közvetítése alaposan felkészített pedagógusokat és a feladat sajátosságaihoz igazodó módszereket, eszközöket igényel. Az iskolák megújulása, az oktatás fejlesztése most jó alkalmat kínál ehhez. A világnézet elemeinek nemcsak az oktatott szaktárgyban kell helyet biztosítani, hanem azt kell elérni, hogy a marxista–leninista valóságszemlélet általánosan áthassa a nevelés egész folyamatát. Ezért nemcsak az a néhány szakpedagógus felelős a helyes világkép kialakításáért, aki a társadalmi, történelmi tárgyú tárgyakat tanítja, hanem az oktatási intézmény egésze – a szaktanárok mellett az osztályfőnök, a szakkörvezető, a párt- és a KISZ-szervezet, az ifivezető egyaránt. Folyton, minden élethelyzetben szolgálni kell példával, a törvényszerűségeket kell megismertetni, hogy ezek alapján végül a tanuló önállóan is állást tudjon foglalni konkrét esetekben. Szándékunk, hogy ennek a követelménynek az alapján sajátíttatjuk el a világnézeti nevelés hathatós módszereit és kiemelt fontosságot tulajdonítunk ennek a pedagógusképzésben is.

A pedagógusok mellett a világnézeti nevelésben ugyancsak meghatározó jelentőségű a család szerepe. Nagyon fontos – éppen a helytelen mai gyakorlat miatt –, hogy elkerüljük az egymásramutogatást. A család és az iskola azonos célú kötelessége a fiatalok személyiségének kibontása, a világról, a környezetükről hiteles és elkötelezett tartalmú szemlélet kialakítása bennük, ami az eredmény érdekében magas hatásfokú társadalmi méretű koordinálást igényel. E téren nem lehetünk elégedettek a helyzetünkkel. Szerencsére a szülők többsége partnere a pedagógusoknak, sőt sok helyen a nagyszülők is kiegészítik, segítik az iskola munkáját. De e téren még nagyok a feltáratlan, kihasználatlan tartalékok, és ennek további társadalmi összefogásra kell késztetnie.

– Sokak szerint reneszánszát éli a vallásos befolyás. Megfelel ez a valóságnak?

Záhorzik Teréz: A korábbiakhoz képest nem nagy tömegeket érint. Ahhoz képest pedig különösen nem, hogy a vallásnak végül is ezeréves múltja van. A hitoktatásban részt vevők aránya nem éri el a tanulók három százalékát. Az viszont tény, hogy több helyen tapasztalható az egyházak megélénkült tevékenysége e téren. A világnézeti befolyásolást hatásos módszerekkel és eszközökkel végzik, sok időt szentelnek a fiatalok megnyerésének. Munkájukat helyenként – elsősorban persze vidéken – a családi körülmények is segítik: részben a tört családok számának emelkedése, részben a visszahúzó, vulgáris világnézetet közvetítő hagyomány révén. Itt arra gondolok, hogy sokan az egyházi szertartásokon való nagyszámú résztvevővel mérik a vallás térnyerését. Nem veszik figyelembe, hogy közülük jó néhány sohasem volt vallásos, ma sem az, de ezzel nem tartja összeegyeztethetetlennek a templomi esküvőn, keresztelőn való megjelenést; sokan pedig családi, rokoni, anyagi okokból, a békesség vagy valami várható haszon reményében akasztják szegre nem vallásos meggyőződésüket, amikor elmennek ezekre a szertartásokra.

Esetenként a világnézeti kérdésekben is megmutatkozó türelmetlenségünk korlátozza nevelőmunkánk eredményét. Én úgy vélem, hogy e három százalékon belül is igen kevesen vannak, akik tudatos világnézeti alapon vallásosak.

Komoly problémának tartom viszont azt a – szerencsére csak igen szűk pedagógusi körre jellemző – véleményt, mely a gyermekek világnézetére ható egyházi szertartások hatástalanságát hangoztatja. Van hatásuk ezeknek a ceremóniáknak, különösen a fiatalabb korosztályok körében, hiszen az egyházak több száz éves történetük során szuggesztív befolyásoló módszereket alakítottak ki. A mi marxista–leninista, tudományos alapokon álló világnézetünket sem mindegy, mi-

lyen formában közvetítjük, képviseljük. Ideológiai munkánk eredményességét jelentősen javíthatná, ha közvetítő módszerei meggyőzőbbek lennének, korszerű eszközöket is alkalmazna a marxizmus-leninizmus világnézetének terjesztése során.

– Mit tehetnek a tanintézeti pártszervezetek azért, hogy világnézeti meggyőző munkánk javuljon?

Záhorzik Teréz: Nagyon sok elkötelezett pedagógusunk van, aki helyesen képviseli ideológiánkat, és ezzel fölkelti tanítványai érdeklődését. A meghatározó tehát, hogy van tudományos világnézetünk, azt magáénak valló pedagógustársadalmunk. Folyik az eredményesen közvetítő módszerek és eszközök rendszerének megteremtése is. Vannak persze szürke tanórák és merev módszerek is, van olyan oktató, aki csak tanít, és közben nincs ideje arra, hogy levonjon vagy tanítványaival levonasson világnézeti következtetéseket. Pedig a gyermekek érzékenyek, rögtön észreveszik, ha hiányzik a tanár személyes meggyőződése, bizonytalan valamely állásfoglalása. Ilyenkor természetesen gyanakodva fogadják az elhangzottakat, megkérdőjelezik a mondottak igazságát. „Milyen tétel az, ami a tanárra sem hat?" – vélekednek. A költői kérdés nyomán támadt vákuumba aztán könnyebben hatolnak be tudománytalan, hamis vagy szándékosan elferdített nézetek.

A tanintézeti pártszervezetek feladata az ilyen pedagógusok fokozott segítése, nevelő munkájuk elvi értékelése, nézeteik és módszerük konstruktív kritikája, szakmai és módszertani továbbképzésük szorgalmazása, támogatása. De a pártmunka egyéb politikai eszközeit is fel kell használni a helytelen gyakorlat korlátozására, a helyes elterjesztésére. Az igazsághoz tartozik, hogy a nevelés és oktatás eddigi utasításos gyakorlata kevésbé volt alkalmas a vitatkozó légkör kialakulására. Az új oktatási törvény erre nagyobb lehetőséget nyújt, sőt ettől többet is vár.

A gyermekek helyes világnézeti meggyőződésének kialakulását jelentősen segítheti a helyi pártszervezeteknek az iskolai demokratizmus elmélyítésére irányuló munkája. Az 1986–1987-es oktatási évtől kezdve e téren is megnőttek a helyi kollektívák teendői. Helyzetértékelésük és feladatmeghatározásuk pontossága, konkrétsága – az intézményi önállóság adta lehetőségek kihasználása, személyi, vezetői kérdéseik saját hatáskörben való megoldása, a helyes életszemlélet, az egészséges életmód, a szocialista tartalmú munkakultúra befogadásának segítése, az iskolák nyitottságának fejlesztése – hogy csak néhány kérdést emeljek ki – sokat jelent e társadalmi program teljesítésében. Az iskolai pártszervezetek vállalják bátran a kényes kérdéseket, kezeljék ezeket megfelelő toleranciával. A felelősségteljes vita és eszmecsere e téren is bizalmat erősít, alkotó légkört teremthet, ami a problémamegoldás előfeltétele.

Legyenek a pedagógusok nyíltak, őszinték a tanulókkal, ezt a kommunisták gyakorlatilag – ideológiai felkészítéssel, időszerű politikai tájékoztatókkal, tartalmas szervezeti élettel, politizáló taggyűlésekkel – is segítsék. Elkötelezetten, a valóságnak megfelelően beszéljenek történelmünkről, napi életünk kérdéseiről. Személyes meggyőződésem, hogy a tanár, ha bizalmat mutatva beavatja tanítványait a társadalmi problémákba, a gazdasági téren jelentkező nehézségekbe, az oktatás előtt álló feladatok megoldásába, hatásosan és pozitív irányban formálja világnézetüket, és megnyeri aktív támogatásukat is.

SZAKSZERVEZETEK ELMÉLETI KUTATÓ INTÉZETE

A Szakszervezetek Elméleti Kutató Intézete a magyar szakszervezetek tudományos, elméleti kérdésekkel foglalkozó intézménye. Tevékenységét a SZOT elnöksége határozza meg; kijelöli a legfontosabb kutatási témákat, jóváhagyja az intézet távlati kutatási programjait. Az intézet komplex kutatásokat végez, elméleti, tudományos tanácskozásokat szervez. Feldolgozza az egyes szakterületek hazai és nemzetközi tapasztalatait, széles körű nemzetközi kapcsolatokat tart rokon intézményeivel. A szakszervezeti vezető szervek számára a döntések megalapozását szolgáló anyagokat készíti elő. Igazgatója: BUZA MÁRTON. Vele beszélgettünk az intézet munkájáról.

– *Viszonylag fiatal intézmény a SZEKI. Milyen társadalmi igények hozták létre?*

– Az intézetet, amely a magyar szakszervezetek társadalomtudományi kutatásokat végző tudományos szervezete, a SZOT elnöksége alapította 1968-ban.

A gazdasági mechanizmus reformjával összefüggésben ugyanis a gazdálkodás, az életszínvonal-politika, a szociálpolitika befolyásolása a szakszervezeti mozgalom vezető testületeitől azt igényelte, hogy az új helyzetnek megfelelően határozzuk meg a szakszervezetek társadalmunkban betöltött helyét, szerepét, napi feladatait és távlati koncepcióit. Ilyen körülmények közt tudniillik másként merült fel a dolgozók érdekképviselete és érdekvédelme. A szervezett dolgozókat és családtagjaikat közvetlenül érintő gazdaságpolitikai,

művelődéspolitikai kérdések újszerű megoldásának társadalmi igénye adta a SZOT elnökségének az alapítás gondolatát.

Az intézet csaknem húszéves működése alatt jelentős részt vállalt és végzett a szakszervezetek önálló gazdaságpolitikai, életszínvonal- és szociálpolitikai koncepcióinak kidolgozásában, a kulturális, művelődési, testnevelési és sportfeladatok, valamint a közvéleménykutatás és az információ távlati és napi feladatainak előkészítésében.

– Milyen arányban oszlik meg munkájában a belső célokat szolgáló és a széles körnek szóló tudományos tevékenység?

– Az intézet tudományos kutatásainak mintegy kétharmadát a társadalmi célokat szolgáló kérdések, illetve az azok megvalósítását is segítő, egyben a mozgalom magasabb hatásfokú belső működését igénylő tartalmi, szervezeti, munkamódszerbeli kérdések teszik ki. Ezek mindenekelőtt a SZOT és a szakszervezetek vezető testületeinek adnak segítséget döntéseikhez, de eljutnak a szakszervezeti bizottságok, a bizalmiak, a társadalmi aktivisták nagy tömegeihez is. Az intézet kiadványai zömmel elkerülnek a párt- és állami szervekhez, az illetékes társadalomtudományi műhelyekhez és oktatási intézményekhez; továbbá informálják a sajtót, a folyóiratokat.

– Hogyan vesz részt az intézet a szakszervezetekben folyó oktatási munkában?

– Közvetve. Egyrészt írással, a tudományos kutatásokon nyugvó anyagok révén, másrészt szóban, a tudományos munkatársak közvetlen oktatási, konzultatív, tapasztalatcsere jellegű közreműködésével. Munkatársaink kapcsolatban állnak szakszervezeti alapszervezetekkel, ahol részben tapasztalatokat gyűjtenek tudományos kutatásaikhoz, részben tapasztalatokat adnak az alapszervezet munkájához.

– A szakszervezeti mozgalom új szerepe jelentősen különbözik a korábbi felfogásoktól, különösen pedig a régebbi gyakorlattól. Hogyan ítélik meg a szakszervezeti mozgalom feladatait Magyarországon?

– A szakszervezeti mozgalomnak – bármilyen társadalmi rendszerben működjön is – alapvető feladata a dolgozók nagy tömegeinek, osztályainak, csoportjainak, rétegeinek és személyeinek érdekképviselete, érdekvédelme. Tőkés körülmények közt ezt a kapitalista tulajdonossal (legyen az személyi, családi, társasági vagy állami tulajdon birtokosa) szemben kell érvényesíteni, illetve a tőkés rendszert képviselő állami szervektől kell kiharcolni a dolgozók életkörülményeit és jogait javító intézkedéseket, küzdeni kell az ezeket rontani akaró lépések ellen. De már a fejlett tőkés országokban is hangoztatja a szakszervezetek egy része, hogy nem elég pusztán a közvetlen napi érdekeket képviselni, és nemcsak sztrájkkal lehet és kell a dolgozók érdekeit védeni. A dolgozók javát szolgálja az is, ha a szakszervezet kivívja a beleszólás jogát azokba a kérdésekbe, amelyek a termelés és gazdálkodás miként jét s ezzel a dolgozók százezreinek sorsát is eldöntik. Például a munkanélküliség, a dolgozók elbocsátása ellen nem elég pusztán tiltakozó sztrájkokkal vagy akár gyárfoglalással fellépni – a szakszervezeteknek megoldási javaslatokat is ki kell dolgozni a munkahelyek számának bővítésére, a munkaidő szabályozására stb. Hasonlóképpen bele kell szólniuk a szakszervezeteknek a bérgazdálkodásba, a vállalati irányításba, a termelésszervezésbe és így tovább.

– Milyen új elemek jelzik a változásokat a szakszervezeti mozgalomban?

Nálunk szocialista építőmunkánk kezdeti éveiben az a felfogás uralkodott, hogy mivel az állam a munkásosztály, a dolgozó nép állama, s a termelőeszközök az ő tulajdonában vannak, nem szabad saját államunkkal szemben érdekvédelmet folytatni. Ehelyett a szak-

szervezetnek az a feladata – véltük –, hogy a termelésre mozgósítsa a dolgozókat, szervezze munkaversenyüket, szakoktatásukat, művelődésüket. Később ez megváltozott: kiderült, hogy a vállalat, de maga a szocialista állam is hajlamos munkaadóként viselkedni a munkavállalóként dolgozó emberekkel szemben, holott azok valójában a tulajdonosok is. Ezért a szakszervezetnek mint a dolgozók érdekképviseletének nemcsak joga, hanem kötelessége is védeni a dolgozó érdekeit: törődni munkakörülményeivel, bérével, munkavédelmével, szociális helyzetével, de művelődésével, sportjával is.

A szocialista országokban azonban nyilvánvalóan a dolgozók érdekképviselete és védelme ebben nem merülhet ki. Itt a legfőbb, mind a napi, mind a távlati érdekvédelmet az jelenti, ha a szakszervezet is mindent megtesz a hatékony termelésért, a jobb, eredményesebb gazdálkodásért; ha a dolgozókat elsősorban pozitív cselekedetekre mozgósítja a vállalati nyereség emeléséért, a jobb minőségért, a takarékosságért, az exportfeladatok teljesítéséért. Szocialista körülmények közt tehát az érdekképviselet elsősorban azt jelenti a szakszervezetek számára, hogy alakítsanak ki önálló koncepciót, véleményt a gazdálkodás, a termelés kérdésében, már a tervezés időszakában is, képviseljék, igyekezzenek érvényesíteni ezt a koncepciót a párt- és állami szerveknél, egyben pedig segítsék elő az optimális megoldásokat, s ösztönözzenek, mozgósítsanak ezek végrehajtására.

– A napi érdekvédelemnek tehát szoros összhangban kell lennie a gazdálkodással, az alkotó munka, a termelés eredményeivel.

– Igen, de a szakszervezeti mozgalom azt vallja, hogy a napi érdekvédelem nincs alárendelve annak, hogy mit produkál a termelés. Hamis az az állítás, hogy gazdasági eredménytelenség esetén nincs mód és szükség a dolgozók érdekeinek védelmére. A dolgozók távlati érdekeinek szem előtt tartása – ami a szakszer-

vezetek elsőrendű feladata – nem teszi, nem teheti feleslegessé a napi érdekvédelmet, mert ez is feltétele, létalapja minden szakszervezeti munkának. Más kérdés, hogy az ország gazdasági helyzetétől, a nemzetközi gazdasági viszonyoktól függően változnia kell az érdekvédelem irányultságának, mélységének, nagyságának, módszereinek és eszközeinek.

A gazdaságirányítási reform során erősen bővült a vállalatok önállósága, s dolgozói most már jelentős mértékben irányítói lettek saját vállalatuknak. Nemcsak a termelés, gazdálkodás kérdéseiben van döntő szavuk, hanem az igazgatók kinevezésében is. A munkahelyi demokráciának ez a kibővülése, a tulajdonosi jogok és gyakorlásuk elhatárolódása is számos új feladatot jelent a szakszervezetek és érdekvédelmi munkájuk számára.

– A szakszervezetek kettős funkciójából ered az „én" tudat" és a „mi-tudat" összhangjának erősítése. Az érdekviszonyok területén azonban éles ellentmondások alakultak ki az utóbbi évtizedekben, ami sok zavart idéz elő. Sok olyan jelenséggel találják szemben magukat az emberek, amelyek ellentétesek korábban hirdetett elveinkkel. (Például a teljes foglalkoztatottság; a munkaidőalap fegyelmezett kihasználásának húsba vágó kérdése; a szociálpolitika változása stb.) Foglalkoznak-e ezekkel, és hogyan hasznosulnak a gyakorlatban kutatási munkájuk eredményei?

– A szakszervezeteknek a szocializmusban vállalt funkciójában jelen van a társadalmi érdek és az egyéni érdek egysége és különbözősége. Ez azt jelenti, hogy a társadalmi érdek elsődlegességét tiszteletben tartva – illetve azzal szoros összefüggésben – következetesen képviselni kell az adott helyzetnek leginkább megfelelő egyéni, csoport-, réteg- és osztályérdekeket is. Ez azt is jelenti, hogy az érdekviszonyok ellentmondásainak feloldását szakszervezeti eszközökkel is segíteni kell.

A feladatok, a problémák megértetése sok nehéz-

séggel és ellentmondással jár. Hosszabb idő szükséges ahhoz, hogy a megrögződött elveket rugalmas, az új helyzetnek megfelelő gondolatok és cselekvés váltsa fel. A megvalósítás színvonala ma nagyon hullámzó, de a szakszervezeti tagság egy része már érti ezt, fegyelmezettebben dolgozik, részt vesz az átképzésben.

– Milyen a szakszervezetek megítélése a közgondolkodásban? Egyes tanulmányokban az olvasható, hogy ez sok negatív töltést kapott az utóbbi időben. Valóban így van-e, és ha igen, akkor mi ennek az oka, továbbá hogyan lehetne visszaállítani a mozgalom korábbi tekintélyét? Végeztek-e ilyen közvélemény-kutatást?

– A szakszervezeti mozgalom megítélése Magyarországon megfelel a mindenkori valóságos helyzetnek. Az utóbbi évek gondjai, nehézségei, feszültségei nagyon bonyolulttá tették a szakszervezetek munkáját, hiszen többirányú felelősség súlya hárul rájuk, s ezek nyomán gyakran negatív a megítélésük. Ebben azonban nagyon sok a szubjektív elem; sok függ attól, hogy adott területen, adott vállalatnál, alapszervezetben hogyan dolgoznak a szakszervezeti vezetők, aktivisták. A fő cél az, hogy a csoportok és az egyének érdekképviselete, érdekvédelme határozottabbá váljék a szakszervezetek tevékenységében, mert ez megalapozza az értékítéletet is. A közvélemény-kutatások is azt húzzák alá, hogy a konkrét csoportokra, személyekre irányuló érdekvédelmi munka alapozhatja meg a társadalmi méretű elismerést.

– Milyen témakörben, milyen kutatómunkát végeztek az elvek és a gyakorlat tisztázása, tudományos megalapozása érdekében? Melyek azok a művek, amelyekben ezek megtalálhatók?

– A magyar szakszervezeti mozgalom elvi kérdéseiről, helyéről, szerepéről összefoglaló monografikus munkát az intézet még nem készített. Részkérdésekben azonban számos elemzés, koncepció készült és készül

folyamatosan. Ezek elsősorban a szociálpolitikával, a gazdaságpolitikával, illetve a szakszervezeti mozgalom irányításának, szervezetének belső tartalmi és módszerbeli kérdéseivel foglalkoznak. Példaként álljon itt néhány jelentősebb kutatás, összefoglaló. Így többek között: a szakszervezetek Magyarországon; a magyar szakszervezetek szociálpolitikai koncepciója; a szakszervezetek részvétele a gazdaságpolitika alakításában és megvalósításában (folyamatos kutatás); a szakszervezetek életszínvonal- és bérpolitikai elgondolásai (folyamatos); a gazdasági érdekegyeztetés társadalmi mechanizmusa és intézményrendszere; a vállalati szociális tervezés és juttatások helyzete a gazdálkodás új feltételei között; a szakszervezetek szerepe és feladatai; gazdasági fejlődés és az életszínvonal várható alakulása a nyolcvanas-kilencvenes években; a SZOT, az ágazati szakszervezetek és az állami szervek együttműködése.

– Hol tartanak a szövetkezeti és a szakszervezeti mozgalom összefüggéseinek kutatásával?

– A szövetkezeti mozgalom és a szakszervezeti szervezetek tartalmi együttműködésének vannak jó jelei. Így például a MEDOSZ, a HVDSZ és a KPVDSZ központi vezetősége érdemi kapcsolatot tart a szövetkezeti mozgalom vezető szerveivel. A szakszervezet szervezetileg nincs jelen a szövetkezeti tagok között, csupán a szövetkezeti *alkalmazottak* számára alakítanak szakszervezeti alapszervezetet. A szövetkezeti dolgozókkal kapcsolatos önálló kutatást nem végeztünk, de érintőleges tapasztalatok más kutatások révén adottak. Ezeknek feldolgozása még előttünk áll. Így például javaslat hangzott el a termelőszövetkezetek és a szakszervezetek szorosabb – esetleg szervezett – kapcsolatára.

Több elvi kérdés vár e témakörben tisztázásra. Például a szövetkezeti tagság, az egyes tagok érdekképviselete, érdekvédelme, azoké, akik bérből és fizetésből élnek vagy a választott szövetkezeti vezetőség mun-

kájához hogyan kapcsolódhat a szakszervezeti érdekvédelem; – az állami vállalatok többségénél választott igazgató és vállalati tanács működik – hasonló-e ez a helyzet az előbbihez? És folytatni lehetne a megválaszolásra váró kérdések sorát.

– Az új gazdálkodási formák – gmk, vgmk, kisszövetkezetek stb. – milyen új problémákat vetnek fel a szakszervezeti mozgalomban, és hogyan foglalkozik ezekkel az intézet?

– Ezek a formák számunkra is több új problémát vetnek fel. A legjelentősebb közülük az, hogy hogyan törődjön, illetve hogy egyáltalán foglalkozzon-e velük szervezeti szempontból a szakszervezet. Így például legyen-e ott valamilyen szakszervezeti szervezet, bizalmi stb. Vita van az érdekképviselet, érdekvédelem jogosultságán, mélységén, körén. Ezzel összefüggésben kutatnunk kell e gazdálkodási formák keretében a tulajdonviszonyokat, amelyek az érdekvédelem körét befolyásolják.

A jelenlegi álláspont szerint a vgmk-nál szükségtelen külön szervezetet létrehozni, hiszen tagjaik nagy többsége az adott vállalat, üzem alapszervezetének tagja. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a szakszervezeti bizottságok ne foglalkozzanak velük.

– Tudjuk, hogy az intézet nem foglalkozik a mozgalom múltjával, történetével. Közismert tétel azonban, hogy a ma ezer szállal kötődik a múlthoz. Itt két kérdésre keresünk választ: először is, hogy ebben a mára koncentrált munkában nem szenved-e kárt a történetiség követelménye; másodszor pedig, hogy nem szakad-e el a kutatómunka a hagyományoktól, amelyeknek jelentős szerepük volt és van a mozgalomban, a nevelőmunkában.

– Az intézet a szakszervezeti mozgalom történetének átfogó kutatásával nem foglalkozik, mert jelenleg nem ez a feladata. Részkutatásokat azonban végez.

Így például lezárult „A Vasas Szakszervezet története 1888-tól 1945 végéig" című kutatás. Kutatás folyt a szakszervezeti sportmozgalom történetéről és a munkavédelem fejlődéséről.

A szakszervezeti mozgalom történeti hagyományainak hasznosítása nem tudatosul kellő mértékben. Olyan kérdések azonban, mint a munkásosztály egysége, a munkások meghatározó szerepe a szakszervezeti mozgalomban, az osztályok, rétegek, csoportok és nem utolsósorban az egyén szerepe; a közösség, a közösségi tudat meghatározó szerepe, szoros egységben az egyén személyes tudati fejlődésével; a demokratizmus, a többség akaratának érvényesítése; az emberi tényezők fontossága; a formalizmus elleni harc; az egységes szemlélet megteremtésére való törekvés, ezzel összefüggésben a vitakészség, az érvelés gazdagsága, a meggyőzés készsége – mind olyan kérdések, amelyek a szakszervezetek munkájában fellelhetők. Ezeket valóban erősíteni kell, hiszen ezek adták a mozgalom alapját a múltban, és ezek adják ma is. Fennáll a hagyományoktól való elszakadás veszélye. De a hagyományokat nem mutatós külsőségekkel kell tisztelni, hanem az előbbiekben vázolt történelmi tanulságok és a ma is szükségszerű elvek és gyakorlat egyre tudatosabb alkalmazásával.

– Az intézet a SZOT felügyelete alatt végzi munkáját. Milyen önállóságot élveznek, és hogyan koordinálják a más területeken folyó, a tevékenységükhöz tartozó kutatómunkát?

– Az intézet munkáját a SZOT elnöksége irányítja, időszakonként értékeli, és ötéves tervben jelöli meg a kutatómunka témáit. Az intézet évenként számol be munkájáról a SZOT titkárságának, amely meghatározza – az intézet előterjesztése alapján – a következő év feladatait. Ezek teljesítését az intézetet felügyelő SZOT-titkár ellenőrzi. Ezen túl az intézet teljes önállóságot élvez feladatainak ellátásában. A kutatás tárgya, köre, a kutatók kiválasztása, más tudomá-

nyos intézetekkel közös kutatások ellátása stb. az intézet igazgatójának a hatásköre.

Az intézet igazgatója, helyettesei, a kutatásvezetők többsége közvetlenül részt vesz a SZOT munkabizottságainak munkájában. Itt megismerkedik az adott terület problémáival, feladataival, illetve ismerteti az intézet kutatásainak eredményeit, ösztönzi, befolyásolja a bizottságokat az új jelenségek befogadására, alkalmazására.

Az intézet vezetősége koordinálja a más intézetek kutatásaival kapcsolatos szakszervezeti részvételt is. Ez részben egy-egy kutató közreműködését jelenti az ő kutatásaikban, részben az intézet a központi gazdája egy-egy kiemelt kutatásnak, és szervezi lebonyolítását. A szakszervezeti mozgalmon belül csak az intézet lát el kutatói feladatot. A különféle szakszervezetek tagjai, funkcionáriusai részt vesznek e munkában, ez egyúttal a koordinálásban is segít.

– Hogyan foglalkozik az intézet az ágazati szakszervezetek problémáival?

– Az ágazati szakszervezetekkel is szoros kapcsolatunk van. A kutatások eredményeit a szakszervezetek központi vezetőségei megkapják, és lehetőségük van az alkalmazásra. Időszakonként egy-egy ágazati szakszervezet kérésére folytatunk kutatásokat, így például az egészségügyi szakszervezet munkájáról, a vasas szakszervezet történetéről. Rétegkutatásokat végeztünk a fiatal pedagógusok, a ruházati ipar dolgozói, a közlekedési dolgozók, a textilipari munkások stb. körében.

A kapcsolat fejlesztése még sok lehetőséget kínál, a szakmai sajátosságok sokszínűségét kell kifejeznie. Ebben az intézetnek kutatásai révén sajátos szerepe van.

– Az intézet jelenlegi középtávú tervének melyek a fő kutatási irányai?

– Az intézet 1986-tól 1990-ig terjedő kutatási tervének három fő iránya van.

Az *első fő irány:* a szakszervezetek részvétele a politikai rendszer továbbfejlesztésében és a gazdaságpolitikában. Ezen belül:

– a magyar szakszervezetek stratégiája az elkövetkezendő két évtizedben;

– a szakszervezetek részvétele a gazdaságpolitika alakításában és megvalósításában;

– a foglalkoztatáspolitika, a munkaerő-gazdálkodás kérdései;

– a szakszervezetek tevékenysége a vállalati jövedelem-, bér- és árpolitikában.

A *második fő irány*: a dolgozók élet- és munkakörülményeinek alakulása és a szakszervezetek feladatai. Ennek keretében:

– a jólét fogalmának, tartalmi jegyeinek meghatározása a szocialista társadalmi viszonyok között;

– a jövedelmi és a vagyoni differenciálódás, ennek hatása a társadalmi struktúrára;

– a lakáspolitika kapcsolatrendszere a gazdaság- és szociálpolitikával;

– a szakszervezetek feladatai a népesedéspolitika alakításában és megvalósításában.

A *harmadik fő irány*: a szakszervezeti mozgalom funkciói ellátásának újszerű vonásai, a szakszervezetek kérdései. Részletezve:

– a gazdasági érdekegyeztetés társadalmi mechanizmusa és intézményrendszere;

– a fő szakszervezeti funkciók viszonya és arányaik módosulása;

– a szakszervezeti mozgalom munkastílusa, munkamódszere;

– a szakszervezetek kulturális és oktatáspolitikájának lehetséges tartalma és ajánlások ezek távlati alakítására (a szakszervezetek művelődéspolitikai koncepciója);

– a szakszervezetek társadalmikontroll-szerepe néhány szférában;

– a nemzetközi szakszervezeti mozgalom egyes kérdései;

– a magyar szakszervezetek felszabadulás utáni történelmi tapasztalatai és a jövőre levonható következtetések.

– Az országosan kiemelt társadalomtudományi kutatások közül melyeknek a munkálataiban vesznek részt?

– A SZEKI rendszeresen részt vesz országosan kiemelt társadalomtudományi kutatásokban. Az Akadémia keretében az intézet a fő felelőse „Az elektronizáció hatása a társadalomra" című kutatásnak. Több munkánk kapcsolódik más tudományos intézetek kutatásaihoz; például „A társadalmi struktúra, az életmód és a tudat alakulása Magyarországon" című fő irányhoz az „Ajánlások az árszínvonal emelkedésének mérséklését szolgáló gazdaságpolitikához" című tanulmányt dolgoztuk ki. „A munkakörülmények humanizálása" című kutatásunk kapcsolódott „A gazdaságpolitika továbbfejlődésének tudományos megalapozása" című fő irányhoz, amelyben bázisintézményi feladatot látunk el. Koordináljuk a szocialista országok tudományos akadémiáinak sokoldalú együttműködése keretében indított „A munkásosztály a világforradalmi folyamatban" című téma magyarországi kutatását.

– Honnan meríti kutatóit az intézet, és hogyan teszi közkinccsé kutatásainak eredményeit?

– Az intézet kutatói részben függetlenített munkatársak, akik a szakszervezeti mozgalom különféle területeiről, illetve más kutatóintézetekből vagy közvetlenül az egyetemekről kerültek hozzánk. A kutatók másik csoportját a szerződéses külső kutatók, szakszervezeti tisztségviselők teszik ki. Az utánpótlást fiatal szakszervezeti funkcionáriusok, illetve egyetemi hallgatók köréből merítjük.

A kutatásokról készült tanulmányokat meghatározott körben – elsősorban a szakszervezeti szervezetek

számára – terjesztjük. Az országos kutatóintézetek, a társadalmi szervezetek vezetői számára is küldünk belőlük.

– *Végül: működik-e hasonló intézmény a többi szocialista országban? Mi az azonosság és a különbség tevékenységi körük, munkájuk jellege és funkciója között?*

– A Szovjetunió, Lengyelország és Bulgária szakszervezeti vezető szervei önálló intézetet létesítettek. Feladatuk hasonló a SZEKI feladataihoz. Csehszlovákiában a SZOT apparátusában működik egy külön osztály. Az NDK-ban az FDGB főiskolájának keretében dolgozik hasonló intézmény, hasonló céllal, feladattal. Hasonlóságok és természetesen különbözőségek elsősorban tartalmi, tématervi vonatkozásban vannak, de mindenütt a sajátos helyzet kapcsán. A SZEKI rendszeres kapcsolatot, tapasztalatcserét tart ezekkel az intézményekkel.

Munkánkat nagyban segíti, hogy a magyar szakszervezetek széles körű kapcsolatot tartanak fenn a különböző társadalmi rendszerű országok különböző irányzatú szakszervezeteivel. Tevékenyen részt vesznek a Szakszervezeti Világszövetség és az ágazati nemzetközi szakszervezeti szövetségek tevékenységében. Ez azt a feladatot rója az intézetre, hogy kutatásokat folytasson a nemzetközi szakszervezeti mozgalom jelenlegi helyzetéről, azokról a kérdésekről, amelyek a szakszervezetek nemzetközi kapcsolatai során terítékre kerülnek, és amelyekben elérhető a cselekvési egység.

Bogyó Tibor

ÚJ TÍPUSÚ BANKRENDSZER

Befejezéséhez közeledik bank- és hitelrendszerünk korszerűsítésének előkészítése. 1987. január 1-jével úgynevezett kétszintű bankrendszer kezd működni. A gondolat már jóval korábbi, a konkrét feladatot a párt központi bizottsága 1984. április 17-i állásfoglalásában jelölte ki: „Olyan bankrendszer kialakítása felé kell haladni, amelyben elkülönül a jegybanki, az állami finanszírozási és a kereskedelmi banki funkció. A pénzkibocsátás és a devizagazdálkodás állami monopóliumát, a külföldi hitelfelvételek központosítását megőrizve a bankrendszert úgy kell fejleszteni, hogy kiteljesedjenek a jegybanki funkciók, és a hitel szerepének növelésével, a hitelezés és a finanszírozás üzleti jellegének erősítésével bővüljenek a vállalkozási lehetőségek. A hitelezési tevékenységben arra kell törekedni, hogy fokozódjék a hatékonyság, a jövedelmezőség követelménye, gyorsuljon a megtérülés. A gazdasági érdekkel összhangban elő kell segíteni az anyagi források ésszerű átcsoportosítását."

A jövő év elejéig a Magyar Nemzeti Bankból, több kereskedelmi bankból és szakosított pénzintézetből álló bankrendszer alakul ki, amelyben a különféle pénzügyi és hitelfeladatok egyértelműen elhatárolódnak, a bankrendszer és működési mechanizmusa jobban összhangba kerül a gazdaságirányítási rendszer-

rel, annak jellegével, a fő gazdaságpolitikai (stratégiai) célokkal és a szocialista építőmunka konkrét feladataival.

A pénzügyi és hitelszféra fejlődése

A fejlődés gyökerei mélyre nyúlnak. Bár 1968-ban, az új gazdasági mechanizmus indulásakor e tekintetben érdemi változás nem történt, a kibontakozó vállalati önállóság és felelősség azt igényelte, hogy a pénzügyek, a pénz- és hitelkapcsolatok növekvő szerephez jussanak. A népgazdaság központi tervszerű irányítását az áru- és pénzviszonyok aktív szerepével szervesen összekapcsoló mechanizmusnak ugyanis nagyon fontos eleme a hitelrendszer és a pénzforgalom, illetve az erre irányuló pénzügyi politika.

Az elmúlt időszakban a vállalati, a lakossági döntések központi befolyásolásában nőtt a hitel s más pénzügyi eszközök (kamat, árfolyam) szerepe. A hitelkapcsolatok formái bővültek. A hitelezési gyakorlatban fokozottan érvényre jutott a hitelképesség kritériuma, s a beruházások finanszírozásában nagyobb lett a hitelforma szerepe, bár súlya a források között nem nőtt. Jelentős lépések történtek az eszköz-átcsoportosításban. Egyre inkább érződött ugyanis annak szükségessége, hogy a gazdálkodó szervezetek szabad pénzeszközeiket, áruikat egymásnak kamat ellenében átengedhessék, illetve más forrásokból (például a lakosságtól) pótlólagos eszközökhöz jussanak. Mind szélesebb körben s bővülő formában lehetővé vált közöttük az eszközök átadása, a kereskedelmi hitelnyújtás. Ma már működik a váltó intézménye, a folyószámla-hitelezés, s mód van az eszközök különféle társulási formákban történő egyesítésére, illetve diverzifikálására.

Mindezzel párhuzamosan bővült a bankok, pénzintézetek tevékenységi köre, módosult a pénz- és hitelszféra szervezeti rendszere. Az Állami Fejlesztési Bank,

a Magyar Külkereskedelmi Bank és a lakosság szolgáltatásait ellátó Országos Takarékpénztár új funkciókra, vállalkozási tevékenységre kapott jogot. Jelentősen bővült a takarékszövetkezeti hálózat. Létrejöttek és egyre bővülő tevékenységet folytatnak az úgynevezett szakosított pénzintézetek (kis bankok). Ezek – döntően saját tőkére alapozva és szigorúan nyereségérdekeltségi alapon – hitelezési tevékenységet folytatnak, vállalkozásokban vesznek részt. (Más banki tevékenységet – például betétgyűjtést, számlavezetést – viszont nem végezhetnek.) A Magyar Nemzeti Bankon belül viszonylag nagy önállóságot kapott a két hitelfőigazgatóság, a központi bank leánybankjaként megalakult a Budapesti Hitelbank. A rugalmasabb banktevékenység szükséglete hívta életre a Közép-európai Nemzetközi Bankot, valamint a Citybank Budapesti Rt.-t, amelyek vegyes tulajdonú (külföldi érdekeltségű) bankok.

Bár a felsorolt változások jelentősek voltak, nem módosították bankrendszerünk elvi alapjait, jellegét, alapfunkcióit, működési módját, a gazdálkodó szervezetekhez való viszonyát. Még nem kielégítőek ahhoz, hogy a bankok és az önálló gazdasági egységek között valóságos partneri, üzleti kapcsolat alakuljon ki, a pénz- és hitelpolitika a gazdasági szféra szabályozásában jelentős szerephez jusson, a források felhasználásában lényegesen nagyobb körben dönthessenek önállóan a gazdálkodó szervezetek és a pénzintézetek. Ehhez a bankrendszer alapvető átalakítására volt szükség. Az 1987. január 1-jével megteendő lépés ezért ugrópontot jelent (kell hogy jelentsen) a pénzügyi rendszer 1968 óta tartó fejlődésében.

A kétszintű bankrendszer szükségessége

Az új és bővülő feladatoknak csak a funkciókat egyértelműen elhatároló és érvényesítő szervezeti rendszer felelhet meg.

❶ Ebbe az irányba hatott a gazdasági mechanizmus 1968 utáni rendszeres csiszolása, az 1980., illetve 1985. évi lényeges továbbfejlesztés. A bankrendszer reformja szükségszerű és logikus következménye, illetve szerves része az általános reformfolyamatnak. Ezzel a lépéssel a bankrendszer és működési mechanizmusa jobban összhangba kerül az általános gazdaságirányítási rendszerrel.

Miért nem előbb történt a bankrendszer átalakítása? A kétszintű bankrendszer eredményes működéséhez bizonyos feltételek szükségesek. Ilyenek: a gazdálkodó szervek nagyfokú önállósága; a piaci viszonyok fejlettsége; a gazdasági verseny megléte; erős vállalati költség-, ár- és jövedelemérzékenység, azaz reális ár- és jövedelmi viszonyok; nagyfokú eredmény- és vagyonérdekeltség; a teljesítményelv következetes érvényesülése; nem kevésbé a vállalkozás lehetősége, illetve gazdasági kényszere; és mindehhez igazodó társadalmi-politikai viszonyok és közhangulat. Ezek kialakítása, megteremtése nyilvánvalóan csak fokozatosan történhetett, illetve történhet. A felsorolt feltételek ma sem léteznek teljes körükben és kifejlettségükben, a bankrendszer korszerűsítésének szükségessége mégis eléggé egyértelmű.

Emellett az új gazdasági mechanizmus mind ez ideig nem érintette a költségvetés nagyfokú újraelosztó szerepét; ellenkezőleg, az a legutóbbi időkig fokozódott. Bár a népgazdasági tervezés lényegesen átalakult, megszűnt a tervlebontás rendszere, a tervezésben változatlan az a törekvés, hogy a források felhasználását minél teljesebben központilag vezérelje. Mindez, valamint a túlelosztási tendencia érvényesülése magyarázat a bankrendszer korszerűsítésének kitolódására.

❷ A bankrendszer reformjának napirendre tűzése mellett szóltak és sürgették azok a tapasztalatok, amelyeket a magyar gazdaság 1975 utáni fejlődésében szereztünk. A strukturális átalakulás változatlanul lassú, a hatékonyságjavulás elmarad a lehetségestől, a követelményektől. A piaci alkalmazkodóképesség to-

vábbra sem kielégítő, ami az intenzív jellegű gazdasági növekedés késedelmét, illetve annak súlyos következményeit tanúsítja. Ezen gyorsan és hatásosan változtatni csak úgy lehetséges, ha a vállalatok, szövetkezetek lényegesen nagyobb mozgásteret és tényleges gazdasági önállóságot nyernek az erőforrásokkal való gazdálkodásban, stratégiai-fejlesztési döntéseikben, s közvetlenül érzékelik és érzik a piaci értékítéletet. Ehhez viszont a hitelszféra lényegesen nagyobb szerepe, a hitelezés üzleti alapokra helyezése, a bankrendszer korszerűsítése is szükséges. Csakis ezen az alapon mehet végbe a gazdaság tényleges jövedelmezőségen alapuló szelekciója, az erre épülő hatékony növekedés élénkülése, az exportképesség javulása.

❸ Az elmúlt csaknem másfél évtized felgyorsult világgazdasági változásai bizonyították, hogy a szocialista gazdaság sem nélkülözheti a folyamatszabályozást. Az is nyilvánvalóvá vált, hogy a korábbi hatékonynak és kielégítőnek tartott (hitt) költségvetési (fiskális) eszközök a konjunktúraszabályozást nem tudják hiánytalanul biztosítani. A változó feltételekhez való igazodás javítása, de a gazdaság külső és belső egyensúlyi viszonyainak helyreállítása és megszilárdítása is a pénzügyi (monetáris) eszközök és a hitelrendszer érdemibb szerepvállalását igényli.

❹ Egyetlen modern gazdaság sem lehet meg fejlett, időtakarékos és gazdaságos bankszolgáltatások nélkül; ez vonatkozik mind a gazdálkodói, mind a lakossági szférára. A zömmel hatósági jellegű, illetve így funkcionáló bankrendszer – ha mégoly rugalmas is – ezt helyzeténél fogva nem képes biztosítani. Ezért is szükséges, hogy olyan bankrendszer alakuljon ki, amelyben vállalkozó, üzleti jellegű, tevékenységükben nyereségérdekeltségű kereskedelmi bankok is működnek. Olyanok, amelyek versenyeznek az ügyfélért, a betétekért és a kielégítő hozammal kecsegtető befektetési lehetőségekért.

Új funkciók, szervezeti formák

Az a célunk, hogy a pénz- és hitelpolitika fokozottan segítse a gazdaságpolitikai feladatok megoldását, a gazdaság új fejlődési pályára vezénylését, az intenzív alapú, élénkebb ütemű növekedést. Ennek érdekében a pénzügyi szféra

- kerüljön jobban összhangba a gazdaságpolitika célrendszerével, hatékonyabban szolgálja annak megvalósítását;
- biztosítsa a népgazdasági pénzszükséglet és a pénzkibocsátás, valamint a megtakarítások és hitelkihelyezések jobb összhangját;
- segítse elő a népgazdaság erőforrásainak jövedelmező területekre való áramlását, késztessen a nem gazdaságos tevékenységek visszaszorítására;
- járuljon hozzá a népgazdaság külső és belső egyensúlyának helyreállításához, megszilárdításához, a gazdasági szabályozás hatásosabb működéséhez;
- tegye lehetővé a forint valuta értékének megőrzését, segítse a részleges konvertibilitás feltételeinek megteremtését;
- a jegybanki irányításon keresztül közvetítse a társadalmi érdeket, a központi akaratot és célokat a kereskedelmi bankokhoz és a pénzintézetekhez.

E feladatok ellátása feltételezi, hogy a népgazdaságban az üzleti alapú hitelezés szerepe bővül, a pénzügyi eszköz- és intézményrendszer a népgazdaság makroszintű irányításában és szabályozásában nagyobb hatókört teremt a monetáris politikának és döntéseknek. Szükségessé válik, hogy „finomodjon" a munkamegosztás a népgazdasági tervezés, az állami költségvetés, illetve a pénz- és hitelpolitika között. A gazdasági szabályozás alapelemeinek pedig stabilabbá, időtállóbbá kell válniuk. Emiatt a népgazdaság monetáris szabályozása, a jegybanki tevékenység – az ezt ellátó központi bank – funkcionálisan és szervezetileg elkülö-

nül a gazdálkodó szervezetek és a lakosság bankügyeinek lebonyolításától, vagyis a hitelbanki tevékenységtől, az ezt végző kereskedelmi bankoktól és pénzintézetektől.

A jegybank feladatai

Az 1987. január 1-jével működő bankrendszer középpontjában a Magyar Nemzeti Bank (a bankok bankja) áll. Jegybanki funkciókat végez: közreműködik a gazdaságpolitika alakításában, a központi döntések előkészítésében és meghozatalában, a népgazdasági tervezésben és a gazdasági szabályozás formálásában. Kialakítja a pénz-, hitel- és devizapolitikát, gondoskodik ezek megvalósításáról. Sajátos pénzügyi eszközeivel szabályozza és ellenőrzi a kereskedelmi bankok, pénzintézetek, az Országos Takarékpénztár és a takarékszövetkezetek működését. Továbbra is hatáskörében marad a külföldi hitelkapcsolatok lebonyolítása, a devizagazdálkodás, a devizahatósági feladatok ellátása, valamint a nemzetközi pénzügyi intézményekkel való kapcsolattartás (szervezés, irányítás).

Fontos feladata a népgazdaság számára szükséges pénzmennyiség tervezése, illetve a gazdasági és a pénzügyi folyamatok rendszeres elemzése alapján a forgalomban levő pénzmennyiségnek a mindenkori igényekhez történő igazítása. Ezzel az eszközzel ugyanis lényegesen hat a gazdasági folyamatokra, az egyensúlyi viszonyokra.

Jegybanki feladatainak ellátásához emellett a Magyar Nemzeti Bank olyan eszközöket alkalmaz, mint a hitel- és kamatpolitika, a tartalékráta-rendszer, a refinanszírozási hitelezés, valamint a viszontleszámítolási politika.

Induláskor a kereskedelmi bankok saját forrásai viszonylag szűkek lesznek. Ezért – a saját források és a náluk elhelyezett betétek mellett – nagyobb hányadban csak a jegybanktól igényelt és kapott refinanszíro-

zási hitelből tudnak a vállalatoknak, a szövetkezeteknek hitelt nyújtani. Ebből következően a refinanszírozás hosszabb ideig a kereskedelmi bankok működésének legfőbb befolyásoló eszköze lesz. Nagyon fontos, hogy ezt a központi bank jól alkalmazza. Ezért – a népgazdasági prioritások figyelembevétele mellett – a refinanszírozási hitelezésnek normatívnak, kellően rugalmasnak kell lennie figyelemmel a kereskedelmi bankok tevékenységének üzleti jellegére, nyereségérdekeltségére.

A tartalékráta-rendszer azt jelenti, hogy a központi bank a kereskedelmi bankoknál elhelyezett betétek meghatározott hányadát kötelező jegybanki betétként leköti, mértékét – ezáltal a bankok forráshelyzetét – alakítja.

Üzleti bankok

A kereskedelmi bankok, pénzintézetek a gazdálkodó szervezetekkel állnak üzleti kapcsolatban. Az előzőek általános felhatalmazású bankként működnek, azaz mindenféle banktevékenységet folytathatnak, kivéve a lakossági betétgyűjtést és hitelezést (devizagazdálkodással kapcsolatos feladatot viszont továbbra is csak a Magyar Nemzeti Bank külön engedélyével, illetve annak közvetlen ellenőrzése mellett végezhetnek). Tevékenységük nem kapcsolódik majd sem ágazathoz, sem szektorhoz, sem földrajzi-közigazgatási egységhez. A vállalatoknak, szövetkezeteknek bankválasztási joguk lesz, azaz bankügyleteiket bármely bankkal lebonyolíthatják, természetesen akkor, ha az adott bank – megfelelő gazdasági, üzleti mérlegelés alapján – kész erre. A banki monopolhelyzet kialakulásának elkerülése érdekében az is szükséges, hogy a gazdálkodó szervezetek több bankkal állhassanak kapcsolatban, illetve egy meghatározott fejlesztési célt több bank közösen finanszírozhasson.

A kereskedelmi bankok üzleti alapon működnek,

nyereségérdekeltségűek lesznek. Üzletpolitikájukat – a gazdaságpolitikai célokat is figyelembe véve – saját érdekeikre alapozva, önállóan alakítják ki. Nyereségérdekeltségük érvényesítése végett az is szükséges, hogy maguk is vállalkozhassanak, forrásaikat a népgazdaság különféle területein önállóan vagy más bankokkal, vállalatokkal társulva befektethessék. Hatósági feladatokat nem lesznek kötelesek ellátni.

Az új bankrendszerrel szemben lényeges követelmény, hogy ebben a szférában versenyhelyzetet hozzon létre (a kereskedelmi bankok versenyezzenek a betétekért és az üzletfelekért). Ahhoz fűződik érdekünk, hogy mindenekelőtt a bankszolgáltatások minőségi színvonalának jelentős emelésével, ne pedig a betéti kamatlábak növelésével, illetve a kihelyezési kamatok csökkentésével versenyezzenek. A versenyhelyzet kialakítása megköveteli, hogy a kereskedelmi bankok működésének szabályozása normatív legyen, csaknem azonos pénzügyi pozícióban levő bankok jöjjenek létre, s mindegyikük széles körű tevékenységet folytathasson. E feltételek esetén a bankok és ügyfeleik között egyenlő, gazdasági partneri kapcsolat jöhet létre.

Az új kereskedelmi bankok egy része a Magyar Nemzeti Bankból válik ki, másik részük eddig is működő bankok tevékenységének továbbfejlesztésével, illetve szervezetük átalakításarévén jön létre. Így megalakul és a jövő év elejétől működni kezd: a Magyar Hitelbank; az Országos Kereskedelmi Hitelbank és a Budapesti Fejlesztési és Hitelbank. Fokozatosan fejlődik kereskedelmi bankká: a Magyar Külkereskedelmi Bank és az Általános Értékforgalmi Bank.

Az Állami Fejlesztési Bank megszűnik. Az állami fejlesztési struktúrapolitikához kapcsolódó pénzügyi feladatok ellátására a Pénzügyminisztérium keretei között Állami Fejlesztési Intézet jön létre. A célcsoportos beruházások finanszírozását, amelyet eddig az Állami Fejlesztési Bank végzett, a jövőben a kereskedelmi bankok látják el.

●●●

Az új, kétszintű bankrendszer sikeres működéséhez további lépésekre van szükség a pénzügyi szférán belül és az általános feltételekben is, például a gazdaságirányítás- és szabályozás több elemében.

Az új bankrendszer hatásos működése nem azonnal, hanem a vázolt feltételek létrejöttétől függen bontakozik ki. Az is természetes, hogy pusztán az 1987. január 1-jei indulás nem oldja meg, nem oldhatja meg gondjainkat a gazdaságban, a szabályozásban. Az eredmények, a kedvező hatások csak fokozatosan érhetnek be. De már az első évben jelentkeznie kell a banki szolgáltatások színvonal-emelkedésének, a folyamatszabályozás hatásosabbá válásának, a pénz- és eszközáramlás erősödésének, célszerű irányba terelődésének. Mind fokozottabban érezteti ez a lépés majd azt a hatását, hogy a gazdaságban relatíve nő a pénz forgási sebessége, ezáltal bővülhet a hitelként működő pénzeszköz. A hitelforrások lényegesen akkor bővülhetnek, ha mérséklődik a központi (költségvetésen keresztül történő) elosztás. De az új alapokon működő bank- és hitelrendszer fokozhatja a jövedelem-megtakarításokat, és ezeket a jövedelmezőségi (gazdaságosságí) kritérium következetes érvényesítése mellett szelektíven tereli a jó beruházókhoz, a nem gazdaságos területeket erőteljesen visszaszorítja. Végül a pénz hajtóerőit az eddiginél jobban engedi kibontakozni. Mindez lényegesen enyhítheti azt a feszültséget, ami ma a források és az igények között fennáll, egyben elősegíti gazdasági feladataink hatásosabb megoldását, amely alapja a források abszolút bővítésének.

Tóth László

A KIEGÉSZÍTŐ ÉS KISEGÍTŐ GAZDASÁGI TEVÉKENYSÉG FEJLŐDÉSE

Népgazdaságunkban a kiegészítő, kisegítő gazdasági tevékenységek jelentősége megnőtt az utóbbi időben. Ez döntően az 1982-től kialakított kisvállalkozási formák gazdasági szerepének bővülésével, az új kisüzemi szervezetek fejlődésével függ össze. Ma a *tágabban értelmezett* kiegészítő, kisegítő gazdaságok – ideértve a mezőgazdasági kistermelést, a magánkisipart és magánkereskedelmet, a kisvállalkozás új formáit – a nemzeti jövedelem egyhatod-egyheted részét hozzák létre.

A *szűkebben értelmezett* új kisüzemi formákban – a vállalati gazdasági munkaközösségekben, az ipari és szolgáltató szövetkezeti szakcsoportokban, a polgári jogi társaságokban és a magánjellegű gazdasági munkaközösségekben –, valamint a kisszövetkezetekben jelenleg több mint *450 000 fő dolgozik,* mintegy 40 000 szervezetben. Igen nagy többségük a munkaviszony mellett, munkaidőn túl, kiegészítő jelleggel tevékenykedik, ami a társadalmi munkaidőalap nem lebecsülendő bővülését eredményezi. A kisüzemi gazdálkodás jelentőségét az határozza meg, hogy résztvevőik döntően olyan tevékenységekre szerveződnek, amelyekből hiány van, illetve amelyeket a nagyüzemek nem, vagy nem elég gazdaságosan látnak el.

A kisüzemi szervezetek fejlődése

A megalakulás szakaszát - az 1982 és 1984 közötti éveket - a kisüzemi szervezetek számának gyors gyarapodása jellemezte. Az új kisvállalkozások zömmel valóságos piaci igények kielégítésére alakultak, de szép számmal voltak az eléggé át nem gondolt módon „szerencsét próbálók" vagy éppenséggel nagyon is átgondoltan a szabályok közötti „kiskapukat" keresők. Az utóbbi másfél évben a szervezetek és a résztvevők számának növekedése - a korábbi évekhez képest - lelassult. Az új szervezetek alakulása mellett természetessé vált, hogy a megfelelően meg nem alapozott vállalkozások megszűnnek. Az utóbbit esetenként másmás ok váltja ki, igy: a piac telítődése, a várt magas jövedelem elmaradása, illetve az elérhető jövedelem csökkenése, a túlzottnak ítélt anyagi kockázat, a hibásan felmért üzleti lehetőségek vagy a működés során elkövetett szabálytalanságok.

A kisvállalkozások túljutottak a megalakulás szakaszán, s fokozatosan *beilleszkednek* gazdaságunk szervezeti rendszerébe. Tevékenységük átszövi a népgazdaság egészét. Javítják az erőforrások kihasználását, segítik a feladatokhoz való rugalmasabb alkalmazkodást, fő gazdaságpolitikai céljaink megvalósítását (például az export teljesítését). Hozzájárulnak a lakosság ellátásának javításához, a szolgáltatások bővüléséhez, a tevékenység jellegének jobban megfelelő szervezeti forma, méret és munkamegosztás kialakításához, s növelték - még ha összességében szerény mértékben is - gazdaságunk teljesítőképességét.

Az új kisüzemi szervezetek jobb társadalmi-gazdasági beilleszkedését *központi intézkedések* segítették és segítik. Az intézkedések részben a működés gazdasági feltételeinek javítására, részben a működés szabályszerűségének biztosítására irányulnak. A fő gond változatlanul az, hogy a kisvállalkozások fokozatos beilleszkedése mellett is szép számmal tapasztalhatók negatív jelenségek, s ezek viszonylag lassan szorulnak

vissza. Az egyes formáknál más-más a „jellemző szabálytalanság": a gmk-knál például a jövedelmek egy részének eltitkolása, az adózás alóli kivonása; a vállalatokhoz, a szövetkezetekhez kapcsolódó szervezeteknél (például a vgmk-knál) a szabálytalan teljesítményelszámolás, a főmunkaidőben s a munkaidő után végzett tevékenység nem megfelelő elkülönítése.

A szabálytalanságokat az állami és társadalmi ellenőrzés fejlesztésével, javításával kell visszaszorítani. Ez a kormányzati feladatok mellett elsősorban helyi teendőket jelent. A bajokat elsősorban ott kell orvosolni, ahol ezek megjelennek. Az állami irányítás, a gazdálkodó szervezetek és a társadalmi szervek helyi vezetőinek kell olyan feltételeket s általában olyan társadalmi légkört kialakítani, amelyben nem alakulhat ki, nem maradhat fenn a szabályokkal ellentétes gyakorlat. A kisvállalkozások fokozatos beilleszkedésének jele, hogy 1985-ben a személyi jövedelmek csak mérsékelten növekedtek, a korábban jellemző jövedelemkülönbségek csökkentek, az adófizetési fegyelem javult.

A kisvállalkozásokban létrehozott teljesítmény 1985-ben a nemzeti jövedelem 5-6 százalékának felel meg. Ebből is kitűnik, hogy e szervezetek jelentőségét nem a népgazdaságban betöltött súlyuk adja, bár szerepük egyes területeken számottevő. A kisüzemi termelés népgazdasági méretekben kiegészítő szerepet tölt be; semmiképpen sem helyettesítheti a nagyüzemek működését. A nagy- és a kisméretű gazdálkodó szervezetek tevékenysége a népgazdaságon belül ésszerűen egymásra épül, mindkettő a gazdaság eredményesebb működéséhez járul hozzá. *A kisüzemi termelésre tehát tartósan szükség van.* Egyes formái szorosan kapcsolódnak a nagyüzemekhez; példa erre a mezőgazdasági kistermelés, amely tartósan és eredményesen együttműködik a mezőgazdasági nagyüzemekkel.

A kisméretű szervezetek megfelelő teret adnak a személyes alkotókészség, tenniakarás kibontakozásának, a hasznos ötletek, gondolatok megvalósításának, a vállalkozói kockázattal járó tevékenységek folytatásá-

nak. Az a cél, hogy korszerű, jól fölszerelt kisüzemek jöjjenek létre, amelyek kiegészítik a nagyüzemek munkáját. Ehhez arra van szükség, hogy a lakossági pénzeszközöket fokozottan sikerüljön bevonni a termelés korszerűsítésébe, hogy a keletkező jövedelemnek a jelenleginél nagyobb hányada szolgálja a termelő célú felhalmozást. A jövedelemfelhalmozásban, a fejlesztésben való érdekeltség erősítésére elsősorban a kisszövetkezetek esetében indokolt törekedni. Ez a forma nyújt ugyanis megfelelő perspektívát az egyéni, a családi és a kiscsoportos munkavégzésen alapuló vállalkozások további fejlődése számára.

A vállalati gazdasági munkaközösségek

Az új kisvállalkozások legnagyobb s egyben legvitatottabb részét a vállalati gazdasági munkaközösségek teszik ki. 1985-ben a vállalatok háromnegyedében 21 000 vállalati munkaközösség működött, 240 000 fővel.

A munkaközösségek alapjában *belső munkaszervezetként működnek*. Egy részük kimondottan kiegészítő, illetve háttértevékenységet végez: külső kooperációt pótol, javító-karbantartó munkára vállalkozik. Másik részük a vállalati alaptevékenységet folytatja főmunkaidő után, lehetővé téve a munkaidőalap bővítését, a termelőkapacitások jobb kihasználását, a löketszerűen jelentkező igények – esetenként külföldi megrendelések – határidőre történő teljesítését.

A munkaközösségek általában a kvalifikáltabb, szorgalmasabb, a többletmunka vállalására hajlandó dolgozókból alakulnak, akik az elérhető magasabb jövedelemért vállalják, hogy nagyobb teljesítményeket nyújtanak.

A vitákat általában az váltja ki, s az okoz visszatetszést a kívülállókban, hogy a munkaközösség nem mindig valóságos szükséglet alapján szerveződik. Ennek jellemző esete, amikor az egyébként főmunkaidőben

elvégezhető munkát a vállalati gazdasági munkaközösségekkel végeztetik el. A kritikák akkor is jogosak, ha szabálytalanságok, összeférhetetlenség, korrupció miatt a munkával arányban nem álló jövedelmek keletkeznek, vagy az ellenőrzés hiányosságai, a hibás vezetői magatartás nyomán a főmunkaidőben végzett tevékenység egy részét a vállalati munkaközösségek teljesítményeként számolják el.

A vállalatok nehezebb gazdálkodási feltételei élesebb megvilágításba helyezték a munkaközösségek pozitív és negatív tapasztalatait. A korlátozottabb bérfejlesztési lehetőségekkel, gyakran munkaerőhiánnyal küszködő nagyüzemek a korábbinál jobban rá voltak utalva a vgmk-k tevékenységére. Az itt érvényesülő közvetlenebb anyagi érdekeltség és nagyobb teljesítményszint viszont előtérbe állította, hogy *a munkaközösségek kedvező munkaszervezési, ösztönzési tapasztalatait a főmunkaidőben kellene hasznosítani.*

A pozitív tapasztalatok átültetésének ma számos korlátja van, ehhez a feltételeket fokozatosan kell kialakítani. Elsősorban arra van szükség, hogy a gazdálkodó szervezetek megteremtsék a folyamatos, a magas szintű követelményeknek eleget tevő, jól szervezett munkavégzés feltételeit; ésszerű létszámgazdálkodást alakítsanak ki, szabaduljanak meg a fölösleges, gazdaságosan nem foglalkoztatható munkaerőtől; változtassanak a több évtizede kialakult bérgazdálkodási gyakorlatukon, s igyekezzenek érvényre juttatni a végzett munka értéke, illetve a teljesítmények szerinti díjazást.

Az ilyen erőteljesebb ösztönzést a gazdálkodó szervezetek jelenleg általában nem vállalják, mert a vgmk-hoz hasonló szervezettséget, illetőleg annak feltételeit a teljes főmunkaidőre nem képesek kialakítani. Emellett a nagyobb teljesítményekkel arányban álló bérkifizetésektől azért is idegenkednek, mert nem szívesen vállalják a differenciálás következményeit, az alacsony teljesítményt nyújtó dolgozók elbocsátását, átcsoportosítását.

Mindemellett az elmúlt években több vállalati kezdeményezés történt a kedvező vgmk-tapasztalatok főmunkaidőben történő hasznosítására, a vállalati belső érdekeltségi rendszer korszerűsítésére. Több vállalat alkalmaz úgynevezett *egyösszegű bérutalványozást*, ahol meghatározzák a feladatot és az azért fizetendő bért, s a brigád dönti el, hogy milyen létszámmal, mennyi idő alatt alatt végzi el a munkát, hogyan ossztja el a bért. Más helyeken *autonóm munkabrigádokat* szerveznek, ahol a brigád önállósága a feladatok vállalására, a belső önelszámolásra, a létszám- és bérgazdálkodásra egyaránt kiterjed. Egyre több helyen alkalmazzák a *teljes körű gyáregységi önálló elszámolást*, az egyes részlegek *szerződéses vagy átalánydijas üzemeltetését*.

A vállalati gazdálkodás – külső körülmények által segített – belső megújítása fokozatosan megteremtheti annak a lehetőségét, hogy a gazdálkodó szervezetek csaknem azonos feltételek mellett választhassanak: a főmunkaidőben végzett nagyobb teljesítményért fizetnek-e magasabb bért, vagy a vgmk-k tevékenységét veszik igénybe. Feltételezhető, hogy a csaknem azonos feltételek kialakítása esetén a munkaidőn túli munkavégzés egy része szükségtelenné válna, mert a főmunkaidőben elért többletteljesítmények, illetve az azért fizetett magasabb díjazás pótolná a vgmk-k egy részének feladatkörét.

A nagyüzemekhez kapcsolódó kisszervezetek működése tehát általában azt bizonyította: gazdaságunkban számottevő tartalékok vannak, amelyek jobb gazdálkodással, ésszerűbb szervezéssel, magasabb követelménytámasztással és a dolgozók fokozottabb anyagi ösztönzésével felszínre hozhatók, s gazdasági fejlődésünk szolgálatába állíthatók.

Kiss Gábor

„PÉLDÁUL A M''NKAERKŐLCS..."

Még friss az élmény. Fiatal, érettségizett szakmunkás – vizsgázónk az esti egyetem általános tagozatán – tételt húzott. Elolvasván a kérdést – „Az erkölcs" –, olyan kifejezés ült az arcára, mintha savanyú almába harapott volna. Néhány mondat után kirobbant belőle a belső ellenkezés: „Én ezt megtanultam, de nem tudok róla mit mondani. Hiszen amit mondanom kellene, annak semmi köze a valósághoz."

Ez elég súlyos vád, mire alapozza? – kérdeztem. „Például a munkaerkölcs... – kezdte. – Amit én tapasztalok, nem látszik igazolni, hogy – és olvasni kezdte a tankönyvből – »a képességek szerinti, a társadalom javára és a maga hasznára, a munkafegyelem önkéntes megtartásával elvégzett tisztességes és lelkiismeretes munka az egyén társadalmi megbecsülésének erkölcsi mércéje is...« Ez mind szép. És jó lenne, ha így lenne! De az élet egészen mást mutat."

Nem gondolja-e – kérdeztem –, hogy az erkölcsi normák érvényessége szükségképpen magában foglalja megsértésüket is? És ha igen, lehet-e akkor a normának „tiszta" létezése? Nem valószínűbb-e, hogy a valóság „viselkedik normálisan" a normaszegéseivel, és ön állít a világ elé teljesíthetetlen követelést abszolutizált normafelfogásának tévedéséből kiindulva? Elég-e azt mondania: „jó lenne, ha így lenne!" Nem kellene-e

gondolkoznia azon is: „lehetséges-e így?" és „hogyan lehetséges?".

Ellenvetésem meghökkentette. De aztán újrakezdte: a valóság rossz, az eszmény erőtlen. Így aztán annál a paradoxonnál kötöttünk ki, hogy olyan eszményeket kér számon a mindennapi magatartás változatain, amelyek érvényességét hétköznapi élményeire alapozva egyébként kétségbevonja.

☆ ☆ ☆

Ismerős helyzet mindenki számára, aki erkölcs dolgában manapság beszélgetésekbe bocsátkozik. Makacsul tartják magukat az elvont fogalmi lényegükre egyszerűsített általános eszmék-eszmények. *„Az"* egyenlőség, *„az"* igazságosság és persze *„a"* szocializmus. Amelyben „tökéletes" egyenlőség van (s merthogy nincs), annak „kellene" lennie. És ugyanígy „abszolút" igazságosságnak, „tiszta", „közösségi" erkölcsnek. Jó ideje tanítjuk már és mondjuk is (gyakrabban, ha az ország dolgát vizsgálgatjuk, ritkábban, ha régiókat mérünk össze), hogy ezzel az égi tüneménnyel nincs mit kezdenünk, hiszen az egyenlőségnek (egyenlőségkövetelésnek) csak a valóságos egyenlőtlenségek mellett van egyáltalán értelme, mint az igazságosságnak is. A szocializmusnak pedig, mint létezőnek, amely más – több és persze kevesebb –, mint elvont lényege. Ellenkező esetben már maga a Kánaán lenne, amelynek nincs további történelme, csak unalmas egyformaságú jelene... Mondjuk, de amit mondunk, nem ment át a köztudatba.

Ez önmagában talán még a kisebbik baj lenne, hiszen éppen elvont lényegüknél fogva ezeknek az eszményeknek nagy történelmi távlatokra szabott célértékük van. Állandó felemlegetésük kifejezhetné az irántuk érzett hűségünket is. De a közbeszédben más árnyalatot kap untalan hangoztatásuk: újmódi csodakövetelés, ítélkezés és számonkérés hivatkozási alapjai. Minthogy tartalmukban változatlanok, történelmileg

új helyzetekben nem értelmezzük újra, nem konkretizáljuk őket, egyre több zavart okoznak, ahelyett, hogy orientálnának a tájékozódásban.

A szépen hangzó normák ismételgetése újratermel egy semmire sem jó, lapos bölcsességet: a megvalósulásban az eszmény nem ismerhet magára. A hozzámérés persze nem teljesen jogosulatlan, a viszonyítás nem légből kapott, mert a dolgok természete szerint egy rövid történelmi pillanatban a stratégiai célnak közvetlen gyakorlati értelme is van, mint volt a szocializmus kezdeti forradalmi lépéseiben. De hogy a „hőskor" óta mi történt, s hogy minek kellene *ma* történnie, arról egyebek között azért sincs pontosabb ismeretünk, mert az eszmények valóságtól elszakadt értelmezése nehezíti a tárgyilagos kritikáját annak, ami körülöttünk végbemegy. Nem tudjuk, mi rossz *ténylegesen*, és mi *tűnik* rossznak. A társadalmi elégedetlenség vagy a személyes méltatlankodás a „mit tegyünk" kérdésre nem segít megfelelő választ találni.

☆ ☆ ☆

Vegyük szemügyre például a *munkát* – ahogyan a közfelfogásban él. Kettős a hozzá való viszonyunk. Eszményünk égi mására, és földi formájában műveljük.

A munka „hivatalosan" tiszteletünk tárgya: „az élet anyja". Ez az ünnepi munkafelfogás elvonatkoztat a munkatevékenység történeti formáitól. Idézzük, hogy „az ember munkája révén vált emberré", de zárójelbe tesszük a felemelkedés konkrét-különös útját, az útstációit: az ember gyakorlati viszonyának megvetését a rabszolgamunkában, a nagyipari munka elidegenítő hatását vagy a jelennek azt a kijózanító tényét, hogy a „testhez álló" munka megválasztásának tárgyi feltételei ma sem adottak még. Így aztán, minthogy a múltról is a változást rövidre záró sematizált képünk van („kényszer volt egykor..."), törvénytáblára írjuk a munkával való belső azonosulás parancsát – mások számára. Magunk viszont, egy nemegyszer lélekölően

monoton, kiszipolyozó, nehéz munkanap után hazaérve azt mondjuk, hogy gyermekünket mindettől megszabadítjuk, ha már magunknak nem sikerült találnunk jobbat. Azaz önmagunkra is igaz, amit másoknál szoktunk csak észrevenni: a hangoztatott értékek igencsak messze esnek a mindennapi életfolyamatoktól, a személyes, tömeges életstílustól – a miénktől is.

Gyakran megfeledkezünk arról, hogy az embernek nem a munkában valósul meg *minden* erkölcsnemesítő tevékenysége. Ezért nem kívánatos erény a látástól vakulásig végzett munka ott, ahol már nem kényszerűen szükséges: elvonja az embertől rendelkezésre álló idejét. Ebben van morális veszélye a napjainkban újra tapasztalható önkizsákmányoló munkának is. Nem árt tehát, ha tudatosítjuk, hogy fontos emberi szükségletek, értékek satnyulhatnak el a viszonyok kényszeréhez hasznos munkával igazodó emberi magatartásban is, nem csupán a köznek kárt okozó munkátlan szélhámoskodás kibúvóiban. Az értéktermelés másik oldala itt is lehet az értékvesztés.

Jó ezt tudnunk akkor is, ha ez idő szerint nem vagyunk olyan helyzetben, hogy csak ezt a morális megközelítést tegyük mértékké. Nem tehetjük, mert tudomásunk van arról, hogy egyre többen vannak olyanok, akik nem csupán a javakkal biztosított *emelkedésre* használják el munkaerejüket, hanem kiküzdött életnívójuk fenntartására is. Nem tehetjük azért sem, mert tapasztalnunk kell, hogy az ország erre a forrásra is számít gazdasági gondjainak megoldásában, ilyen magatartásra ösztönöz a gazdaságpolitika.

És – hogy a dolog még bonyolultabb legyen – a munkátlanság, a krónikus alulteljesítés változataival szemben a munka, a túlmunka, esetleg még annak önkizsákmányoló formája is szükségképpen értékelődik fel erkölcsileg. A kiegészítő jövedelem szerzésének mind általánosabb szüksége ilyen módon relativizál(hat)ja kielégítésének jó és rossz alternatíváit. Ezért az emberi élet meghatározó érdekeinek hierarchiáját figyelmen kívül hagyó, „tisztán erkölcsi" megközelítés

igencsak alkalmatlan módszer az „erkölcsös" és „erkölcstelen" pontos megkülönböztetésére.

A munkát „minden konkrét társadalmiságától függetlenül szemügyre véve" elvonatkoztatunk a munkamegosztás által egymáshoz illeszkedő közösségektől, a munka társadalmi tartalmától is. Attól, hogy az egyénnek nem dicsérete, inkább tragédiája a szorgos munkája, ha csak veszteségesen eladható, korszerűtlen terméket állít elő. Adódhat olyan helyzet is, hogy a morális követelményeknek szubjektíve eleget tevő munkatevékenységünk, munkához való viszonyunk a munka objektív feltételeinek célszerűtlensége következtében, tőlünk függetlenül az amoralitás jegyeit ölti magára.

A napról napra hangoztatott munkaeszmény következetes abban is, hogy a munkát a személyes célok elérésére mindenkor hatékony és egyedül becsült eszköznek állítja. Ez a felfogás zárójelbe teszi az állítást gyengítő tapasztalati tényeket. „Anomáliákról" van csupán tudomása. Így minősít mindent, ami eltér az eszményitől. Ezért nem tud gyakran különbséget tenni a munkahozadék és a szemfényvesztés eredménye között.

Ha munkáról beszélünk, gyakran csak a fizikai munkára gondolunk. E munkaformát sajátságos dicsfény lengi körül, jóllehet tényleges választásunk – realisztikusabb megfontolásokat alapul véve – inkább a „fehér köpenyek" felé orientál. Ezt értékeljük magunk vagy ismerőseink életútján társadalmi felemelkedésnek, efelé irányítjuk gyermekeink pályaválasztását. Vagy ha mégsem, legalább jól fizető foglalatosságot keresünk. Nem megy ritkaságszámba, hogy visszaköszön a múlt: nem a tettek érdemében keressük az ember rangját, hanem pénz vagy diploma presztízse felesel egymással.

Minthogy a köznapi munkafelfogás jellegzetességeit vizsgálva leginkább ezen a ponton jutunk politikaközi

zelbe, itt a félreértés veszélyei is megnövekednek. Elkerülhetetlen ezért, hogy visszautaljunk bizonyos történelmi motívumokra.

A szocialista társadalmi rendszer a munka erkölcsileg igenlő értékelését valóságossá tette. A tőkés magántulajdon kisajátítása és a munkakényszer, valamint a munkához való jog realizálása ennek egyszerre volt előfeltétele és következménye. A fizikai munka tényleges erkölcsi elismertetése előfeltételezte a politikai akciót. Történelmi igazságtétel volt, és az új hatalom lényegét fejezte ki a fizikai munka, a munkásosztály kinyilvánított elsőbbsége. Időlegesen háttérbe került az az evidencia, hogy a fizikai és szellemi munka egyaránt hasznos munka. A megbillent egyensúly helyreállítása a magyar társadalomfejlődés történelmileg megtett útján ment végbe; eredményeként világossá vált, hogy a munkáshatalom osztályjellege, illetve a tudomány és a tudás megnövekedett jelentősége kölcsönösen feltételezi egymást. A munka társadalmi és anyagi elismerésében mutatkozó hibák viszont szerepet játszhatnak a munkafajták „önértékelésének" zavaraiban, a szellemi és fizikai munka egymással szembeni elismertetésének rosszízű kísérleteiben, rivalizálásában.

A jellemzett munkafelfogás gyújtópontja, a munka szerinti elosztás elvének naiv, leegyszerűsített értelmezése: az *abszolút* igazságosság mértékének hiszik sokan, akikhez nem jutott el a közgazdasági tartalmának kibontására tett tudományos próbálkozások „híre".

Így aztán meggyőződéssel és makacsul ismételgethetik: kezünkben lenne a bölcsek köve, de az irányítás a tehetetlensége, az elfogultságai stb. miatt nem tud vele bánni. Személyes sérelmeken „bizonyítják" az elv deformálását. És ami e heves érvelést megkönnyíti, mindenki tud idézni olyan értelmű nyilatkozatokat, amelyek a munka szerinti elosztás elvének tökéletes megvalósíthatóságát sugallják („csak a szubjektív hibákat kell kiküszöbölni").

Az a kérdés tehát: mi tartja életben az elvont normákat a megélt tapasztalatok cáfoló erejének ellenére?

A rugalmatlan eszmények meghatározó jelenléte mindenekelőtt azért lehetséges, mert az ilyen eszmények alkalmas ideológiájául szolgál(hat)nak különböző életfelfogásoknak, életstratégiáknak, életvezetéseknek. Sajátságos szerepre tehetnek szert jelen helyzetünkben, a gazdaság és társadalom új fejlődési pályára való irányításának nem kis nehézségei közepette.

Érvényes, jóllehet nem létezik – mondja az eszményekről az, aki kevéssé tud alkalmazkodni egy, a korábbitól sok tekintetben eltérő elvek szerint működő gazdaság törvényeihez. Aki nem végezhet túlmunkát, mert nincs rá módja, többnyire a főmunkahelyén végzett munkájának moralitását adja fel. A teljesítésben enged a „kis pénz – kis foci" elvnek, és önigazolásképpen morális elvet formál belőle. És az is lehet, hogy a centralizáltan igazgatott tervgazdaság idején létezett értékrend helyre- (vissza-) állítását követeli.

Az az érvényes, ami létezik – így gondolja a „praktikus". S ha az előző felfogás az erkölcsös és a gazdaságilag ésszerű kölcsönös kizárásának meggyőződésén alapul, ennek elve: az az erkölcsös, ami gazdaságos. Ha megfizetnek, feltétlenül tisztességesebb munkára motiválnak. Ez az ellenkező előjelű leegyszerűsítés. Megfeledkezik arról, hogy a munkafolyamatba meghatározott erkölcsiséggel bíró ember lép. Ez a meghatározottsága megmutatkozik abban, ahogyan munkáját végzi. „A munkamorál elválaszthatatlan az ember világnézetétől, az élet céljáról és értelméről vallott felfogásától, bensővé tett, sajátjának vallott értékrendjétől" – írja Huszár Tibor.

Ha az elsőként jellemzett csoportról azt mondottuk, hogy a szükségből erényt csinál, emezekről is észre kell vennünk, ahogyan kicsavart logikával ők is minősítenek: „Miért vehetem én meg? Mert rátermett, okos, »kreatív«, egyszóval alkalmas és »belevaló« vagyok. Erkölcsről az élhetetlen papol." A messzi múltból ismerős logika ez: csak személyes és nem társadalmi hátrányok vannak, „szegény, mert nem szeret dolgozni". S mint olyan sokszor az életben, az összeférhe-

tetlennek látszó – közös gyökerű itt is: a minden objektív meghatározottságtól függetlenül felfogott egyéni téveszméje kísért. És az individuális megoldásoké.

Másfelől ugyanakkor megvan annak is a veszélye, hogy az eszmények korszerű tartalma homályban marad, hangoztatásuk átcsap verbalizmusba, és együttműködés helyett kételyt ébreszt. Puszta tagadást és nem gyümölcsöző kételkedést – gondolkodást, amely azt vizsgálná, mi a valóságos tartalma az eszménynek az adott körülmények között.

Minden politikai rendszernek, a szocializmusnak is van legitimációs szükséglete. Ésszerűnek látszik, ha súlyos gondok közepette a változatlan eszmények kontinuitására tevődik a hangsúly. De az eszmény nevében fellépő igények és az eszményi iránti igény két dolog. Ha nem az eszmék, eszmények, hanem a változatlan eszmények fenntartása kerül előtérbe – és ez a szándék is gyakran kifejezésre jut a közvéleményben –, olyan helyzet állhat elő, amely fékezőleg hathat a politikai mozgásszabadságra. A pillanatnyi érdekek az eszményekre hivatkozva gátolhatják a fontosabb, stratégiai jellegű lépések megtételét. Miért vagyunk mégis habozóak, túlzottan óvatosak eszményeink újraértelmezésében, a valósághoz való hozzámérésben? Hogy sorban leírjuk ugyan szocializmusfelfogásunkból a tapasztalatok tanúsága szerint nem tartható, bár hosszú időn át a szocializmus elidegeníthetetlen vonásának tartott egyes kritériumokat, de azért biztosítjuk magunkat az alapelvek változatlanságáról.

Úgy gondolom, hogy itt egy *természetes stabilitásigény hibás logikájáról* van szó. Morális céljaink iránti hűségünk nem zárhatja ki, ellenkezőleg, feltételezi egyes céljaink újraértelmezését, a diszkontinuitás mozzanatainak elismerését társadalmi fejlődésünkben. A változásokban pedig politikai elveinkhez, erkölcsi eszményeinkhez való hűségünket. A politika az akarat szférája, de nem akarhat bármit. A „tiszta" eszményeket a valóság nem „szennyezi be", ha ott tesszük próbára őket.

Fel kell tennünk végül is a kérdést: nem relativizálja-e, nem helyezi-e „hatályon kívül" hirdetett eszményeinket a valósághoz való hozzámérés, amint azt gyakran vetik szemére mindenkinek, aki ezzel az igénnyel előhozakodik.

A marxizmus társadalomelmélete a kapitalista berendezkedés teoretikus elemzése és kritikája alapján határozza meg a kommunista mozgalom stratégiai céljait. Feltárta a kapitalizmus lényegi jellemzőit: individualizmusát, a tőke és a munka egyenlőtlenségeit, a munkások elidegenedését e viszonyokban. Ezek tagadásaként határozta meg saját eszményeit: egyén és társadalom kölcsönös meghatározottságának, a kollektivizmusnak az elvében, a munka egyenlőségének elvében és az egyéniség sokoldalúságának elvében. Ezzel adott valódi értelmet minden korábbi elvont eszménykövetésnek. Eszményeit azért tehette valódi tevékenység tárgyává, mert felismerte genezisük evilágiságát a társadalmi termelés konkrét folyamataiban.

Az utópizmust meghaladó marxizmus embernevet adott az emberiség testetlen ábrándjainak, egyszerre vállalta fel vagy tagadta meg azokat az eszményeket, amelyek az emberi történelem során a gondolkodókat hatalmukban tartották. Mint ahogy a kapitalizmus minden dinamizmusa és fejlődése ellenére sem változtatta meg leglényegesebb vonásait, nincs semmi „okunk" arra, hogy az ellenében kialakított szocialista eszményeket „vadonatúj" ideákkal váltsuk fel. De eszményeinknek minden történelmi korszakban konkrétan megjelölt és megvalósítandó céljainkban kell cselekvést formáló értelmet kapniuk.

Hogy a munka mind szélesebb körben válhasson szükségletté, olyan megoldási módokon kell gondolkodni, amelyek lehetővé teszik – a mechanikus, igen kevés képességet mozgósító munkafajták fennmaradása mellett is –, „hogy ezek ne váljanak egyes emberek vagy csoportok kizárólagos, teljes munkaidőt lekötő és az egész aktív életen át végzendő kötelezettségévé" (Ferge Zsuzsa).

A társadalomépítés eszményeink alapján kialakított vezérlőelveinek ilyen konkretizációjával nem kevesebbet, többet tűzünk ki célul: a ténylegesen megvalósítható feltétlen megvalósításának felelősségét hangsúlyozzuk.

Propagandamunkánknak ezért egyszerre kell segítenie erkölcsi eszményeink elfogadását és megtartását, a valóságos viszonyokban értelmezett „kézzelfogható" értelmük tudatosítását, ezek megvalósításának lehetőségeit és teendőinket.

Tél a Mátrában

ÉLETÜNK ÉS A MOZGÁS

Az egyre gyorsuló és a Föld különböző pontjain jelentkező dinamikus tudományos és műszaki fejlődés a legélénkebb fantáziát is meghazudtoló mértékben változtatta meg az emberek hétköznapi életét. Ez az átalakulás az előző időszakétól eltérő fizikai igénybevételben is megnyilvánul – részben kényelmesebbé vált az emberek élete, részben egyoldalú terhelésük lett a jellemző, részben fokozott pszichikai, idegi igénybevételnek vannak kitéve. Ez a megváltozott fiziológiai helyzet számos kedvezőtlen további jelenségnek válhat forrásává. Erről beszélgettünk TIGYI JÓZSEF akadémikussal, a Pécsi Orvostudományi Egyetem Biofizikai Intézetének igazgatójával.

– Hogyan ítélhetők meg az utóbbi évtizedek társadalmi, gazdasági, technikai változásai az emberre, fiziológiájára, egészségére való hatásuk szempontjából?

– Alapvetőek és széles körben ismertek ezek a változások és a hatásuk is. Közülük néhányra kívánom felhívni a propagandisták figyelmét, mert bízom abban, hogy sok esetben maga a szemléletváltozás is elég a meglévő súlyos egészségügyi problémáink – anyagi befektetést nem igénylő – megoldásához. Egy példa: *az izomsejt* egy egészen specializálódott, igen ellenállóképes alkatrésze szervezetünknek, de ha egyszer elpusztult, vagy nagymértékben megrongálódott, *nem képes regenerálódni,* helyét kötőszövet foglalja el. Szívinfarktus esetén ilyen helyzet áll elő. Ez megfelelő fizikai igénybevétellel – elsősorban sportolással – megelőzhető. Tehát a *megelőzés* fontosságának felis-

merését kell elérni, rádöbbentni az embereket arra, hogy egyszerűbb és olcsóbb előre elhárítani a bajt, mint bekövetkezte után kijavítani.

Nagyon lényeges változás, hogy ma a rendelkezésünkre álló energia, a motorizáció révén nagymértékben megkönnyebbedett a legtöbb fizikai munka végzése. Ez elsősorban izomrendszerünk használatát csökkenti. Így *az ember az izmainak* – ami egy átlagos nő esetében testsúlyának 36, egy férfinál 42 százalékát teszi ki – csak mintegy *2–3 százalékát használja.* Tehát izmaink *döntő* része munka nélkül maradt.

Valóságos ellentmondás, hogy a társadalom a kényelmesebb, jobb élet elérésére törekszik, ami mára olyan mértékben sikerült, hogy az évmilliók alatt, a filogenezis során kialakult szervezetünk csak nehezen, akadozva, funkciózavarokkal küszködve képes ehhez alkalmazkodni. Testtömegünk *fele* vált fölöslegessé, de ennek a félnek is *meg kell őrizni a minőségi állapotát,* mert különben az ember inaktivitási atrófiába esik, magyarul szólva *szervezete felében működéshiány miatti sorvadás következik be.*

De hogyan válhat problémává az a humanitárius szempontból dicséretes, tiszteletre méltó cél, hogy kevesebb nehéz testi munkára legyen szükség, hogy megszabaduljunk a sokszor monoton, egészségre káros megerőltetéstől? Ez szervezetünk felépítéséből következik. A törzsfejlődés során kialakult izomrendszerünk egyrészt a természet – és a másik ember – legyőzéséhez szükséges fizikai erőt szolgáltatta, másrészt bekapcsolódott a szervezet anyagcseréjébe is.

Nézzük az elsőt. Ma az ember biológiai egyensúlyának fenntartása sok országban *csak mesterségesen képzelhető el,* mivel az ősember vagy a középkori lovag napi hadakozása hiányzik, a fizikai igénybevétel kedvezőtlenül változott. A kiesett testmozgás pótlásáról vagy az egyoldalú terhelés kiegyensúlyozásáról gondoskodni kell, ha el akarjuk kerülni a káros egészségügyi következményeket. A biológiai rendszerek általános alapszabálya – a „tréning-szabály" – bizonyítja,

hogy minden szervünk, melyet nem használunk megfelelő módon, elsorvad. Tehát *karban kell tartani izmainkat!* Nagyon érdekes egyébként szervezetünk toleranciája. Nem szükséges, hogy izomkolosszusok legyünk, hogy maratoni távokat fussunk, elég *csak a jóleső érzésig* megmozgatni magunkat. Kevesen figyeltek fel arra, hogy *az egészséges izommozgás természetes örömforrás.*

Tekintsük az anyagcsere-vonatkozásokat. *Az izomtömegnek több mint a fele vesz részt az energiaszolgáltatásban, az anyagcserében,* tehát állapota jelentősen kihat az egész szervezet anyagcseréjére. Az izom ugyanis úgy alakult ki, hogy ma „társbérletben" van szervezetünkben a mechanikai generátor és az anyagcsere-anyagforgalmi rendszer. Az izomzat segít a vérkeringésnek, részt vesz az anyagcserében és fordítva, az anyagcsere-folyamat hatással van az izmok teljesítőképességére.

Nemcsak elméletileg, hanem már tapasztalatok alapján is bizonyított, hogy a kiegyensúlyozott, jó kondíciójú ember magasabb hatásfokú munkára képes, szívósabb, jobban tűri a fizikai és az idegi, a lelki megpróbáltatásokat, az igénybevételt. Röviden: ellenállóképesebb. És fordítva is igaz: ha degenerálódik anyagcsererendszerünk, akkor csökken a betegségekkel szembeni ellenálló képességünk, megromlik egészségünk, magunk és környezetünk számára is kellemetlen helyzetbe kerülünk. Vagyis, nemcsak hogy nem engedhetjük meg szervezetünk egyoldalúvá válását, hanem kifejezett érdekünk – társadalmi és egyéni szempontból egyaránt – izmaink minőségének megóvása, sőt fejlesztése.

– A helyes életmód tudatos kialakításához milyen, a szervezetünkre vonatkozó további ismeretekre van még szükségünk?

– Nagyon fontosnak tartom széles körben elfogadtatni azt az említett felismerést, hogy *az izom nemcsak energiagenerátor, hanem anyagcsereszerv is.* Kimuta-

tott, statisztikailag alátámasztott tény, hogy azok a népek vagy csoportok, amelyek nagyon keveset mozognak, sok anyagcsere-betegséggel küzdenek. Terjed a diabetes – ismertebb nevén cukorbaj –, már ma tömegméretekben okoz problémát az anyagcsere-folyamat lelassulása, ami a salakanyagok felhalmozódása miatt vezet károsodáshoz.

Legyünk tisztában azzal is, hogy az izom szoros kölcsönkapcsolatban van az idegrendszerrel. Az impulzust az idegrendszer szolgáltatja, de az izomműködés vissza is hat rá. Nemcsak azáltal, hogy biztosítja az idegrendszer anyagcseréjét, hanem azáltal is, hogy használja azt. Normális izomtónust csak a központi idegrendszerrel való kapcsolat révén lehet fönntartani. Ha elvágjuk a központi idegrendszerhez vezető összeköttetést, akkor perifériás bénulás áll elő, ami először nem sorvadást, hanem erős görcsöt okoz, hiszen az idegrendszer egy perifériás része a központi idegrendszer kontrollja nélkül fokozott tónust hoz létre. Az ideg- és izomrendszer egymásra hatása nagyon érdekes összefüggés, sokan nem tudják, hogy tulajdonképpen *az idegrendszer int nyugalomra,* hoz létre normális tónust. Különösen fontos felismeréssé válik ez egy bonyolult társadalom életében, amit a közösségi tevékenység megszervezése, irányítása során messzemenően figyelembe kell venni.

Gyakran esünk a *mértékvesztés* hibájába. Példát mondok rá a sportéletünkből. Elsősorban városokban terjed most a body-building mozgalom. De miért van ma szükségünk többszörösére növelni izomrostjaink nagyságát? Szerintem ez fölösleges. A mértéktelenül felduzzasztott izomzatot később is karban kell tartani – ugyanilyen izommunkával. Nem lehet leállni! De – a tönkremeneteléről, a degeneráció révén szerezhető sok betegségről nem is szólva – rengeteg problémát okoz a „szintentartás". Nem lehet az a cél, hogy nagy muszklis, erős embereket fejlesszünk ki. *Megfelelő laza tréninggel formáljuk normális, a mai életmódunkhoz igazodó méretűekre izomrostjainkat.*

A tengeren túl egy évtizeddel ezelőtt indult, mára tömegessé váló kocogómozgalom nem más, mint könnyű izom-összehúzódások sorozata. És a WHO – az ENSZ Egészségügyi Világszervezete – statisztikája szerint ezzel ma ott tartanak, hogy évente körülbelül 5 százalékkal csökken az új infarktusos esetek száma. A könnyű mozgás hiánya döntő faktor a hazai rossz mortalitási mutató alakulásában. És ez nemcsak a szívizombetegségben mutatkozik meg, hanem az anyagcsere-betegségek területén is.

– A szervezetünk izomműködésében bekövetkező változások milyen társadalmi, egészségügyi következményeivel számolhatunk?

– Ha nem működtetjük izmainkat, azok nemcsak munkára és sportra lesznek képtelenek, hanem egyéb káros következményhez is vezetnek; például olyan pszichés állapot is kialakulhat a mozgáshiány következtében, hogy az ember tehetetlennek, cselekvőképtelennek, kiégettnek érzi magát. De mellette – erről is szó volt – az anyagcsere akadozása miatt tömegével jöhetnek a rendszer- vagy szervi betegségek. A hasnyálmirigy-gyulladás előfordulásának szaporodása például egyesek szerint összefüggésben van az anyagcsere lelassulása miatt feldúsult károsító tényezők hatásával. Sok kísérlet igazolja, hogy *azonosan mérgező körülmények között élő emberek közül az, aki mozog, nem vagy jóval kevésbé károsodik, mint az, aki nem mozog.* Ebben az esetben is elpanganak a mérgek a szervezetben, ami számos betegségnek lehet az oka.

Fokozott izommunkában az izomszövetbe jutott oxigén mennyisége a nyugalmi érték 4–6-szorosára is emelkedhet. Ilyen körülmények között jelentős mértékben nő az artériás és a vénás vér oxigéntartalma közti különbség. Az izommunka tehát jelentős mértékben hat a keringésre, ezzel a keringési betegségekre is. Az egyre ijesztőbb statisztikák szerint korunkban nő a szív- és keringési zavarok miatt elhaltak aránya

(egyes adatok szerint a 45–60 éves férfilakosság mortalitása az utóbbi években 50 százalékkal nőtt). Figyelemre méltó az Egészségügyi Világszervezet ilyen irányú, széles körű vizsgálata. Eszerint a könnyű munkát végzők körében szignifikánsan nagyobbnak találták a szívinfarktusok számát, mint a nehéz testi munkát végzők között. Ráadásul *a mozgásszegénység károsító hatása nem is közvetlenül, hanem közvetve mutatkozik meg.*

Talán a legdöntőbb ENSZ-adat az, hogy az infarktuson átesett betegek közül azok körében, akik rendszeres, előírásszerű testedzést végeztek, 15 éven belül csak 3 százalék, azok körében akik ezt nem tették, 29 százalék mortalitást észleltek. De miért kell megvárnunk az első infarktust is ahhoz, hogy mozogjunk?

Nem kétséges tehát, hogy *a testmozgás segít a keringési betegségek megelőzésében és gyógyításában,* de a pontos részletek felderítése még további, fontos kóroktani és laboratóriumi vizsgálatokat igényel.

Az izomműködés következtében az anyagcsere nagy hányada – közepes munkánál is mintegy kétharmada – az izomra helyeződik. Az anyagcsere-élénkülés jó irányban hat az egész anyagtranszport- és anyagcsererendszerre. Az izominaktivitás hatása magára az izomra – az űrrepülés kapcsán újra előtérbe került probléma. A houstoni NASA kutatási központ jelentős összegeket fordít a hosszú űrrepülés alatt jelentős károsodást okozó *izominaktivitási atrofia,* a vele kapcsolatos csontelváltozások és a szervezet Ca-egyensúlyfelborulásának kutatására. Hazánkban a Debreceni Élettani Intézet munkatársai ilyen irányú kísérletek kiértékelésében vettek részt a 18 napig súlytalanság állapotában lévő patkányok izmainak vizsgálatával. Kísérleteikből világosan látszik, hogy a súlytalanság miatt izominaktivitásba került patkányok izomsúlya (és természetesen erőkifejtése is) igen jelentős csökkenést mutatott. Meg vagyok győződve arról, hogy a sportfiziológia és a sportorvostudomány sok új adattal fog gazdagodni e vizsgálatok révén.

Megoldandó kérdés az egyik leggyakoribb anyagcsere-betegség, a cukorbaj és az izomműködés összefüggése, erről már beszéltünk. De a szakemberek a már diabetesesek kezelésében is 3 tényezőt tartanak lényegesnek: a diétát, a rendszeres gyógyszeradást és a fizikai munkát.

A fokozott vérkeringés, a fokozott oxigénellátás az ember minden szervének működésére hatással van, nem közömbös az egészség fenntartásában. Példaként említem a civilizáció egyik betegségét, az anyagcsere kóros lelassulását. Közismert, hogy *egyszerű gyaloglás* is jelentős mértékben képes ezen segíteni. Nem közömbös, hogy a káros anyagok milyen hosszú időt töltenek az ember szervezetében, hiszen a felszívódás mennyisége az időtartammal arányos. Az anyagcserét pedig a mozgás felgyorsítja.

Az általános anyagcsere-, oxigéncsere-növekedésnek az idegrendszerre való hatása élettanilag, lélektanilag is egyik legfontosabb tényező a kiegyensúlyozott életvitel szempontjából. Külön értekezést igényelne *a mozgás szerepének előnyös hatása az öregkori ártalmak megelőzésében.*

Volt már szó az izom- és idegrendszer közötti kapcsolatról. Ez nemcsak az idegrendszer alacsonyabb szintjein alakul ki, hanem a pszichés működésben is, tehát az értelmi tevékenység szintjén. Leegyszerűsítve, ha rossz az ember anyagcseréje, akkor az agya is roszszul működik, hiszen hibás az agyi keringése is. Az agyi érelmeszesedésnél is – sok más faktor mellett – kimutatható a mozgáshiány következménye; bizonyos kapcsolat, áttételes összefüggés van a kevés mozgás és a lelassult gondolkozás között, hiszen csökken az élénkség, depresszióra lesz hajlamos az ilyen ember. Szerintem ugyanolyan genetikai állománnyal rendelkező egyéneknél élénk anyagcsere mellett nem manifesztálódnak úgy a negatív tünetek, mint lassú anyagcsere esetén. Erről én szilárdan meg vagyok győződve.

A lecsökkent anyagcseréjű embert a felhalmozott,

mérgező biokémiai végtermékek fölöslegesen ingerlékennyé, veszekedővé teszik, csökkentik a tűrőképességét. Azt, amit normális, egészséges, a salakanyagoktól megtisztított szervezetű, tehát mozgó ember észre sem vesz, azon a másik rögtön halálosan megsértődik, veszekszik és elviselhetetlen lesz. Ez a produktivitásra is kihat, ami nagyon fontos – és nemcsak gazdasági vonatkozású – felismerés. *Az ép testben ép lélek* nagyon bölcs megállapítás, és szerintem még ma sem tudjuk a jelentését a maga totalitásában felfogni, sajnos még kevésbé ez alapján szervezni az életünket.

– Milyen irányú szemléletváltozásra van szükségünk ezen ismeretek alapján?

– Elsőrendű feladatunk e téren kultúránk alapjává tenni – ami elsősorban döntően neveléssel, szoktatással oldható meg –, hogy *az egészséges életnek feltétele a normális mozgás,* hogy a sport örömet, boldogságot, megelégedettséget is jelent. Új, általánosan érvényes mozgáskultúrára van szükségünk. Vigyázzunk arra, hogy ez a kultúra ne tolódjon el az élsport felé. Lássuk ugyanakkor, hogy az élsportnak jelentős pszichés, mozgósító hatása van a fiatalokra. Nekünk *a tömegsportot kell a kultúra részévé tenni.* Itt nemcsak írásokra, publikációkra gondolok, hanem példamutatásra, ügyes „pedagógiai" módszerek alkalmazására. Sok országban például nem tartják teljes értékűnek azt a diákot, aki nem jól sportol. Nálunk az egyetemeken, a középiskolákban gond van a sportmozgalommal – nagyon kevés helyen van egészséges sportélet. És az a gond, hogy ezt természetesnek is vesszük. Meg kell találni a helyes utat és módot a tömegsport számára az élsport fontosságának hangsúlyozása mellett, és nem szabad ezeket összekeverni, egyiket a másikkal helyettesíteni. Más szemmel, a mi mai valóságunknak és a jövő céljainak megfelelően kell a különböző rétegek – nők, terhes anyák, nyugdíjasok – sportolását megítélni és támogatni. Ma ez még hiányzik a „kultúránkból". Fiataljainkat nem neveljük arra, hogy

felismerjék: *jó érzés, ha mozogtam!* Véleményem szerint az egész kultúránkat, részeként a testnevelést és a sportot úgy kell alakítani az óvodán, az iskolán keresztül, hogy kialakuljon a testmozgás igénye, ez *tömegméretekben is szokássá rögzüljön.* Ebbe bele kell vonni a kutatást is, hiszen a megoldandó pszichológiai és fiziológiai problémák igénylik a tudományos megközelítést.

A tömegkommunikáció nagyon jó eszköz a vonzó példák megismertetésére, elterjesztésére. Jó a *Fut a Pest* és a többi hasonló tömegmozgalom, ezt mi még közel sem aknázzuk ki teljességében. Mutassuk be például, hogy olyan emberek, akiknek véleményére és példájára figyel az ország, akiknek tekintélyük van, hogyan élnek, hogyan mozognak, hogyan sportolnak. Mi az ellenkezőjét csináljuk – ennyi kávét iszom, ennyit dohányzom, és reggeltől estig dolgozom. *Nem ez a szocialista emberideál!* Lehet sokat dolgozni, de közben mozogni is kell – úszni, lovagolni, teniszezni, kirándulni, sétálni vagy más testmozgást végezni. Ehhez a közfelfogást kell átalakítani.

Változtatni indokolt az egészségfelvilágosító munkánkon is, hiszen nagy adósságunk van a korszerű életmód kialakításában, amin belül csak egy faktor a mozgás; de javítani kell az élelmezéskultúránkat, csökkenteni a dohányzást, az alkoholfogyasztást is. Vannak elgondolkoztató eredményt felmutató, vonzó példák, tekintsük Finnország esetét. Ez annál is inkább érdekes számunkra, mert a mortalitási adatokat tekintve ők hasonlóan nagyon rosszul álltak, emiatt még az a gondolat is fölmerült, hogy *finnugor sajátosság* a szívgyengeség és szívmegbetegedés. Példájuk megcáfolta ezt a nézetet. Nagyon kemény munkával – érdemes lenne tanulmányozni és tapasztalataikból sok mindent átültetni a magyar gyakorlatba – nagy javulást értek el, öt év alatt gyökeres fordulat következett be náluk. Egyrészt a mozgást, a tömegsportot javították fel, másrészt alapos kampányt indítottak a feketézés, a dohányzás ellen, különböző intézkedé-

sekkel mérsékelték az alkoholfogyasztást, és nagyon korlátozzák a környezetet károsító tényezők elterjedését. Ma nálunk nem hiszi el az egészséges ember – vagy a fiatal –, hogy a mozgáshiányba fog belerokkanni, belehalni. Sőt ellenpropagandaként már jópofának tűnő szólásmondások terjednek – „Miért kínozzam magam a reggeli tornával? Hogy egészségesen haljak meg?!"

Összefoglalásként csak azt mondhatom, hogy az eddig birtokunkban lévő tudományos értékű eredmények alapján is minden, népünk egészségéért és jólétéért felelős testületnek, szervezetnek és személynek jelentősen fokoznia kell aktivitását, hogy a testmozgás nélkülözhetetlenségét a legszélesebb néprétegek körében tudatosítsa és annak gyakorlásához a szellemi és anyagi feltételeket megteremtse. **(fáczányi)**

Játszótéren

Milei György

A KMP MEGALAKULÁSÁRÓL. A KUN BÉLA-CENTENÁRIUM JEGYÉBEN

„Kun Béla, a KMP megalakítója" – olvashattuk a felavatott márványtáblákon, s hallhattuk visszhangzani e szavakat a beszédek, előadások nagy többségében. Mi indokolta Kun Béla szerepének ily kiemelését? – vetődhet fel az olvasóban, s vetődik fel a régi okfejtésekre, beidegződésekre emlékezőkben. A századik évforduló ünnepi alkalma? Vagy a sokáig elhallgatott, elfeledett, eltakart tények, összefüggések feltárása és kimondása? Úgy véljük, az utóbbi is.

Kun Béla Oroszországban az elsők között állt az internacionalista együttműködés felélesztését szorgalmazó bolsevikok mellé: szóban, írásban, a hadifogoly társai közötti szervezkedésben, a munkáshatalom fegyveres védelmében. 1918 tavaszán *ő a kezdeményezője* az OK/b/P Magyar Csoportja és a külföldi kommunista csoportok föderációja, az első magyar és nemzetközi kommunista szervezet megalakításának. Társai közül ő ismerte fel s írta le először magyarul azokat a szavakat, amelyek időtállóan jelölték Leninnek és tanításainak helyét a nemzetközi munkásmozgalomban. Lenint mint Marx tanításainak, szellemének örökösét, folytatóját és megvalósítóját, a kor legkiemelkedőbb forradalmárát és teoretikusát, századunk forradalmi marxizmusának a megalkotóját mutatta be, akinek életműve „elméleti kifejezője annak az irány-

zatnak, amelyet világszerte bolsevizmusnak neveznek manapság", aki a „Marx és Engels által megállapított gazdasági és történelmi" szükségszerűségeket alkotóan továbbfejlesztette a „mának meghatározott gazdasági fokán és a történelmi folyamat mai, különálló szakaszán".

Kun Béla tollából jelentek meg 1918-ban, Moszkvában *az első magyar nyelvű írások a bolsevik elmélet és tapasztalat* nemzetközi, elsősorban magyarországi felhasználásáról. Lenin tanításait alkalmazva, a hazai helyzetet elemezve bizonyította Kun Béla, hogy Magyarországon is megértek a szocialista forradalom objektív feltételei; hogy a magyar proletariátusnak (más dolgozó osztályokkal, rétegekkel szövetségben) nem távoli, hanem *közeli* feladata győzelemre vinni a szocialista forradalmat. Ez volt az alapvető mondanivalója a *„Mit akarnak a kommunisták?"* című, 1918 májusában befejezett röpiratnak, a bolsevik tanítások népszerű foglalatának, amely 1918–1919-ben több magyar és számos másnyelvű kiadás sok tízezer példányával terjesztette a hadifoglyok között, majd hazánkban és több európai országban is a lenini eszméket. A magyar kommunista mozgalom kezdeteinek *egyik alapvető elméleti forrása* volt Kun Bélának ez az írása. A szerző a szociáldemokrácia lenini bírálatának és a bolsevik tapasztalatoknak a felhasználásával elemezte a nemzetközi és a magyar munkásmozgalom helyzetét, feladatait, s jutott el az új, a forradalmi munkáspárt megalakításának gondolatához.

★ ★ ★

Kun Béla – Leninnel egyetértve – írásaiban a proletárforradalom magyarországi időszerűségét az európai haladás *akkori,* 1918–1919-es forradalmi alternatíváját jelző *világforradalmi* koncepció (stratégia) keretében szemlélte. Némelyek ezért Kunt – Lenintől „leválasztva" – elmarasztalták, álláspontjának irrealitását hangoztatták. Valójában Kun nézete összhangban volt

azzal, amit Lenin *„A proletárforradalom és a renegát Kautsky"* lapjain fejtett ki az *1918 őszi* gazdasági, politikai helyzetet elemezve. Ebben Lenin meggyőzően bizonyította, hogy Európában forradalmi helyzet van, s hogy ebből következően az európai forradalomra számítani, azt a bolsevik taktikát követni, amely többé vagy kevésbé közeli, de nem meghatározott időpontban számít az európai forradalomra – *„kötelező* a marxistára nézve, minden forradalmi proletárra és internacionalistára nézve..." Az adott történelmi helyzetben *a nemzetközi proletárforradalom marxi teóriája először vált* nemcsak világtörténelmi értelemben aktuálissá, hanem *az európai munkásmozgalom konkrét, napi feladatává.*

Az elmélet sikere, hatóköre természetesen *akkor* attól is függött, hogy az európai proletariátus pártjai követik-e a bolsevik taktikát. A Kun Béla vezette magyar kommunisták 1918–1919-ben megértették, hogy a hazai és az európai forradalmi helyzet lehetővé teszi olyan kis ország számára is, mint Magyarország az elsők közötti elindulást, a munkáshatalom győzelmét s ezzel a magyar és a nemzetközi haladás előmozdítását. De azt is felismerték, hogy a fennmaradást – saját harcán kívül – csak az európai forradalom előrehaladása, a Szovjet-Oroszországgal való kapcsolat létrejötte biztosíthatja. Ennek 1918 végén, 1919 elején *volt* realitása, s ezt Kun Béla felismerte, amikor a KMP élén harcba vezette a magyar proletariátust.

* * *

Kun írásai egy elméletileg felkészült *propagandista, agitátor, népvezér* tömegekhez szóló, meggyőző erejű, tettekre mozgósító művei voltak. A leninizmus tanításait a rendelkezésre álló, szervezési feladatokkal és fegyveres harcokkal is teli, rövid idő alatt csak részben sajátíthatta el. S nem is valamiféle elvont, vegytiszta lenini vagy leninitek mondott formában, amint azt későbbi és késői „kritikusai" nemegyszer számon kér-

ték tőle. *Kun nézetrendszerében a bolsevik pártban akkor, 1918-ban meglevő, elsősorban Lenin által meghatározott*, a párt készülő – magyarul is megjelent – programtervezetében tükröződő *elvek uralkodtak*. Lenin mellett azonban természetesen hatottak Kunra és társaira a bolsevik párt más, Lenin által is nagyrabecsült vezetői, teoretikusai is. Így az OK/b/P KB által 1918 áprilisában a kommunista csoport(ok) elméleti segítésével megbízott Nyikolaj Buharin is. Buharin és a vele egyidős Kun Béla, valamint a Magyar Csoport többi vezetője között közvetlen munkakapcsolat alakult ki. Szólni kell e tényekről, mert az említettekre, Buharin egyes magyarul megjelent írásaira, Kunnak és társainak a breszti tárgyalások időszakában kialakult „baloldali" álláspontjára hivatkozva egy időben azt állították, hogy Kun a döntő kérdésekben nem Lenin, hanem Buharin (sőt Trockij!) nézeteit képviselte 1918–1919-ben.

Ma már tudjuk, hogy az akkori magyarországi pártvezetés mindenekelőtt Rákosi személyi kultuszát, az elkövetett törvénytelenségeket, a koncepciós pereket, 1917–1919 magyar hőseinek, az illegális párt hazai harcosainak, a baloldali szociáldemokratáknak a háttérbe szorítását, börtönre, feledésre ítélését, saját hibáit kívánta igazolni történelmi-ideológiai eszközökkel, így a Sztálin halála után 1953–1954-ben kidolgozott párttörténet révén is. Az alaphangot a Kun Béla 1918–1919-es szerepét tárgyaló Rákosi-előadás adta meg. Ennek hamis, koncepciós-frakciós vádakból sarjadó állításai – Kun egyes téves vagy tévesnek kikiáltott nézeteire, döntéseire hivatkozva (kiszakítva őket a kor kommunistáinak 1917–1919-es ideológiai helyzetéből, az események tényleges menetéből) – *elhallgatták Kun valódi kapcsolatát Leninnel*, a róla, eszméiről és tetteiről alkotott véleményét, valamint a Kun által közvetített lenini-bolsevik eszmerendszer fő vonásait. A lehetetlent: *a lenini teljességet*, az 1919-es és a későbbi tapasztalatok alapján *utóbb megformált elveket kérték számon* a még csak alakuló KMP-től, az alig meg-

született, máris harcban álló Tanácsköztársaságtól és vezetőjétől, Kun Bélától. Eközben elhallgatták, hogyan *közvetítette Kun alkotó módon* a megismert lenini alapelveket. Kun és a kor *tévedéseit* pedig *tudatos bűnökként* ábrázolták. A feltáruló tények mindinkább háttérbe szorítják ezeket a megszelídült formában, de néha még mindig elő-előbukkanó, a Rákosi-féle koncepciós-frakciós vádakra emlékeztető nézeteket.

* * *

A lenini elvek hazai terjesztése és alkotó alkalmazása szempontjából különlegesen jelentős volt *a kommunista párt szükségességének* megértése. Kun Béla a bolsevik párt gyakorlatából tudta, hogy a proletárforradalom aktualitása nem jelent automatikus megvalósulást, hogy ezernyi tényező befolyásolja a győzelmet, amely megköveteli, hogy a proletariátus forradalmi eszmék alapján álló pártjai felkészítsék, mozgósítsák a munkásosztályt és szövetségeseit a harcra.

Kun Béla 1918 márciusától *a magyar forradalmárok közül elsőként* foglalkozott számos dokumentumban a kommunista párt előkészítésének távolból megoldható feladataival. Figyelemmel kísérte a magyar proletariátus forradalmi megmozdulásait s vezetőiket mint a bolsevizmus magyarországi előkészítőit, előharcosait. Kiváltképpen 1918 októberében, az európai forradalmi hullám fellendülése nyomán erősödött írásaiban az MSZDP tevékenységének a kritikája, az új párt szükségességének hangoztatása. Akkor, amikor Lenin „A proletárforradalom és a renegát Kautsky" című, a *Pravdá*ban (1918. október 11.) közzétett cikkében éppen azt hangsúlyozta: „Európa legfőbb baja és veszélye az, hogy *nincs* Európában forradalmi párt..."

Az MSZDP vezetőinek a polgári pártokhoz, célokhoz fűződő 1918. őszi alárendelt szerepe késztette az európai forradalmi föllendülés hírére október közepén az urali frontról Moszkvába siető Kun Bélát annak

megállapítására, hogy *az MSZDP nem képes a proletariátus előtt álló harcot vezetni.* „Új párt, új alakulása, tömörülése a munkásosztálynak kell Magyarország számára is: ...a forradalmi kommunista párt" – írta a *„Szociális Forradalom"* 1918. október 23-i számában megjelent *„Elvégeztetett..."* című cikkében. Kun Béla 1918. október végén, november elején a kialakult magyarországi társadalmi-politikai helyzet marxista elemzésével megerősítette a szocialista forradalom felé való továbbhaladásnak, a proletariátus forradalmi, kommunista pártja létrehozásának szükségességét. Október 24-én a Magyarországról származó különböző nemzetiségű kommunisták *első moszkvai értekezletén* Kun Béla *akcióprogramot* terjesztett elő *„Kiáltvány Magyarország dolgozó népéhez"* címmel, melyet a résztvevők elfogadtak. Ebben a polgári demokratikus reformok politikáján túllépő, a munkásosztály és forradalmi pártja vezetésével végrehajtandó proletárforradalomra, proletárdiktatúrára, a munkások, katonák, földművesszegények tanácsköztársaságának, a tanácsköztársaságok nemzetközi föderációjának a létrehozására irányuló politikát követelt. *Az 1918. november 4-i, második konferencia* Kun Béla javaslatára deklarálta a nemzetközi kommunista mozgalom szerves részét alkotó Kommunisták Magyarországi Pártjának a megalakítását. A konferencia *Ideiglenes Központi Bizottságot* hozott létre, amelynek összetétele a soknemzetiségű Magyarország 1918. október végi helyzetét és a *Magyarországról származó kommunistáknak a szocialista forradalomért* vívott közös harcra irányuló határozott szándékát tükrözte: három magyar és két-két szlovák, román, jugoszláv forradalmárból állott. Az IKB tevékenységére ebben az összetételben *sohasem került sor.* A november közepén hazatérő Kun Bélát az itthon tapasztalt új helyzet meggyőzte arról, hogy az események továbbhaladtak, *az erők más csoportosítására,* szervezésére van szükség. A konferencia határozatai, a hazatérésre vonatkozó utasításai azonban rendkívül meggyorsították a KMP hazai megalakítását.

Kun Béla 1918. november 3-án még Leninnel együtt beszélt a moszkvai szovjet épületének erkélyéről a volt Osztrák–Magyar Monarchia országaiban zajló forradalmak tiszteletére rendezett hatalmas demonstráció résztvevőihez, együtt éltették a közelgő nemzetközi proletárforradalmat. November 6-án – a Leninnel, Szverdlovval történt megbeszélések után – hazaindult.

Az oroszországi külföldi kommunista csoportok élén 1918-ban végzett munkájának, ekkor keletkezett írásainak nagy szerepük volt abban, hogy a fogságból és az orosz frontról hazatérő százezrek közvetítésével a bolsevizmus eszméi elárasztották Közép- és Kelet-Európa országait, s *hatásuk hozzájárult a forradalmi helyzet elmélyítéséhez,* határozott irányt adott az összeomló Osztrák–Magyar Monarchiában, a császári Németországban kirobbant népforradalmaknak, mindenekelőtt az 1918. októberi magyarországi polgári demokratikus forradalomnak, s ösztönözte a továbbhaladást.

★ ★ ★

A Szovjet-Oroszországból hazatérő magyar kommunisták Kun Béla vezetésével a lenini-bolsevik nézetek rendszerét, a szocialista forradalom stratégiájának és taktikájának átfogó elméletét és gyakorlati tapasztalatát állították szembe a szociáldemokratizmussal, az MSZDP-nek a polgári demokráciánál megrekedt, a munkásosztály vezető szerepéről lemondó politikájával. Meggyorsult a hazai baloldali szociáldemokrata, forradalmi szocialista csoportok tömörülése, egy már itthon is kialakuló, erősen előrehaladt folyamat kiteljesedése.

A *szocialista ellenzék* jelentős része már az október végi hetekben – s november elején még inkább – egyetértett a *szocialista forradalom felé* való továbbhaladás, a proletárdiktatúra, a tanácshatalom gondolatával, de nagy többsége nem látta be, hogy a forradalom át-

növéséhez *kommunista pártra* van szükség. Az MSZDP régi tagjainak egy része a párt belülről való meghódításában reménykedett. Mások az MSZDP és a szakszervezetek összefonódása miatt kételkedtek az új párt alakításának sikerében: a *szakszervezetek egységét* féltették. Néhányan, akik a mozgalomba újonnan, szindikalista hatásra kerültek be, kétségbe vonták a *párt szükségességét* a munkásmozgalomban.

E nézetek elfogadása azzal a veszéllyel fenyegetett, hogy a proletárdiktatúrát és a tanácsokat propagálók *szűk körű szektává* változnak, amely képtelen lesz a tömegek vezetésére. Ilyen veszélyt rejtett magában az is, hogy egyes Oroszországból hazatértek nem törődtek azzal, hogy jönnek-e a pártba olyan, általuk „visszamaradt"-nak nyilvánított szociáldemokraták, akik össze vannak nőve a tömegekkel. Arra hivatkoztak, hogy a KMP már megalakult Oroszországban. Történetírásunkban – feltehetően ez utóbbiak nézetét általánosítva – hangot kapott az az álláspont, hogy a Szovjet-Oroszországból hazatértek a KMP-t eleve megalakítottnak tekintették a november 4-i értekezlettel. A régóta feltárt tények cáfolják ezt az állítást. Kun és társai *alkotóan*, az ország, a munkásmozgalom megváltozott, *konkrét helyzetét* figyelembe véve, *az itthoni forradalmárokkal közösen* oldották meg a pártalakítás feladatát. Erre utalt Kun Béla, amikor erről később, az 1918-as tényekkel összhangban így beszélt: *„Mi azonban úgy láttuk, hogy ott helyben, Magyarországon kell a KMP-t a munkásosztály legjobbjaiból kisarjasztani*, és ezért *nem is említettük* azt a határozatot, amelyet még Oroszországban a KMP megalakításáról hoztunk."

Kun Béláék mint a *munkásosztály egységének hivei* léptek fel a szakszervezetek, a munkástanácsok egységéért. De hirdették, hogy ez együtt jár a *reformista párt egységének* elkerülhetetlen *megbontásával*, sőt ez előfeltétele annak, hogy később a proletariátus *forradalmi egysége* helyreálljon. Kun Béla és társai a munkásmozgalom baloldali erőinek lehető legszélesebb

egysége alapján kívánták létrehozni az új forradalmi pártot. Az is nyilvánvaló volt, hogy az események sodrában nem lehet kivárni *minden* baloldali szocialista meggyőzését: *a pártnak mielőbb élni és cselekedni kellett.* A sorozatos megbeszéléseken Kun Béla az ellenzékiek jelentős részét *néhány nap, egy-két hét alatt* megnyerte a bolsevik elveken alapuló párt gondolatának. Ez önmagában is tükrözte a talaj előkészítettségét e lépés megtételéhez. A viták során következetesen hirdette, hogy a tömegeknek a társadalmi továbbhaladásra kész vágya, aktivitása új, forradalmi ideológia vezette, tudatos, szervezett erőért kiált.

Kun Béla kezdeményezésére ezt az erőt, a *Kommunisták Magyarországi Pártját* alakították meg *Budapesten, 1918. november 24-én* a Szovjet-Oroszországból hazatért *kommunista hadifoglyok,* a háború utolsó éveiben itthon megerősödött *baloldali szociáldemokraták,* ellenzéki bizalmiak és a főként fiatal értelmiségieket, szindikalista munkásokat tömörítő *forradalmi szocialisták* képviselői. A központi bizottság ismert – a moszkvaitól eltérően csak magyarokból álló – összetétele is jelezte, hogy e párt reálisan számolt a meglevő helyzettel.

Néhány hét alatt kialakult a párt vezető, szervező és agitátorgárdája, amelytől *a sürgető történelem* azt *követelte,* hogy egyidejűleg (s mint kiderült igen rövid idő alatt) *tegyen erőfeszítéseket* a párt *önmegformálására* (szervezeteinek, egységes elvi-ideológiai platformjának, politikájának kialakítására), a *szervezett proletariátusnak* az MSZDP politikájától való *leválasztására* és arra, hogy *a dolgozó tömegeket megnyerjék* a közelinek tudott proletárforradalom ügyének. E munkát Kun Béla irányította. Az egész folyamatban tanúsított *elsőrendű kezdeményező és vezető szerepe* miatt joggal tiszteljük őt a KMP alapítójának. Ezzel kapcsolatban számot kell végre adni magunknak arról, hogy 1918 őszén Kun Béla rendelkezett leginkább azzal a forradalmi tudással, tapasztalattal, a vállaló, cselekvő, áldozatra kész, a tömegekkel együtt haladó, de élükön

járni, vezetni tudó munkásvezér személyi adottságaival, amelyek alkalmassá tették őt a kommunista párt gyors megalakításának a kezdeményezésére és vezetésére, a közeli proletárforradalom előkészítésére.

★ ★ ★

Azokban az évtizedekben, amikor Kun Béla „hiányzott" a kommunista mozgalom vezetői közül, „pótlására" és szerepének csökkentése végett, a tényeknek ellentmondóan megnövelték néhány, az akkori párttörténeti „névsorolvasásnál" jelen levő vagy névleg jelen lehető vezető szerepét. Ennek hatása ma is érződik néha egy-egy állásfoglalásban. Tekintsük át röviden ezt a kérdést is.

A *Kun Bélával Szovjet-Oroszországban gyülekező társak* sok értékes ismeretet és tapasztalatot halmoztak fel. De egyikük sem volt megközelítőleg sem olyan felkészült – sem elméletileg, sem tapasztalatokban –, mint Kun. A hazai ellenzéki baloldal vezetői – azok is, akik készen állottak a harcra a szocialista forradalomért, és gyorsan megértették az MSZDP-től független új, kommunista munkáspárt létrehozásának szükségességét, s még inkább azok, akik 1918 őszén még nem jutottak el e felismerésig – kivétel nélkül csak távoli, rendszertelen ismeretekkel rendelkeztek a leninizmusról, a proletárforradalomról, a proletárdiktatúráról, a szovjet hatalomról, a kommunista pártról. Éppen a Moszkvából hazatért szocialistáktól, kommunistáktól, mindenekelőtt Kun Bélától kaptak megbízható ismereteket a bolsevizmusról, a polgári demokratikus forradalomból a szocialista forradalomba való átmenet és a munkáshatalom kezdeti időszakának tennivalóiról.

A *magyar munkásmozgalom forradalmi szárnya* 1918 őszén készen állott arra, hogy előbb-utóbb létrehozza a forradalom továbbviteléért küzdő szervezetét, pártját. A cselekvőképes párt gyors megalakításához azonban *szükség volt Kun Béla meghatározó erejű egyéniségére.*

Ismeretes, hogy a Tanácsköztársaság megdöntését követő kétségbeesett hangulatban, frakciós vádaskodásokban, majd a koncepciós vádak nyomán kialakult légkörben voltak, akik megkérdőjelezték Kun Béla pozitív szerepét. De melyik levert forradalom után nem akadtak megtagadói a forradalom vezetőjének?

Voltak (lehet, hogy ma is akadnak), akik 1918–1919-es szociáldemokrata álláspontról azt hangoztatták, hogy hiba volt Kun Bélát követve elöl elindulni. Másokra és másoktól várni: ez lett volna állítólag a feladat. Véleményem szerint 1918 novemberében Kun Bélával jött – s akkor vele jöhetett – létre az a magyar kommunista mozgalom, amely a lenini-bolsevik elvek, politika alkalmazásával, először a magyar munkásság történetében *kitört a baloldali csoportosulások szektahelyzetéből*, s 1918–1919 fordulójától rövid idő alatt tömegeket magával ragadó, szocialista forradalmat, proletárhatalmat előkészítő, megvalósító erővé vált.

Az új párt *ideológiája* azokra a kommunista nézetekre támaszkodott, amelyeket Marx, Engels és Lenin magyarra fordított írásai, a bolsevik párt programja, a szovjetállam dekrétumai, majd az alakuló III. Internacionálé dokumentumai, illetve Kun Béla írásai közvetítettek. Kun *határtalan intenzitással* igyekezett eljuttatni a kommunista eszméket a párt növekvő számú tagjaihoz, a proletár tömegekhez. A pártalakítás előkészítése során és azt követően is arra törekedett, hogy a KMP politikája számára megnyerje mindazokat, akik időszerűnek tartották, hogy a proletariátus álljon élére a magyar társadalomban a szocialista forradalomért, a munkás-, katona- és paraszttanácsok hatalmáért vívott küzdelemnek. Kun *vitalitásának, forradalmi ismereteinek, tapasztalatainak, meggyőző erejének* rendkívüli szerepe volt abban, hogy kitűnő, tehetséges társakat – munkásokat, katonákat, értelmiségieket – keresett, talált és ragadott magával a pártot alakító három irányzat forradalmárjai, a párton kívüliek és az egy ideig még az MSZDP-ben maradó baloldaliak közül.

A KMP megalakítása és harca – ellentétben a korábbi leegyszerűsített elképzelésekkel – csak *kezdete* volt és lehetett a forradalmi *magyar munkásmozgalom és a leninizmus egyesítésének*. A folytatás évek, évtizedek mindennapos munkáját, tapasztalatát, elvi általánosítását követelte – és követeli ma is. A párt *1918–1919-ben* kialakított *akcióprogramjának fő vonala* megegyezett az alakulóban levő Kommunista Internacionálénak az irányvonalával. Kun Bélának (és az 1918–1919-ben őt követő forradalmároknak) az a felismerése, hogy *a leninizmus alkotó alkalmazása választ adhat a magyar társadalom kérdéseire, utat mutathat megoldásukhoz:* a századelő magyar progressziójának a legjelentősebb, máig ható, történelmet formáló felfedezése volt. Kun Béla kezdeményező tettével – az úttörő hibáival és tévedéseivel együtt – azoknak a magyar patriótáknak a példáját követte, akik évszázadok során az emberi haladás világot formáló eszméit közvetítették hazánkban. Korának legfőbb tennivalóira irányította a figyelmet és mozgósított megvalósításukra.

Kirándulók a János-hegyen

Niederhauser Emil

„MÚLTUNK MIND ÖSSZE VAN TORLÓDVA..."

Népek, nemzetek, társadalmak régiónkban

Amikor a kapitalizmus kezdte megbontani Kelet-Európában az addig szilárdnak tűnő vagy annak remélt hagyományos társadalom rendjét, a ma velünk szomszédos népek *három európai nagyhatalom* között felosztva éltek, eléggé változatos társadalmi viszonyok közepette.

Az *egyik*, a minket legközelebbről érintő nagyhatalom a *Habsburg-birodalom* volt, amely az osztrák és a cseh tartományokból, a történeti Magyarországból, a lengyel állam felosztása után megszerzett Galíciából és a még Napóleon kegyelméből 1797-ben megkapott Dalmáciából állott, sőt még jelentős észak-itáliai területek is tartoztak hozzá.

A birodalomban számos nép élt, jó néhány teljes egészében, mint a csehek, magyarok, szlovének, horvátok, szlovákok. De nagyobb számban voltak azok, amelyek csak részben tartoztak ide, hiszen ugyanannak a népnek a tagjai más államok fennhatósága alatt is éltek. Az ausztriai németek még elsősorban németeknek tartották magukat, az Északi- és a Balti-tengerig terjedő németség szerves részének. A galíciai lengyelek vagy ukránok ugyancsak kisebb részét tették

ki az egész lengyel vagy ukrán népnek. A szerbek nagyobb része a forma szerint még oszmán fennhatóság alatt levő Szerbiában, illetve közvetlenül oszmán uralom alatt élt, a románok nagyobb része a két ún. dunai fejedelemségben, Moldvában és Havasalföldön.

De nem is ez volt a legfontosabb különbség az egyes népek között, hanem az, hogy társadalmuk összetétele szerint két csoportra oszthatók: azokra, amelyeknek megvolt saját feudális uralkodó osztályuk (németek, csehek, magyarok, lengyelek, horvátok), ennek megfelelően politikai, rendi intézményeik – és azokra, amelyeknek ilyen osztályuk nem volt (szlovákok, szlovének, szerbek, ukránok, románok). Mindegyik nép esetében a lakosság többségét a parasztság tette ki, zömmel jobbágyi állapotban; továbbá a számban és gazdasági erőben egyaránt eléggé jelentéktelen városi, polgári rétegek. A szó modern értelmében vett munkásosztály csak néhány nagyvárosban volt jelen, ott is csekély létszámmal. De a tőkés fejlődés jelei a birodalom fejlettebb nyugati tartományaiban már megmutatkoztak, munkásmegmozdulásokról is tudunk az 1840-es évek derekán.

Ennél jóval elmaradottabb volt a Balkán, *a másik* nagyhatalom, *az oszmán birodalom* birtoka. A szerbek lakta területnek csak kis részét magában foglaló szerb fejedelemség még oszmán fennhatóság alatt állt, lakosságának óriási többségét parasztok és közülük kikerülő nagykereskedők alkották. Oszmán fennhatóság alatt állt a két román fejedelemség is, de Szerbiától eltérően mindkettő az oszmán hódítás kezdetétől megőrizte belső autonómiáját, társadalma is más jellegű volt, mint a Habsburg-birodalombeli románoké, mert itt volt saját feudális uralkodó osztály is: a nagybirtokos bojárok, köztük sok görög származású.

A Habsburg-birodalom számon tartotta azokat a népeket, amelyeknek volt rendi képviseletük, sőt a gyakorlatban még a többiről is tudomást vett. Az oszmán kormányzat azonban csak vallásfelekezetek formájában ismerte el a balkáni népek különállását.

A harmadik nagyhatalom, *Oroszország* kormánya érdemben semmilyen formában sem tartotta számon, hogy lengyelek, ukránok, beloruszok, észtek, lettek vagy litvánok élnek nyugati határvidékein, bár a Lengyel Királyság elnevezést még használták 1864-ig. Éppen a lengyelek okozták a legtöbb problémát, a többi olyan kis létszámú vagy annyira csak paraszti jellegű társadalom volt, hogy Szentpéterváron nem látták szükségesnek még létük tudomásulvételét sem.

●●●

A terület népei sorában előbb vagy utóbb bizonyos mozgás kezdődött: értelmiségiek a nemzeti nyelv kérdéseit feszegették, könyveket írtak a nemzet múltjáról, meg arról verseltek, hogy fel kell ébreszteni az alvó nemzeti lelket. A történetírás utólag *nemzeti ébredésnek, újjászületésnek vagy megújulásnak* nevezte ezeket a megmozdulásokat, idővel mozgalmakat. Nagy részük volt abban, hogy létrejöttek a burzsoá nemzetek. Sokáig csak kulturális kérdéseket feszegettek ezek a mozgalmak; ahol engedték, nem sok fejfájást okoztak a kormányzat vezetőinek. Ha politikai követelésekkel léptek fel, akkor már felfigyeltek rájuk.

1848-ban először Bécsben, azután a Habsburg-birodalom más városaiban is kirobbant a forradalom, s néhány nap alatt mindenfelé elsöpörte az abszolutisztikus rendszert, törvényeket hozott az alkotmányról, a jobbágyok felszabadításáról. A két dunai fejedelemségben is kitört a forradalom, de itt elég hamar véget vetettek a mozgalmaknak. A Habsburgok birodalmában, különösen a magyarok és az olaszok ellenállása miatt, hosszabb ideig tartott, amíg a hatalomnak sikerült felülkerekednie. Ha forma szerint nem is azonnal, de visszaállították az abszolutizmust. Csakhogy a feudalizmus felszámolását már nem tudták meg nem történtté tenni, a jobbágyok megmaradtak szabad és sok esetben földtulajdonos parasztoknak, az ipar fejlődésének korábbi gátjait lerombolták. Hosszas kísér-

letezések után az 1867-es osztrák–magyar kiegyezéssel nagy vonásokban létrejöttek a szabad tőkés fejlődés intézményes és jogi keretei. Hogy ez a változás elkerülhetetlen volt, s hogy ezen belül a feudalizmus felszámolása, elsőrendűen a jobbágyfelszabadítás volt a lényeges, az alkotmányos kormányzat csak másodlagos, azt jól mutatja, hogy a cárok Oroszországában, amelyet az 1848-as vihar érintetlenül hagyott, az 1860-as évektől kezdve sorozatos reformok útján következett be ezeknek a bizonyos kereteknek a létrehozása. Távolról sem annyira, mint a Habsburg-birodalomban: Oroszországban még több feudális maradvány élte túl a reformokat, mindenekelőtt maga az abszolutisztikus rendszer, a keretek azonban, ha szűken is, mégis létrejöttek. Lényegében véve ugyancsak reformok útján valósult meg az átalakulás a két dunai fejedelemségből 1859-ben létrejött Romániában is.

A balkáni kis országok belső politikai rendszere első pillantásra a leghaladóbbnak tűnik, jóval haladóbbnak, mint az Osztrák–Magyar Monarchiáé, Oroszországról nem is beszélve. Hiszen ezekben az országokban mindenütt alkotmányos, sőt parlamentáris monarchiák jöttek létre, netán még általános választójoggal is, mint Bulgáriában. Sok esetben a legmodernebbnek számító nyugati alkotmányokat ültették át hazai talajra. Csakhogy a valóságban ezek az alkotmányok kevésbé működtek, rövidebb-hosszabb ideig még forma szerint is felszámolták őket. A Monarchiában viszont a sok abszolutisztikus maradvány ellenére a tényleges politikai gyakorlat sokkal inkább emlékeztetett a polgárosult nyugati országokéra.

A lényeges mozzanat az volt, hogy alkotmányos formáktól függetlenül a *tőkés fejlődés* lehetőségei mindenfelé kialakultak, és jórészt a nyugatról beáramló tőke révén megindult a tőkés rendszer kibontakozása. Természetesen ez nem ment egyszerre, nem ment könnyen és nem is egyforma eredménnyel. Szinte azt lehet mondani, a tőkés fejlődés mintegy sávokban jutott el a szóban forgó térség egész területére, nyugatról keletre

haladva. Először az osztrák és a cseh tartományokban ért el jelentős eredményeket, azután az oroszok uralma alatt álló lengyel területeken meg Magyarországon, a századfordulóra elérte Oroszországot is. Egyedül a balkáni kis államok maradtak ki az érdemi fejlődésből. Itt valójában az első világháború idejéig még nem sikerült a tőkés fejlődés felgyorsítása, a modern gyáripar csak néhány apró szigetet alkotott a mezőgazdaság nagy óceánjában. Persze, kissé ez volt a helyzet az orosz birodalomban is. De még a viszonylag leggyorsabban fejlődő Monarchiában sem volt teljes a kapitalista fejlődés; egyes területei – mint Galícia, Dalmácia vagy akár Magyarország keleti részei – még jócskán elmaradtak a Monarchia átlagától. A gazdasági fejlődés motorja mindenfelé a vasútépítés volt a vele járó egyéb ipari és bányászati szükségletek révén; a gőzös eljutott a Balkánra is.

●●●

A társadalmi változások természetesen még lassabban érlelődtek és jelentkeztek. Az agrárlakosság megtartotta többségét, legfeljebb a leggyorsabban fejlődő területeken jelentett ez már csupán relatív többséget (nyilván az osztrák és még inkább a cseh tartományokban). És ha a Balkánon, Románia kivételével, a feudális eredetű nagybirtok eltűnt is, és a föld zöme szabad parasztok tulajdonában volt, egyebütt a régi arisztokrácia és a nemesség hadállásai megmaradtak, sőt netán még erősödtek is az ipari és hitelintézményekkel való összefonódás révén.

A századfordulóra – számos gátló körülmény ellenére – kialakult vagy legalábbis kialakulóban volt a modern polgári társadalom. A leglényegesebb mozzanat *a modern munkásosztály*, a proletariátus megjelenése volt. Száma, a társadalomban meglevő aránya szorosan összefüggött a gazdasági fejlődéssel; létszáma tehát az Osztrák–Magyar Monarchia területén volt a legnagyobb, nyilvánvalóan itt is nagy különbségekkel.

Az orosz birodalomban aránya már csekélyebb volt, a balkáni területeken pedig még kevesebb. Ennek a munkásosztálynak egy része még kisipari munkásságot jelentett, de a nagyipari proletariátus hányada növekvőben volt. A másik fontos mozzanat, hogy a nyugateurópai fejlődéstől eltérően a munkások zömmel nem a városi kispolgárságból, hanem a parasztságból kerültek ki. Már csak azért is, mert *a kispolgári rétegek* általában megmaradtak, számszerűen még valamelyest nőttek is, és a társadalmon belüli arányuk is csak lassan csökkent. Ezek a városi rétegek, *egyéb polgári jellegű rétegekkel* együtt (állami és magánhivatalnokok, középburzsoázia) a nemzeti társadalmakban igen fontos helyet foglaltak el. Az uralkodó nacionalista nézetek elsősorban ezekben a középrétegekben találták meg lelkes híveiket. *A nagytőkés osztály* számszerűen sokkal csekélyebb, de gazdasági pozíciói révén a politikában mégis döntő szava volt.

A balkáni országokban, Románia kivételével, nem létezett *feudális uralkodó osztály;* elsőrendűen a burzsoázia, illetve a katonatiszti réteg jelentette az uralkodó osztályt. A Monarchiában és Oroszországban azonban *a nagypolgárság* a második helyre szorult vissza a feudális uralkodó osztály utódaival szemben. Sajátos lengyel és magyar vonás volt *a köznemesek* igen nagy száma. E réteg nálunk részben beolvadt a kispolgári rétegekbe vagy az értelmiségbe, csak kisebb hányada tudta magát állami hivatalokba átmenteni. A lengyel nemességnek egyedül Galíciában voltak ilyen lehetőségei. Az orosz és porosz területeken egyéb rétegek között szóródott szét, nem csekély számban még a munkásosztályba is kerültek képviselői.

A lakosság többségét kitevő *parasztság* helyzete nagyon nehéz volt, ott is, ahol a megművelt föld lényegében véve a tulajdonában volt, mert ez a földtulajdon erősen felaprózódott, és persze ott is, ahol a nagybirtok fennmaradása eleve kisebb területen tette csak lehetővé a paraszti földtulajdon megszilárdulását. Ezért különösen a lengyel területeken és Magyarországon

igen jelentős volt a föld nélküli parasztok száma. A paraszti differenciálódás a nagybirtokos országokban szinte gyorsabb volt, mint a Balkánon; nőtt a földnélküliek és a nagyon kis földtulajdonnal rendelkezők száma, de a vagyonos parasztoké is. Az ipar nem tudta felszívni egészen a falusi népfölösleget, s ahol ez viszonylag gyorsan növekedett, elsősorban a parasztok voltak azok, akik a tengerentúlra vándoroltak ki. A kormányzat mindenfelé elősegítette vagy legalábbis eltűrte a kivándorlást, mert a társadalmi és nemzeti problémák tompulását remélte tőle, és nem utolsósorban – a kivándorlók hazaküldött pénzei révén – anyagi előnyöket is.

●●●

A munkásosztály kialakulásával megjelent a modern munkásmozgalom is. Az 1860 és 1880 közötti években többnyire csupán kezdeteiről beszélhetünk, az ipari munkásságnak jóformán még csak töredéke jutott el az öntudatosodásnak a szervezkedésben megmutatkozó fokára. A kormányzat mindenütt igyekezett a szervezkedést akadályozni vagy polgári irányítású jótékonykodássá sorvasztani. Az első szervezetek sokfelé csupán illegálisan működhettek. A század utolsó évtizedében viszont a Monarchiában és a balkáni országokban legális, német–osztrák típusú szociáldemokrata pártok alakultak, amelyek a II. Internacionálén belül kapcsolatba léptek egymással, s egyértelműen marxista pártoknak tekintették magukat. Végső céljuknak az osztály nélküli szocialista társadalom létrehozását tartották. A legalitás körülményei között a szociáldemokrata pártok kezdtek „belenőni" a nemzetbe; az uralkodó osztályok is megnyerésükre törekedtek. A szocialista-szociáldemokrata pártok pedig maguk is hajlandóak voltak beépülni a fennálló politikai keretekbe.

A szociális mozgalom másik nagy bázisa kétségtelenül a parasztság volt. A földhiány, széles paraszti rétegek elszegényedése kétféle formában vezetett társa-

dalmi megmozdulásokhoz. Az elmaradottabb területeken a középkorira emlékeztető nagy *parasztfelkelések* zajlottak le (a két legemlékezetesebb Romániában tört ki 1888-ban és 1907-ben), az első világháború előtti években viszont már több helyütt uralkodóvá váltak a parasztságot a polgári parlamentáris pártok mintájára megszervező *parasztpártok*. Egyes területeken ezek a parasztság nagy többségére tudták kiterjeszteni befolyásukat (mint a bolgár Népi Földműves Szövetség), másutt csak egy részére, mint a lengyeleknél, vagy csak egy töredékére, mint a cseheknél. A szociáldemokrata pártok a paraszti tömegeken belül általában csak az agrárproletariátus megszervezésére törekedtek, s e téren is csak részleges sikereket arattak.

A parasztpártoknak – és kisebb mértékben ugyan, de a munkáspártoknak is – a katolikus lakosság körében nem lebecsülhető konkurensei voltak *a felekezeti alapon szervezkedő pártok*. A szlovénoknál az ún. néppártnak gyakorlatilag az egész lakosságra sikerült befolyását kiterjesztenie, csak a munkásság egy része maradt meg a szociáldemokrácia soraiban.

A felekezeti pártok azonban csak egyes területeken tudtak kellő létszámban híveket (és szavazókat) toborozni, mert sokkal nagyobb befolyásra a különböző *polgári pártok* tettek szert. Ezek a századfordulóra már nem az egykori konzervatív–liberális szembenállás tengelyében, hanem sok egyéb szempont szerint határolódtak el egymástól (és vívtak éles harcokat a hatalomért). Elsősorban nemzeti jelszavakkal tudtak tömegeket maguk mellé állítani.

●●●

A nemzeti kérdés ugyanis mindenfelé megoldatlan volt, viszont az iskola, a sajtó és más eszközök révén a nemzeti jelszavak jutottak el a leghatásosabb formában a tömegekhez, s közvetítették feléjük a burzsoázia igényeit. Valóságos problémáról is szó volt, nemcsak ügyes propagandáról.

A balkáni kis országok ugyan forma szerint *nemzetállamok* voltak, még ha olykor akadtak területeiken kisebbségek is. De nem voltak nemzetállamok abban az értelemben, hogy az illető nemzet megközelítően minden tagja a megfelelő nemzet államához tartozott volna; sokan éltek még a határokon túl, vagy az oszmán birodalomban, vagy jórészt az Osztrák–Magyar Monarchia magyar felében. A nemzeti jelszavak azt sugallták, hogy ezeket a nemzettestvéreket fel kell szabadítani az idegen elnyomás alól; addig pedig a meglevő gazdasági és társadalmi bajokért, problémákért a felemás nemzeti, területi állapotokat lehetett okolni.

Nem volt ez másképp az Osztrák–Magyar Monarchián belül sem, ahol a nemzetek egy része az adott kereteken belül követelt teljes nemzeti szabadságot, másik része pedig (legalábbis távolabbi perspektívában) a határon túl már meglevő nemzetállamához kívánt csatlakozni. A horvátok valamennyi délszláv egyesítését sürgették, hogy harmadik partnerként az osztrákok és a magyarok mellett a dualizmus helyébe egy trialista megoldást állítsanak. Más nemzetek politikai vezetői a Monarchia nemzeti területek szerinti föderalista átalakulására gondoltak, a szociáldemokrata vezetők pedig a megoldhatatlan területi-nemzeti elhatárolás helyett a nemzeteknek területtől független egységekbe való összehozásával javasoltak egyfajta, végeredményben ugyancsak föderatív megoldást.

Több évtizedes európai szélcsend után a Balkánháborúk sorával indult meg a félszigeten *a nemzeti kérdés fegyveres megoldása.* A balkáni kisállamok szövetséget kötöttek, végül is legyőzték az oszmán hatalmat, Délkelet-Európa egy kis szögletébe szorították vissza, azután egymásnak estek az új területek felosztásáért. Eredménye végül is az lett, amit Lenin is örömmel üdvözölt: a feudális maradványok felszámolása a Balkánon.

●●●

Az első világháború és a nyomában mindenfelé kitört forradalmak ezt a fejlődéssort vitték itt tovább. Előtérbe került a minden probléma végleges megoldására szánt elképzelés, egy társadalmi világforradalom, amely egyúttal a nemzeti kérdéseket is megoldja, sőt kiküszöböli. A szocialista forradalom azonban csak az orosz birodalom egykori területén győzött a szovjetköztársaságok megalakulásának, majd szövetségének a formájában. A Magyarországi Tanácsköztársaságnak az a kísérlete, hogy a darabjaira széthullott egykori Monarchia területének legalább egy részén valami hasonló megoldást találjon, számos belső, de főleg külső ok következtében nem sikerülhetett. Közép-Kelet-Európa a balkáni példát követte: *nemzetállamok* sora jött létre, mert a burzsoázia nemzeti jelszavakkal mindenütt maga mögé tudta állítani a néptömegeket, és a szociális forradalmat nemzeti forradalmak sorává tudta megszelídíteni. A Párizs környéki békék formájában a nyugati hatalmak kicövekelték a cseppfolyós állapotban levő nemzeti államok pontos határait. Az egykori soknemzetiségű birodalmak helyét egy új államrendszer töltötte ki.

Csehszlovákia a cseh–morva–sziléziai tartományokból és Észak-Magyarország szlovák lakta területeiből jött létre, köztársaság formájában. Az előbbi területeken nagyszámú *német* kisebbség élt, amely a nemzeti önrendelkezés alapján Németországhoz kívánt csatlakozni, de a történeti jog alapján az új állam meg tudta őket tartani. A *szlovák* részeken viszont éppen a nemzeti önrendelkezés joga alapján érveltek minél nagyobb területekért, így jelentős számú magyar kisebbség is az új államhoz került. A *ruszinok* lakta területeket az autonómia ígéretével nyerték meg. A cseh burzsoázia a szlovák igényekkel szemben az egységes csehszlovák nemzet gondolatát szegezte, ezt az egységet kívánta még nevében is kifejezésre juttatni. A cseh tartományokban koncentrálódott az egykori Monarchia ipari kapacitásának majdnem a fele, így Csehszlovákia is inkább a középhatalmakhoz számított.

A megmaradt *Ausztriát* mindenki életképtelennek tekintette, hiszen sem ipari, sem mezőgazdasági vonatkozásban nem tudott meglenni az egykori Monarchia többi országa nélkül. Ezért baloldali vezetői az egyetlen kiútnak a Németországhoz való csatlakozást látták, már csak azért is, mert úgy tűnt, Németországban a haladó pártok, elsőrendűen a munkáspártok kerülnek hatalomra. A csatlakozást azonban a győztes országok vétója megakadályozta: nem nyugodhattak bele a legyőzött Németország megerősödésébe. A hatalmat kezdetben gyakorló szociáldemokrata kormány így csupán a köztársasági államformát tudta megtartani.

A területének és lakosságának nagyjából kétharmadától megfosztott *Magyarországon* a Tanácsköztársaság megdöntése után ellenforradalom zajlott le, s az ország belemerevedett az 1918 előttinél jóval konzervatívabb társadalmi és politikai képletbe. Ausztriától eltérően még a monarchikus kormányformát is megtartotta, bár átmenetinek szánt megoldásként a trónt nem töltötték be. A kormányzat a gazdasági nehézségeket és a szociális feszültségeket a trianoni békeszerződésnek tulajdonította, amely a történelmi Magyarország magyar lakosságának egyharmadát a szomszéd államoknak ítélte oda. A békeszerződés revízióját az első perctől kezdve a politikai élet fő kérdésévé léptették elő.

Románia valamennyi román lakta terület egyesítésével a Balkán egyik legjelentősebb államává lépett elő. Háború előtti területét sikerült nagyjából megháromszoroznia, csakhogy ezzel jelentős létszámú kisebbségeket is vállalnia kellett. Az eredeti román állam politikai elitje szilárdan kezében tartotta a hatalmat a robbanásszerű területi gyarapodás után is, így az eredeti monarchikus államforma is megmaradt.

Ugyanez történt a Szerb–Horvát–Szlovén Királyságban, amely csak egy évtizeddel később vette fel hivatalosan a *Jugoszlávia* nevet. Az említett három különálló nemzetből alakult, és természetesen ugyancsak nagyszámú más nemzetiségből. Valójában azonban a szerb nemzet, pontosabban a szerb burzsoázia vette kezébe

a hatalmat; a legerősebb partner, a horvát – a szlovákokhoz hasonlóan – egyre több nehézséget okozott neki. Adódtak persze nehézségek a Jugoszláviához került macedón területből is, amelynek lakosságát a szerb politikai elit szerbnek igyekezett deklarálni, a bolgár kormányzat viszont ragaszkodott bolgár mivoltukhoz.

A *nemzeti kérdés* tehát a háborút követő rendezés után is tovább élt, továbbra is feszítő erőt jelentett, csak számos esetben bizonyos történeti szerepcserével. Egykor uralkodó nemzetek néprészei kisebbségbe szorultak, az egykori uralkodó osztály képviselői maguk is ilyen kisebbségek tagjaivá fokozódtak le, még ha gazdasági és társadalmi pozícióik jó részét meg tudták is tartani. A békeszerződések rendszere a kisebbségek védelmét a Nemzetek Szövetségének (Népszövetségnek) a felügyelete alá helyezte, szabadságot biztosítva a legkülönfélébb sérelmek felhánytorgatásának, zömmel a legyőzöttek részéről és a sértődött (s egyre kevésbé magabiztos) visszautasításnak, zömmel a győztesek részéről.

●●●

Persze azt sem szabad szem elől tévesztenünk, hogy a bajok sokkal mélyebben húzódtak meg, csak a felszínen jelentkeztek elsőrendűen nemzeti sérelemként. Az egész közép- és délkelet-európai terület 1918 előtt is az elmaradottabb európai régiókhoz tartozott, még ha ez az elmaradottság nem jelentett is azonos szintet. A balkáni országok még hasznot is húzhattak az új helyzetből, hiszen a nemzetközi gazdasági kapcsolatok szétzilálódása egyenesen rákényszerítette őket valamelyes iparfejlesztésre. Az egykori Osztrák–Magyar Monarchiából vagy Oroszországból kiszakadt államok esetében viszont a korábbi gazdasági szálak hirtelen és majdnem teljes elszakítása roppant súlyos helyzetet teremtett a háború utáni, amúgy is rossz körülmények miatt. Az egyes országok gazdasági autarkiára törekvő, a szomszédoktól való elzárkózást nemzeti alapon iga-

zolni kívánó politikája még csak rontott az egészen. Mindezt pedig betetőzte az 1929-ben kirobbant világgazdasági válság.

A *társadalmi struktúrában* nem következtek be lényeges változások. Igaz, a térség valamennyi országában – legalábbis elvben és hivatalosan – valamiféle földreformot végrehajtottak. Ahol a földreform az egykori uralkodó nemzetek tagjait érintette, ott eléggé lelkiismeretesen elvegeztek a nagybirtok elkobzását. Másutt kevésbé. Jó néhány országban gyakorlatilag alig volt felosztható nagybirtok, másutt a nagybirtokos osztály saját államában még részese volt a hatalomnak, tehát elodázta a reform megvalósítását, vagy erősen leszűkítette hatókörét. A föld nélküli agrártömegek létszámát alig sikerült csökkenteni, az agrártúlnépesedés továbbra is fennállt, az ipari munkanélküliség pedig megnőtt. Ez a két jelenség sok esetben a nemzeti kisebbségekhez tartozó rétegeket erősebben érintette, így a szociális kérdések sokszor kisebbségi, nemzeti probléma formájában jelentkeztek. A kormányzatok szintén arra törekedtek propagandájukban, hogy a gazdasági és társadalmi bajokat nemzeti mozzanatokkal magyarázzák.

A *munkásmozgalom* korábbi megosztottsága most új változatban jelentkezett. A nagy történeti hagyományokkal rendelkező szociáldemokrata pártok a munkásság nagyobb részére meg tudták tartani befolyásukat, sőt egyéb kispolgári rétegekre még ki is tudták terjeszteni. Ennek megfelelően egy-két országban még a kormányhatalom részeseivé is tudtak válni. Mellettük azonban a háború utáni három évben mindenhol megalakultak a forradalmi programot elfogadó *kommunista pártok,* és ameddig legálisan működhettek, komoly mértékben sikerült éppen a munkástömegek egy részét a szociáldemokrata pártoktól elhódítaniuk. A legtöbb helyen azonban a kommunista mozgalmat hamar betiltották, a pártok működését lehetetlenné tették, tagjaikat, vezetőiket üldözték. A polgári de-

mokratikus Csehszlovákiában működhetett csak a párt legálisan egészen 1938 őszéig.

A tőkés rendszer fenntartásához ragaszkodó kormányzatok előbb vagy utóbb formálisan is szakítottak a parlamentáris rendszerrel. A forradalmi mozgalommal szemben, a „bolsevik" veszélyre hivatkozva kezdték korlátozni a szabadságjogokat, hogy végül mindenféle gazdasági és társadalmi probléma megoldása helyett a többé-kevésbé nyílt diktatúrára térjenek át, vagy legalábbis valamiféle autoritatív rendszerre, amely legitimitását ugyanúgy a nemzet veszélyeztetett vagy hátrányos helyzetéből merítette, mint a nyílt diktatúrák. Köztársaság vagy monarchia egyaránt ezen az átalakuláson ment keresztül, s ez a korszak végén Ausztriát és Csehszlovákiát is elérte, elsősorban a német fasiszta megszállás, illetve befolyás következtében.

Az *európai nagyhatalmak befolyása* az egész korszakon keresztül lényeges tényezője volt a történelem alakulásának. Már a kortársak sokat emlegették: az Osztrák–Magyar Monarchia széthullásával, Németország meggyengülésével, a cári orosz birodalom megszűntével, illetve az új szovjet állam sokáig tartó elszigeteltségével ebben a térségben hatalmi űr támadt, amelyet valamelyik európai nagyhatalomnak kell betöltenie. Ezt akkoriban elsőrendűen szovjetellenes éllel látták szükségesnek, hiszen a nemzetállamok sorának létrehozásával is az új szovjet állam elszigetelését, az európai viszonyokból való kirekesztését tartották talán legfontosabb céljuknak a Párizs környéki békeszerződések létrehozói.

Az angol kormányzat kezdeti érdektelensége miatt először Franciaország igényelte magának a vezető szerepet ebben a térségben. A Csehszlovákiából, Romániából és Jugoszláviából álló, elsősorban a magyar revíziós igények ellenében létrejött kisantantot hamarosan pártfogásába vette, ott bábáskodott a lengyel–román szövetség létrejötténél. Gazdasági meggyengülése miatt azonban politikai befolyását az egész régióra nem tudta kiterjeszteni, még megmaradt hadállásaiból

is kezdett kiszorulni. Először Mussolini fasiszta Olaszországa terjesztette ki befolyását: ő nem a győztesekkel, hanem a legyőzöttekkel igyekezett összefogni sikerrel.

Az 1930-as évek derekára alapvetően megváltozott a helyzet a hitleri hatalomátvétel után. A hitlerista állam fokozta Németországnak a térségbe irányuló korábbi gazdasági behatolását, és hamarosan kiegészítette a politikai behatolással. Vagy úgy, hogy magát a fasiszta rendszert igyekezett ide átültetni, vagy úgy, hogy a meglevő rendszert tette kezes kiszolgálójává. A nyugati hatalmak hitleri nyomásra lényegében átengedték a régiót Németországnak.

A fasizmusnak hatalmas ütőkártyát jelentettek *az itteni államok egymás közötti ellentétei,* amelyek valamilyen formában mindenképpen a nemzeti kérdéshez kapcsolódtak. Revíziós igények, követelések és a status quóhoz való merev ragaszkodás egyszerűvé tették a hitleri német kormányzat számára az amúgy is egymással acsarkodó kisállamok szembefordítását és egymás elleni kijátszását. Ausztria megszállásával Németország földrajzilag is behatolt a térségbe. A megoldatlan csehszlovákiai nemzeti problémákat, elsőrendűen a szlovák igényeket meg a német kisebbség létét kihasználva Hitler elérte Csehszlovákia feldarabolását és majdnem teljes megszállását.

És nem is egészen egy év múlva a lengyel kormányzat vált a hitleri agresszió első áldozatává; megkezdődött a második világháború. A nemzeti ellentéteket is felhasználva politikai és katonai sakkhúzásaiban, Hitler rövid idő alatt az egész térséget valamilyen formában hatalmába kerítette. Vagy úgy, hogy katonai úton lerohanta, mint Lengyelországot; vagy egyszerűen katonailag megszállta, mint Jugoszlávia jó részét; vagy a megszállt területekből „önálló" szövetséges államokat hozott létre, mint a szlovák és a horvát államot. Vagy – és ez volt a negyedik, voltaképpen legkevésbé költséges megoldás – a meglevő államokkal kötött szövetséget, mint ez Magyarország, Románia és

Bulgária esetében történt. Ezeket területek ide-oda-juttatásával is maga mellé tudta állítani, ennek fejében viszont előbb vagy utóbb hadiállapotba késztette őket a Szovjetunióval és a vele szövetséges nagyhatalmakkal.

●●●

A térség valamennyi országában kibontakozott az ellenállás, több helyen fegyveres formában is. Széles rétegek, a legkülönfélébb társadalmi helyzetűek vették ki részüket ebből az ellenállásból, beleértve a burzsoázia és a nagybirtokos arisztokrácia képviselőit is. Az ellenállásban mindenütt vezető szerepet játszott a munkásosztály. E harcban megnövekedett a kommunista pártok súlya; a kommunisták a nemzeti ellenállás gerincét alkották.

A szovjet hadsereg hadműveletei nyomán kibontakozó felszabadulással a térség nagy részében *gyökeresen új történelmi korszak* kezdődött meg, amelyben a döntő jelentőségű hasonlóságok mellett a régión belüli gazdasági, társadalmi és politikai eltérések is megmutatkoztak.

Dániel László

BERN A HELSINKI FOLYAMATBAN

November eleje óta folyik Bécsben az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet 1975-ös helsinki tanácskozásának úgynevezett „utótalálkozója", Belgrád és Madrid után immár a harmadik. Az értekezlet nyolc hétig a helsinki folyamat eddigi ajánlásainak teljesítésével foglalkozik. Éppen ezért érdemes visszatekinteni az 1986. április 15. és május 25. között tartott berni szakértői értekezletre, ahol a helsinki folyamatban részt vevő 35 ország diplomáciai képviselői az emberek, a szervezetek és intézmények közötti kapcsolatok kérdéseit vitatták meg.

Az értekezlet első felében általános vitát folytattak a humanitárius kapcsolatok fejlődéséről. Ezt követően két munkabizottságban összesen 49 javaslatot nyújtottak be, és ez szolgált alapul a tanácskozás utolsó hetében az értekezlet írásos következtetéseinek és ajánlásainak megszövegezésére. A dokumentumtervezetet előzetesen minden küldöttség elfogadta. Az amerikai kormány azonban felülbírálta berni megbízottjának döntését, és megvétózta a dokumentumtervezetet. Így a berni tanácskozás – hasonlóan az ottawai emberi jogi szakértői értekezlethez és a budapesti kulturális fórumhoz – írásos megegyezés elfogadása nélkül ért véget.

Miről tárgyaltak Bernben?

A berni tanácskozás résztvevői a humanitárius területen való együttműködés elveit, általános feltételeit és gyakorlati kérdéseit vitatták meg. Többek között a családegyesítés, a rokonlátogatások, a vegyesházasságok kérdéseivel, a be- és kiutazások, az egymás területén való tartózkodás feltételeivel foglalkoztak. Megvitatták a sport- és ifjúsági együttműködés, az intézményi-szervezeti kapcsolatok fejlesztésének kérdéseit.

A *szocialista országok* az általános vitában megerősítették érdekeltségüket az európai biztonság- és bizalomerősítés, valamint együttműködés folyamatának továbbvitelében. Hangsúlyozták, hogy ehhez hasznos hozzájárulás lehet a humanitárius kapcsolatok terén való együttműködés szélesítése, ami a helsinki folyamat egészét is előreviheti. A humanitárius együttműködés területén való előrehaladás feltételei közül kiemelték, hogy az államok közötti politikai együttműködés szintje és az emberi kontaktusok fejlesztési lehetőségei összefüggnek, az emberi kontaktusokat nem lehet légüres térben, a nemzetközi viszonyok alakulásától függetlenül vizsgálni. A humanitárius kapcsolatok fejlődése függ az egyes országok konkrét társadalmi, politikai viszonyaitól, hagyományaitól, gazdasági-pénzügyi lehetőségeitől is.

A szocialista országok képviselői felszólalásaikban számos példával alátámasztva mutatták be, mit tettek országaik a humanitárius kapcsolatok bővítése, könnyítése érdekében az elmúlt évek során. Így az egyes szocialista országok konkrét helyzetük által meghatározott mértékben fejlesztették a beutazási feltételeket: csökkentették a vízumkiadási határidőt, egyszerűsítették az eljárást különösen a turisták, az egyszerű látogatók vonatkozásában. Arra törekedtek, hogy saját állampolgáraik külföldön, illetve más országok állampolgárai területükön rendezett jogi, konzuli, illetve egészségügyi ellátásban részesüljenek. A helsinki záróokmány aláírása óta hatóságaik folyamatosan mun-

kálkodtak a felmerült családegyesítési esetek – egyén és társadalom érdekét egyaránt figyelembe vevő – rendezésén. Ifjúsági, társadalmi, sport- és egyéb szervezeteik, intézményeik számos erőfeszítést tettek a kapcsolatok szélesítésére más résztvevő országok hasonló szervezeteivel, intézményeivel, ezáltal az emberi kontaktusok emberek tömegeit érintő kereteinek erősítésére, bővítésére.

A szocialista delegációk konstruktív hangnemben válaszolták meg a nyugati küldöttek felszólalásaiban elhangzott, nemegyszer kritikai élű, a szocialista országok gyakorlatát érintő megállapításokat. Több szocialista küldött arról is beszélt, hogy egy sor nyugati ország állampolgáraikkal szemben hátrányosan megkülönböztető vízumgyakorlatot követ, bürokratikus módon nehezíti a vízumok kiadását, amelynek határideje túlságosan hosszú, nehezíti nemcsak a turisták Nyugatra utazását, hanem a gazdasági-kereskedelmi, kulturális kapcsolatépítési célból kiutazókét is. Hogy állampolgáraik jogi, konzuli védelme egy sor nyugati országban nincs megnyugtatóan rendezve. Hogy hivatalos képviselőik, küldötteik nem egy esetben zaklatásnak vannak kitéve, nem kapják meg a fogadó ország hatóságai részéről a helsinki záróokmány rendelkezései által is előírt szükséges védelmet.

A *magyar küldöttség* az együttműködésre törekvés szellemében fogant felszólalásokban mutatta be a Magyar Népköztársaság humanitárius téren folytatott politikáját. Hangsúlyoztuk, hogy a külvilággal fenntartott emberi és intézményi kapcsolatok szélesítése a szocialista Magyarország elmúlt három évtizedben végbement történelmi fejlődésének fontos alkotórésze, és a mindenoldalú kapcsolatbővítés jelentősége ma még tovább növekedett. Küldötteink arról adhattak számot, hogy 1975-ben, a helsinki értekezlet évében 3,5 millió magyar, azaz a lakosság egyharmada, 1984-ben 5,5 millió fő, a magyar állampolgárok mintegy fele utazott külföldre. Nemzetközi mércével mérve is gyors és ésszerű a Magyar Népköztársaság vízumkiadásának

rendje. Hazánkban nagyfokú megértéssel, rugalmasan, humanitárius szellemben kezelik a családegyesítési ügyeket, szabályozzák a különböző országok állampolgárai közötti házasságkötéseket. Az elmúlt évtizedben intézményi, szervezeti kapcsolataink is nagymértékben bővültek. Például az 1985-ben Magyarországra látogató több mint 15 millió külföldiből 1,1 millió hivatalos vagy üzleti megbeszélést folytatott a magyar intézmények, szervezetek képviselőivel.

A magyar nyitó- és zárófelszólalások szorgalmazták, hogy a Magyarországgal szomszédos országokkal szélesedjen ki a kölcsönös előnyöket kamatoztató minden oldalú együttműködés. Ennek fontos alkotórésze a szomszédos országok állampolgáraival való kapcsolatok bővülése. Az elmúlt évtizedekben kialakult határ menti együttműködés jó példa erre. Ez az együttműködés jótékony hatással van az egymás országaiban élő nemzetiségek összekötő szerepének erősítésére is, alkalmas keretet ad a szomszéd népek kultúrájának közvetítésére, mindennapi életének megismerésére, s ennek révén a jószomszédság és az egymás iránti bizalom erősítésére is. Arról is beszéltünk, hogy nekünk az emberek közötti kapcsolatok ápolására lehetőséget biztosítanak az európai országokban, az Egyesült Államokban, Kanadában és a világ más részein élő magyar származású állampolgárok. A külföldön élő magyarok mind nagyobb mértékben igénylik, hogy szerepet vállalhassanak Magyarország és az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet (EBEÉ) országai közti gazdasági, kulturális és tudományos kapcsolatok fejlesztésének előmozdításában.

A *tőkés országok* képviselőinek felszólalásait mindenekelőtt az jellemezte, hogy az emberek szabad mozgási jogának szavatolását fontosnak minősítve a napirenden szereplő kérdéseket elvontan, a nemzetközi helyzet realitásaitól, az egyes országok konkrét feltételeitől elvonatkoztatva vizsgálták. A felszólalások nagy részére jellemző volt a „kettős értékrend". Vagyis ugyanazt az érvet, gondolatmenetet nyugati

részről csak egyes, a nyugati érdekek szempontjából kedvező helyzetekre nézve fogadták el, de magukra nézve nem tartották alkalmazhatónak. Egyrészt sok nyugati felszólaló a szocialista országokra mutatva elítélőleg nyilatkozott az utazások úgymond politikai feltételekhez, az enyhülés állásához, az államok közötti viszony alakulásához kötéséről, másfelől viszont természetesnek és elfogadhatónak tartotta a beutazások politikai vagy gazdasági indokok alapján való korlátozását, megtagadását a tőkés államokban.

A *semleges és el nem kötelezett országok* felszólalásaiban kifejezésre jutott a humanitárius területen való együttműködés fejlesztésére irányuló konstruktív szándék, a lehetséges megoldások, együttműködési lehetőségek kimunkálásának igénye is. Egyet lehetett érteni a humanitárius együttműködés fejlesztésének fontosságára utaló gondolataikkal; hogy például a családi kapcsolatok az államok közti együttműködés fontos elemei, ezért is szükséges a családegyesítéseket, ki- és beutazásokat szabályozó adminisztratív eljárások egyszerűsítése.

A konstruktív légkört erősítette az, hogy az érintett nyugati országok küldöttei nem utasították el teljes mértékben a szocialista országok képviselőinek megjegyzéseit. Néhányan elismerték, hogy a vízumgyakorlat területén és más kérdésekben szükséges a jelenlegi helyzet felülvizsgálata és a nyugati eljárások korlátainak, bonyolultságának fokozatos bontása. Az érdemi vitát segítették elő azok a nyugati hozzászólók is, akik ismertették és magyarázták saját országuk belső eljárásait, gyakorlatát a tárgyalt kérdésekben.

A tanácskozás első felében lezajlott általános vita betöltötte feladatát. A vita nyugodt légkörű volt, kevés konfrontációval. Az eszmecsere lehetővé tette, hogy a résztvevők alaposabban megismerjék egymás álláspontját, belső gyakorlatát, a humanitárius kapcsolatok fejlesztésében meglévő jelenlegi lehetőségeket és korlátokat.

A javaslatok vitája és szerkesztése

Az általános vitát követően beterjesztették és megvitatták a javaslatokat, az utolsó tíz napban pedig megkezdődött a záródokumentum megszövegezése. Az összesen 49 javaslat közül 24-et a Varsói Szerződés országai terjesztettek elő. A szocialista országok elsősorban olyan elgondolásokat, javaslatokat vetettek fel, illetve nyújtottak be, amelyek saját állampolgáraik utazási, külföldön tartózkodási lehetőségeit voltak hivatottak javítani, legyen szó turisztikai utazásról, sport-, ifjúsági kapcsolatokról, hivatalos kiküldetésről, vagy az intézmények, szervezetek közötti együttműködés keretében megvalósítandó személyes kontaktusokról. A javaslatok az egyének utazási, tartózkodási lehetőségeinek könnyítése mellett gyakorlatilag átfogták a tömeges méretű emberi kontaktusokat lehetővé tevő együttműködési formák mindegyikét.

A Magyar Népköztársaság olyan közös szocialista indítványokhoz – összesen héthez – csatlakozott társszerzőként, amelyek a magyar állampolgárok nagy többségét érintő témákban kívántak elérni előrelépést, könnyítéseket. Így csatlakoztunk a lengyel küldöttség javaslataihoz, amelyek szorgalmazták a külföldön tartózkodók, a turisták nagyobb biztonságát szolgáló jogsegély, konzuli, illetve orvosi segítség nyújtásáról szóló szerződések kétoldalú alapon történő megkötését. Vagy olyan más szocialista javaslatokhoz, amelyek a nemzetközi turizmussal, az ifjúsági cserével és a sportkapcsolatokkal foglalkozó találkozók szervezését, a tudományos csere és az egyetemek közötti kapcsolatok elősegítését ajánlották. Egy külön javaslatot is benyújtottunk. Ez azt indítványozta, hogy a hosszabb ideig hivatalosan vagy üzleti, szakmai keretekben külföldön tartózkodó családok beutazási és tartózkodási engedélyeivel kapcsolatos ügyeket a jelenlegi eljárásoknál egyszerűbben, kevesebb adminisztratív akadékoskodással intézzék.

A nyugati országok az általános vitában vázolt elképzeléseket formába öntve javaslataikban elsősorban a családegyesítések, a családi alapú kiutazások, a vegyesházasságok, általában a kiutazások könnyítését elősegítő intézkedéseket terjesztettek be. Középpontba állították az útlevélhez való jog, a bármikori szabad kiutazás feltételeinek megteremtését, szorgalmazták a kiutazási engedélyek rendszerének eltörlését. Más javaslataik az egyházak képviselői és a hívők közötti kontaktusok könnyítését, az ún. nem kormányzati szervezetek jogainak, kapcsolattartási lehetőségeinek elismerését, a postai és telefonkapcsolatok akadálytalan biztosítását, az utazással kapcsolatos alapvető törvények és rendeletek, szabályok nyilvánosságra hozatalát, a kisebbségek és regionális kultúrák kapcsolatszélesítésének lehetőségét akadályozó tényezők megszüntetését indítványozták.

A semleges és el nem kötelezett országok számos nyugati javaslathoz csatlakoztak. Az államok e csoportjának tagjai ezenkívül a családegyesítések, a vendégmunkások, illetve a nemzeti kisebbségek témakörében terjesztettek be javaslatokat.

A záródokumentum-tervezet

A tanácskozás utolsó napjaiban a semleges és el nem kötelezett országok csoportja dolgozta ki – az európai biztonsági és együttműködési folyamatban eddig is játszott közvetítői szerepének megfelelően – a benyújtott javaslatok alapján és a szerkesztési vita tapasztalatait figyelembe véve azt a záródokumentum-tervezetet, amely a megegyezés írásos alapja lett volna, ha az Egyesült Államok kormányzata nem vétózza meg elfogadását.

A záródokumentum-tervezet szerint a résztvevők megállapították, hogy a berni tanácskozáson sorra került elmélyült eszmecsere önmagában értékes hozzájárulást jelent az európai biztonsági és együttműkö-

dési folyamathoz; hogy a részt vevő országok népei és államai közötti bizalom elmélyítése szükségessé teszi a helsinki dokumentumokban rögzített kötelezettségek megvalósítása iránti erőfeszítések növelését; hogy az emberek, intézmények és szervezetek közötti kapcsolatok fejlesztése hozzá fog járulni az államok közötti bizalom és együttműködés elmélyítéséhez.

Az elfogadásra ajánlott intézkedések egy része a családi alapú kontaktusok és rendszeres találkozások, a családegyesítések és a vegyesházasságok témáira vonatkoztak. Többek között felhívtak a családi alapú utazások, kapcsolatok könnyítésére, a sürgős humanitárius jellegű esetek megfelelő intézésére. Az ajánlások második csoportja a személyi vagy szakmai célú utazások és az egyéni vagy kollektív alapú turizmus feltételeinek javítása tárgykörébe tartozott.

A fiatalok közötti találkozók és a sportkapcsolatok elősegítésére a dokumentumtervezet kétoldalú és sokoldalú megállapodásokat, programokat ajánl az ifjúsági és diákszervezetek között, a fiatalok kapcsolatainak és cseréjének fejlesztése céljából. Az ajánlások utolsó csoportja a kapcsolatok bővítésének általános feltételeit foglalta írásba. A részt vevő államok például kötelezettséget vállaltak a postai és telefonösszeköttetés feltételeinek javítására. Vagy arra, hogy megfontolás tárgyává teszik a kormányközi szerződések, jegyzőkönyvek és programok gyakorlatának szélesítését, továbbá hogy bátorítják a testvérvárosi kapcsolatok szélesedését.

Bern a helsinki folyamat hasznos tapasztalatokat adó tárgyalási fórumának bizonyult, amely ráirányította a 35 részt vevő ország figyelmét a közös érdekeltség elemeire az emberek közötti kapcsolatok vonatkozásában; megerősítette, hogy a nemzetközi helyzet bonyolult feltételei, feszültségei között is lehetséges és szükséges a párbeszéd fenntartása, mindenoldalú fejlesztése, az európai biztonság és együttműködés folyamatának elmélyítése.

Pirityi Sándor

AZ IMPERIALIZMUS ÉS A HELYI HÁBORÚK

A fejlődő országokat szokás a világ válságövezetének nevezni. A központi térségekben a kialakult hadászati paritás kevés esélyt hagyott arra, hogy a háború – mivel kitörése esetén előbb-utóbb nukleáris rakétaháborúvá válik – a politika folytatásának, megváltozott módon való továbbvitelének eszköze legyen. Az úgynevezett „harmadik világ"-ban viszont a háború még megőrizte régi funkcióját. Ma is legalább másfél tucat konfliktusgócban a fegyverektől várják különböző politikai, gazdasági, katonai célok elérését.

Az imperialista körök úgy vélik, hogy a nemzeti felszabadító mozgalmak, a fiatal független államok övezete a világforradalmi folyamat leggyengébb láncszeme, így elsősorban itt kísérlik meg fegyveres erővel visszafordítani a történelmi fejlődést, a haladó változásokat. A neokolonializmus gazdasági, eszmei-politikai, katonai és egyéb megnyilvánulásainak ez a legfőbb osztálytartalma. Elméleti bázisa a neoglobalizmus doktrínája, amely abból indul ki, hogy a nyugati életformát veszélyeztető jelenségek ellen szerte a világon fel kell venni a harcot, s hogy a földkerekség egyetlen összefüggő küzdőtér, ahol mindent meg kell tenni a meghatározó történelmi változások visszafordításáért, a haladó erők térhódításának megakadályozásáért, a szocializmus és a nemzeti felszabadító mozgalmak

visszaszorításáért. Ezen az általános folyamaton belül a legszélsőségesebb imperialista körök jelenleg a „Moszkva által sugalmazott" terrorizmus állami, csoportos és egyéni formáinak felszámolását tartják a legidőszerűbb és legfontosabb feladatnak.

A „harmadik világ"-nak „a kommunista terjeszkedéstől való megmentését" az Egyesült Államok és más imperialista hatalmak vezető körei részben saját közvetlen feladatuknak, részben a helyi reakció teendőjének tekintik. A neokolonialista programokban egész sor gazdasági, politikai, egyebek között nacionalista, faji, vallási tényező szerepel; a katonai eszköztárnak a legradikálisabb és a végső szerepet szánják.

A nyugati beruházási tőke roppant arányú behatolása a fejlődő országokba, a transznacionális társaságok leplezetlen uralma a fejlődő országok többségének árupiaca, a feldolgozás, a raktározás, a szállítás, a biztosítás és az értékesítés fölött, az ipari import és a nyersanyagexport közötti árolló, az eladósodottság – mindezek a neokolonializmus szolgálatában álló kíméletlen, de mégis csak „békés" módszerek; mellettük azonban mindinkább alkalmazzák a különböző szintű, hadüzenet nélküli háborúkat, az ellenforradalom exportjának fegyveres formáit, a politikai gyilkosságokat, az állami politika szintjére emelt, véresen megnyilvánuló terrorizmust.

Vizsgáljuk meg, hogyan függnek össze a szélesebb értelemben vett helyi háborúk a kapitalizmus általános válságával. Természetesen másfajta konfliktusok színtere Indokína, mint Korea térsége vagy a Közel- és Közép-Kelet, Közép-Amerika és Dél-Afrika; mégis néhány közös vonásuk is kimutatható.

□ □ □

Mindenekelőtt célszerű fogalmi oldalról megközelíteni az úgynevezett helyi és korlátozott háborúkat. Szorosabb értelemben a helyi háború térben korlátozott há-

ború, de lehet politikai céljaiban, az alkalmazott eszközökben és időben korlátozott háború is.

Néhány évtizeddel ezelőtt a helyi háborúknak politikai célok szerinti korlátozását a polgári katonai teoretikusok azért minősítették célszerűnek, hogy elkerüljék a helyi háború általános atomháborúba való átmenetelét. Ilyen korlátozott cél lehetett egy vagy több kisebb állam területének elfoglalása; a világ meghatározott körzetében az elért pozíciók megszilárdítása; kedvező feltételek megteremtése bizonyos további katonai tevékenységhez; a nemzeti felszabadító forradalmak és a demokratikus mozgalmak elfojtása vagy korlátozása a fejlődő és függő országokban; haladásellenes rendszerek támogatása.

Az Egyesült Államok, a NATO, az imperialista hatalmak részvétele és érdekeltsége egy-egy helyi háborúban nagyon eltérő lehet, időben és a bevetett erőket tekintve is váltakozhat. Szerencsére – elsősorban a szovjet katonai potenciálnak és a mögötte álló szilárd politikai eltökéltségnek köszönhetően – eddig egyetlen, hagyományos eszközökkel indított, helyi háború sem változott át atomháborúvá. Az imperialista atomhatalmak egyike sem mert – még az általuk folytatott helyi háborúk számukra legkritikusabb szakaszában sem – atomfegyverhez nyúlni.

Különböző források a kapitalizmus általános válságának talaján 1945-től napjainkig 120–150 helyi háborút tartanak nyilván. A szocialista hadtudomány a kapitalista rendszerből fakadó helyi vagy lokális háborúnak tekinti:

– egyes tőkés államok támadását egyes szocialista vagy szocialista orientációjú államok ellen;

– az egyes tőkés államok fegyveres tevékenységét a függetlenségükért küzdő vagy azt védelmező népek ellen;

– a tőkés államok vagy csoportjaik közötti háborúkat;

– a polgárháborúkat és a belső fegyveres konfliktu-

sokat, beleértve a felszabadulásukért küzdő népek fegyveres felkelését is.

Meghatározott nemzetközi kötelezettségek teljesítése is válthat ki helyi háborúkat, de ez hozzá is járulhat visszafejlődésükhöz. Kétségtelen, hogy az afgán forradalomnak és függetlenségnek nyújtott szovjet segítség nyomán felerősödött az amerikai irányítással és elsősorban Pakisztán területéről Afganisztán ellen folytatott ellenforradalmi háború. Viszont a Koreai Népi Demokratikus Köztársaságnak az ötvenes években adott kínai katonai támogatás hozzájárult a háború befejezéséhez; 1956-ban és 1967-ben pedig a határozott hangú szovjet figyelmeztetés eredményes volt a Közel-Keleten.

□ □ □

Időszerűsége és gyors terjedése miatt utalni kell az „alacsony intenzitású konfliktusok" amerikai kategóriájára. Eszerint a katonai konfliktusok rangsorolása az erőszakszint alapján az alacsony, közepes és magas intenzitású klasszikus konfliktusoktól a nukleáris konfliktusokig terjedhet; a háborúk először korlátozottak, majd hadszíntériek lehetnek, végül elérkeznek az interkontinentális atomháborúhoz. Az „alacsony intenzitású konfliktus" a terrorizmustól és a polgári erőszaktól a gerillaharcig, a határvillongásokig és a katonai összeütközések minden egyéb formájáig terjed; ezek nem érik el az államok közötti totális háború küszöbét.

A Vietnamban elszenvedett vereség után az amerikai vezetők egy ideig kerülték a közvetlen katonai beavatkozást a „harmadik világ" belső konfliktusaiba. Ez a magatartás – amely a tömegkommunikációban „vietnami szindrómaként" ismeretes – számos törvényben és tilalomban nyilvánult meg. Carter elnök azonban 1979 júniusában engedélyezte az amerikai gyorsan bevethető („gyorsreagálású") erők felállítását és hadihajók, valamint tengerészgyalogos egységek állandó

jellegű vezénylését a Perzsa-öböl térségébe; megkezdődött az amerikai intervenciós katonai erő újjászervezése és a megfelelő doktrína kimunkálása.

Ma az „alacsony intenzitású konfliktusok" doktrínája a katonai akciók három válfajára terjed ki: a klasszikus „gerillaellenes akciókra", a terrorizmus elleni „aktív" védelemre és a „kommunistaellenes szabadságharcosok" támogatására a „harmadik világ"-ban. Az amerikai terminológia mögött egyértelműen osztályálláspontú, haladásellenes szándék és a közvélemény félrevezetésének leplezetlen kísérlete áll.

Klasszikus „gerillaellenes akció" volt Washington felfogása szerint a vietnami háború első szakasza, amelyben amerikai részről katonai akciókat, politikai, gazdasági és lélektani hadműveleteket kombináltak. Manapság az amerikai irányítás alatt álló salvadori kormánycsapatok alkalmazzák ezt a módszert. A partizánok elleni büntető hadműveletek mellett gazdasági, politikai és egyéb jellegű intézkedéseket is tesznek, hogy elszigeteljék a hazafiakat a néptömegektől. Az amerikai stratégáknak ezt az elképzelését a jelek szerint nem koronázza siker.

A terrorizmusnak amerikai részről eredetileg nem adtak katonai tartalmat; azt mondták, hogy a terrorista cselekmények nem érik el az „alacsony intenzitású konfliktus" küszöbét. Az amerikai tengerészgyalogosok bejrúti laktanyájának felrobbantása után azonban a terrorizmust átminősítették az Egyesült Államok elleni katonai fenyegetéssé, amely katonai „visszavágást" tesz szükségessé. Az új felfogást beépítették a 138. számú nemzetbiztonsági direktívába, amelyet Reagan elnök 1984. április 3-án hagyott jóvá, s amely katonai intézkedéseket irányoz elő feltételezett terrorista-búvóhelyek, kiképzőközpontok ellen, megtorlónak minősített támadásokat azok ellen az országok ellen, amelyeket terrorista akciók támogatásával gyanúsítanak. Ez utóbbira példa a Líbia elleni ismételt amerikai agresszió.

Washington fenntartja magának a jogot, hogy meg-

előző vagy válaszcsapásokat mérjen ott is, ahol nem világos, ki követett vagy követ el terrorista cselekményt. A „terrorizmus elleni aktív védelmet" olyan helyeken is alkalmazzák, ahol terrorizmusnak nyoma sincs, viszont a nemzeti felszabadító mozgalom bizonyos eredményeket ért el. A klasszikus példa az amerikai csapatok grenadai akciója.

Az Egyesült Államok 1983. október 25-én „amerikai állampolgárok védelmében", „rendcsinálás" ürügyén vetette be tengerészgyalogságát az alig 120 000 lakost számláló szigetország ellen, amely előzőleg haladó reformokat vezetett be. A brit Nemzetközösséghez tartozó Grenada lerohanása még Londont is feldühítette. A brit vezetők figyelmeztették Washingtont, hogy szörnyű háborúk származhatnak abból, ha az amerikaiak bevonulnak minden olyan országba, ahol szerintük kommunisták vannak hatalmon.

Nyilvánvaló, hogy az Egyesült Államok egyszerűen félt a Grenadában elkezdett szocialista kísérlet példamutató hatásától. Reagan megmutatta, hogy „erővel is megállítja a kommunizmust", és a befejezett tények elé állítás módszerét választotta.

Végül a „Reagan-doktrínaként" emlegetett elv magában foglalja az ellenforradalmi akciók aktív katonai támogatását, lényegében azt, hogy az Egyesült Államoknak támadásba kell átmennie az úgynevezett szovjetbarát harmadik-világbeli rendszerek ellen, és konkrétan munkálkodnia kell megdöntésükön. Ennek az elvnek alapján segíti az amerikai kormányzat az antisandinista „kontrákat" Nicaraguában és térségében, valamint a kormányellenes erőket Afganisztánban, Angolában, Kambodzsában és más, a szocialista közösséggel rokonszenvező fejlődő országokban.

□ □ □

Az SZKP XXVII. kongresszusa nagyban hozzásegített ahhoz, hogy világosabban lássuk a helyi háborúk, a regionális konfliktusok, a veszélyes „korlátozott"

katonai akciók összefüggését az imperializmussal, a tőkés renddel, a kapitalizmus általános válságával.

A szovjet pártkongresszus politikai beszámolójában Mihail Gorbacsov rámutatott, hogy a „felvilágosodott XX. század az imperializmus olyan szüleményeivel írta be nevét a történelembe, mint az eddigi legvéresebb háborúk, a militarizmus és a fasizmus féktelen tombolása, a népirtás, embermilliók kifosztása. A tudományos-technikai forradalom különös élességgel veti fel a kérdést a fejlődő országok előtt: megadatik-e nekik, hogy teljesen felhasználják a tudomány és a technika eredményeit, erőt gyűjtve ezzel a neokolonializmus és az imperialista kizsákmányolás elleni harcban, vagy továbbra is a világfejlődés perifériáján maradnak" – állt a politikai beszámolóban, amely a továbbiakban rámutatott, hogy a tőkés világ uralkodó osztályai nehezen értik meg a realitásokat.

Társadalmi természeténél fogva az imperializmus állandóan ösztönzi az agresszív kalandorpolitikát. E téren az ösztönző motívumok egész komplexumáról lehet beszélni: a fegyvergyárosok és a befolyásos katonai bürokratikus csoportosulások ragadozó étvágyáról, a monopóliumok önző érdekeltségéről a nyersanyagforrások és a fogyasztói piacok iránt, a burzsoázia félelméről a végbemenő változások miatt, s végül az olyan kísérletekről, hogy a szocializmus rovására oldják meg egyre éleződő saját problémáikat.

A szovjet értékelés azt is jelezte, hogy az általános válság mostani szakasza nem jelenti a kapitalizmus teljes pangását, nem zárja ki gazdaságának növekedési lehetőségeit, az új tudományos-műszaki irányzatok meghonosodását. Lehetővé teszi konkrét gazdasági, katonai, politikai és egyéb pozíciók megtartását, sőt egyes területeken még a társadalmi revans lehetőségét, korábban elveszített pozíciók visszaszerzését is.

Az imperialista hatalmak közötti ellentétek új fellobbanásai különösen élessé és elszánttá teszik az imperialista versengést, a nemzetközi konkurenciát. Az a gazdasági, pénzügyi, technológiai fölény, amelyet az

Egyesült Államok a legközelebbi konkurensekkel szemben egészen a hatvanas évek végéig mutatott, komoly próbának van kitéve.

Az ellentmondások új, összetett, változó komplexuma alakult ki az imperializmus, valamint a fejlődő országok és népek között. Az egykori gyarmatok és félgyarmatok felszabadulásával a társadalmi-gazdasági átalakulások lassú, nehéz, de feltartóztathatatlan folyamata megy végbe az emberiség többségét alkotó népek életében.

A kapitalizmusnak a gazdasági nyomás, a politikai manőverezés, az ígéretek és a megvesztegetések, a katonai fenyegetőzés és zsarolás, gyakran pedig a felszabadult országok belügyeibe való közvetlen, olykor katonai beavatkozás útján sok tekintetben sikerült átmentenie a korábban kialakult gazdasági függőségi viszonyokat. A fejlődő országok, amelyekben több mint kétmilliárd ember él, többségükben gyakorlatilag a nyomor térségévé váltak. Túlzás nélkül állítható, hogy az imperialista rendszer jelentős mértékben a fejlődő országok legkíméletlenebb kizsákmányolása révén él tovább. A kapitalizmus ellentmondásai kiéleződésének, uralmi szférája beszűkülésének körülményei között a neokolonializmus mind nagyobb hányadban produkálja azokat az anyagi eszközöket, amelyek a monopoltőke számára lehetővé teszik a társadalompolitikai manőverezést, a tőkés országokban kialakult szociális feszültség enyhítését, egyes dolgozó rétegek megvásárlását.

A szovjet párt új szövegezésű programja kiemeli, hogy az imperializmus nem törődik a szuverén népek akaratával, meg akarja fosztani őket attól a joguktól, hogy maguk válasszák meg a fejlődés útját, fenyegeti biztonságukat. Ez a fő oka annak, hogy a világ különböző térségeiben konfliktusok keletkeznek. Az Egyesült Államok önkényesen egész földrészeket nyilvánít „létérdekei szférájává". „A Vietnam elleni véres háború, Kuba hosszú évek óta tartó blokádja, a palesztin nép törvényes jogainak lábbal tiprása, a libanoni interven-

ció, a védtelen Grenada fegyveres elfoglalása, a Nicaragua elleni agresszív cselekmények – csupán néhány a számtalan gaztettből, amelyek az imperializmus történetének örökre a legszégyenletesebb fejezetei maradnak" – áll a szovjet pártprogramban, amely kimutatja, hogy a fegyvergyártó monopóliumok, a tábornoki kar, az állami hivatalnoki testület, az ideológiai apparátus, a militarizált tudomány, katonai-ipari komplexummá egyesülve, a kalandorság és az agresszió politikájának leglelkesebb szervezői és végrehajtói lettek.

□ □ □

Mindezeknek az elméleti-politikai megállapításoknak, ideológiai következtetéseknek számos illusztrációját kínálják napjaink helyi háborúi, regionális konfliktusai és a mögöttük húzódó folyamatok is.

A helyi háborúkat ösztönző tényezők között meg kell említeni a kapitalista orientációjú fejlődő országok gyorsan terebélyesedő fegyverkezését és fegyvergyártását is, amit a neokolonialista hatalmak érthető okokból ösztönöznek. A stockholmi SIPRI intézet szerint 1950 óta a fejlődő országokban csaknem 600-szorosára nőtt a fegyvergyártás, 54 afrikai, latin-amerikai és ázsiai állam gyárt fegyvert, a világ termelésének 2 százalékát. 1980 és 1984 között a fejlődők kétmilliárd dollár értékben adtak el fegyvert. A legnagyobb fegyverexportőr közülük Brazília: haditermelésének 80 százalékát adja el 28 országba.

A SIPRI kutatói teljes joggal jutottak arra a következtetésre, hogy az ilyen szintű, a világot behálózó fegyverkezéssel és fegyverkereskedelemmel állandóan növekszik a háborús összeütközések veszélye a „harmadik világ"-ban, a hagyományos fegyverzet ellenőrzése egyre nehezebb lesz, és egyes helyi „operettháborúk" egyre szélesedő konfliktusokkal fenyegetnek.

A fegyverkezés és a fegyvervásárlás miatt is a fejlődő országokban késedelmet szenved a társadalmi-gazda-

sági elmaradottság leküzdése, holott a „harmadik világ"-ban jelenleg egymilliárd ember él az abszolút szegénység körülményei között, a mezőgazdasági termelés pedig nem képes követni a lakosság lélekszámának fejlődési ütemét. A fejlődők adósságainak évi növekedése 20–30 százalékban a polgári termelésre semmilyen kedvező hatást nem gyakorló fegyverimportnak tudható be.

A „harmadik világ" ilyen körülmények között a szükségesnél kisebb hatásfokkal tud fellépni az imperialista nyomással, a neokolonialista gazdasági terrorral szemben, ez pedig további teret kínál a helyi háborúknak, s hátrányosan befolyásolja a nemzetközi erőviszonyokat a haladás, a szocializmus, a béke erői szempontjából.

Kerékpáros emléktúra Isaszegre. A túra legidősebb résztvevője a 71 éves Weisz Ferenc

Nemes Zoltán

A NEMZETKÖZI FIZETÉSI KÖTELEZETTSÉG TELJESÍTÉSÉRŐL

A napi sajtóban, szakmai folyóiratokban, gazdasági és politikai vezetők beszédeiben sokszor találkozunk a *„fizetőképességünk megőrzése"* kifejezéssel. Ma a világ legtöbb államában a szóban forgó közgazdasági kifejezés egyaránt foglalkoztatja a politikusokat, a szakembereket és a nem szakembereket. A Föld különböző régióinak államai között találunk olyanokat, amelyek nemzetközi fizetési kötelezettségeiket nem tudják teljesíteni. *Az ezekben az országokban lezajlott gazdasági és társadalmi folyamatok tanulságai megerősítik az MSZMP által meghatározott és a kormány által következetesen végrehajtott külgazdasági politikát, hogy fizetőképességünket megőrizzük.* Magyarország nehéz külső és belső gazdasági körülmények között őrizte meg hitelképességét, és továbbra is egyértelműen törekszik fizetési kötelezettségeinek teljesítésére.

Az adós államok egyértelműen arra törekednek, hogy fizetési kötelezettségeik teljesítésével elkerüljék adósságaik átütemezését, tehát azt *a kényszerlépést, mikor az adós kéri a hitelezőt, hogy fennálló kölcsöntartozásait az eredetileg meghatározott esedékességtől eltérő időpontban és feltételek mellett fizethesse vissza.* Az átütemezéssel az adós ország megpróbálja rövid lejáratú

adósságait hosszú távúra javíttatni. Ez – ha sikerül neki – *egy végsőkig szorult helyzetben* kétségkívül lélegzetvételi lehetőséget teremt számára; átmenetileg enyhíti a gazdaságra nehezedő, már elviselhetetlennek tűnő külső nyomást, s „aki időt nyer, életet nyer": az adós megpróbálkozhat erőinek mozgósításával, újabb erőforrások megnyitásával. Kivárhat például kedvezőbb külpolitikai helyzetet vagy jobb nemzetközi gazdasági körülményeket, hosszú lejáratú további kölcsönök után kutathat stb.

Átütemezést kérni azonban csupán *végső kényszerlépés* lehet, amikor más kiút már nem kínálkozik. Egyrészt azért, mert rontja az ilyen ország nemzetközi megítélését, nehezíti gazdasági és politikai kapcsolatait, másrészt pedig azért, mert nem oldja meg az alapvető belső problémákat: nem a gondok *okainak* a felszámolása, hanem a megoldás egyszerű elnapolása, időben való kitolása, aminek természetes következménye a gazdasági-pénzügyi terhek növekedése. *A nemzetközi hitelpiacon felvett kölcsönök visszafizetésének átütemezése egyetlen országnak sem nyújt új gazdaságpolitikai alternatívát.*

A fizetésképtelenség következményei

A nemzetközi hitelek felvétele kölcsönszerződések formájában történik. Ha nem sikerül a fizetési kötelezettségek teljesítése, akkor ez azt jelenti, hogy a szerződési feltételeknek nem sikerült eleget tenni. Azt bizonyítja tehát, hogy a gazdaság nem képes a vállalt teljesítményt nyújtani. Ez pedig jó néhány kedvezőtlen hatással járhat az említetteken kívül is. Felsorolásuk nem azt jelenti, hogy valamennyi feltétlenül és egy időben következik be, de *potenciálisan* ilyen következményeket von maga után az átütemezés.

● *A fizetésképtelenség bejelentése a külkereskedelmi kapcsolatok nagymértékű visszaeséséhez vezethet,* hiszen az import azonnal jelentős arányban csökken.

Azok az áruk, amelyeknek importja jelentős mennyiségben nem azonnali kifizetéssel bonyolódott le, az átütemezés bejelentésétől fogva már csak készpénz ellenében vásárolhatók meg. Az importot ilyenkor nem a termelési szükséglet határozza meg, hanem a ténylegesen meglévő konvertibilis készpénzállomány menynyisége. A nyersanyag-, részegység-, pótalkatrész- és technikaimport elmaradása a belgazdaság növekedésének és továbbfejlődésének stagnálásával vagy visszaesésével jár, ami károsan hat vissza az exportra is. Visszaeshetnek a nemzetközi termelési, pénzügyi és műszaki-tudományos kapcsolatok, mert lanyhul a partnerek együttműködési hajlama. Több ország is bejelentheti, hogy megvonja kereskedelmi kedvezményeit, és embargót, valamint más diszkriminációs előírásokat foganatosít, ami tovább rontja a helyzetet.

● *A külföldi bankok valószínűleg kivonnák rövid lejáratú betéteiket az országból, a nemzetközi hitelpiacon és pénzpiacokon folytatható műveletek beszűkülnének.* Nagyon nehéz lenne új hitelekhez jutni, hiszen a hitelező bankok elsősorban addigi követeléseiket szeretnék behajtani. Az esetleges új hitelek szinte teljes egészében a már meglévő adósság visszafizetésére szolgálnának. A belföldi felhasználás forrásait bővítő kölcsönökről teljes egészében le kellene mondani. Ráadásul az egész folyamat tovább gyűrűzne, mivel az első átütemezést követné a második, a harmadik. Ez a nemzetközi bankvilágban bizalmatlanságot kelt, ami szintén a hitelképesség folyamatos romlásához vezet. A gazdaság így a rossz pénzügyi körülmények között képtelen a devizakitermelésre, hiszen a „ha van devizád, fizess!"-elv érvényesül a hitelezők körében. Az átütemezés valamennyi hitelformát károsan érinti: a kormányhiteleket is, a kereskedelmi és céghiteleket is.

● *A költségek alakulása szintén kedvezőtlen következményeket hozhat,* hiszen az átütemezésnek költségei, mégpedig növekvő költségei vannak. Emelkedhetnek a kamatok, a kamatfelárak és az egyéb díjak, az átütemezési illetékek. A kamatokat az egész átütemezési

időszakban fizetni kell, az átütemezés közvetlen költségeit úgyszintén. A külkereskedelmi ügyletek többsége szintén megdrágul (ez főként az inkasszóra, az akkreditív és csereügyletekre vonatkozik).

● *Az átütemezést követően a belgazdasági feltételek általánosan rosszabbodhatnak. Ez nagy valószínűséggel a következőkben nyilvánulhat meg:*

– a nemzeti jövedelem jelentősen csökken;

– a gazdasági élet szinte minden területén egyensúlyhiány alakulhat ki;

– a belső infláció nagymértékben növekszik, nagyon magas szintet ér el;

– le kell értékelni a pénzt a források újraelosztása és a foglalkoztatottság fenntartása érdekében;

– a beruházások általános visszafogása a részlegesség után hosszabb távon is megmarad, a bővített újratermelés nem következik be, kilátásai romlanak;

– az iparban, az építőiparban, a mezőgazdaságban és élelmiszeriparban, de valószínűleg a többi gazdasági ágban és ágazatban is megáll a továbbfejlődés, a növekedés lehetősége beszűkül;

– az anyag- és energiagazdálkodás – különösen egy olyan helyzetű ország esetében, mint a miénk – megrázkódtatásokkal jár, mivel a gazdaságnak nagy erőfeszítéseket kell tennie a megfelelő ellentételezésre;

– a műszaki fejlődés és fejlesztés szintje szükségképpen és jelentősen visszaeshet, a versenyképesség ezen a területen is romolhat;

– a településfejlesztés, a szolgáltatás és a belkereskedelem egész struktúrája kedvezőtlenül alakul, torzulásokat szenved.

● *A gazdasági struktúra megreformálását későbbre kell halasztani, ennek helyébe megszorító és takarékossági intézkedések lépnek.* A gazdasági szerkezet átalakításához ugyanis jó pénzügyi feltételek szükségesek. Átütemezés esetén ennek kicsi a lehetősége; az árukészpénz-cserére kell áttérni, a tartalékok így leapad-

nak. Az infláció egyik elemeként az árualapok csökkennek, sok területen áruhiány várható. Egyes áruknál viszont irreálisan magas árakat állapítanak meg, mivel a termelési költségek növekszenek, és csökken a hatékonyság. Állandóan arra kell figyelemmel lenni – és ezt nehéz elérni –, hogy az áremelkedések ne gyűrűzzenek be a bérekbe. Nehéz választások előtt áll a gazdasági vezetés az állami támogatások kérdésében is.

● *Fizetésképtelenség esetén az exportra termelés költségei is nyilvánvalóan növekszenek.* Az árukivitel állandó növelésére kell ráhangolni a gazdaságot, ami fokozott exportkényszert jelent, és ezt a gazdaság teljesítőképessége nem mindig tudja követni. A gazdasági struktúrában az export a kívánatosnál nagyobb hányadot képvisel, de a felsorolt belső termelési és felhasználási folyamatok, valamint a fogyasztás torzulásai miatt nem gazdaságos, nem versenyképes. Az egész gazdaságot az adósságszolgálat teljesítésére kell ráállítani. *A társadalmi termelésben a gazdasági teljesítőképesség és a fizetési kötelezettség közötti szakadék tágul. A termelési viszonyok és az elosztási viszonyok irreálissá válhatnak, arányuk felborulhat.*

Meg kell jegyeznünk továbbá, hogy a türelmi idő nem mindig elégséges a kiegyensúlyozott, dinamikus gazdaságpolitikai lépések megtételére. Olyan intézkedések meghozatalára kényszerül a gazdaság, amelyek a sürgető adósságproblémák megoldását célozzák. Tehát kényszerlépések sorozata következhet be, ez pedig nehezíti, fékezi, gátolja a gazdaságirányítási és szervezeti rendszer átalakítását.

● *Mindezek következményeként pedig átütemezés esetén a lakosság életszínvonala gyors ütemben, rövid idő alatt, nagyon jelentősen csökkenhet,* az életviszonyok negatív irányban változhatnak, a szociális és foglalkoztatási helyzet kedvezőtlen irányban alakulhat, társadalmi feszültségek keletkezhetnek.

A kulcs: a hatékony termelés

A vázolt folyamatok – a társadalmi rendszertől függetlenül – valamennyi adós országban ugyanígy bekövetkeznek. Erre példa az elmúlt három évben egyes szocialista országok mellett Mexikó, Brazília, Argentína, Törökország és más államok esete.

Magyarországon vitathatatlanul nagyok a felszabadulás óta elért társadalmi, gazdasági, szociális eredmények, van tehát mit féltenünk. *A párt eddigi gazdaságpolitikája iránt bizalom nyilvánul meg, és ezt a bizalmat meg kell tartanunk. Ezért meg kell őrizni a fizetőképességet is, elkerülni az átütemezést.*

Továbbra is azt a külgazdasági stratégiát kell követnünk, amelynek célja a nemzetközi gazdasági kapcsolatokban betöltött helyünk javítása, a kedvezőtlen világgazdasági hatások mérséklése, a népgazdaság sebezhetőségének csökkentése, külső egyensúlyunk megőrzése és versenyképességünk fokozása. Kölcsönöket továbbra is fel kell vennünk a nemzetközi hitelpiacon. E hiteleknek a hatékony beruházásokban, rekonstrukciókban és a megfelelően kiválasztott területeken történő felhasználását optimálisan kell megtervezni és jól végrehajtani.

A párt XIII. kongresszusa célul tűzte ki az intenzív, szelektív gazdasági fejlődés kibontakoztatását. Külgazdasági kapcsolatainkban a VII. ötéves terv időszakában is prioritást élvez az egyensúlyi helyzet fenntartása, javítása, adósságállományunk csökkentése. Hangsúlyozni kell: ha nemzetközi gazdasági pozícióinkat és tekintélyünket rontjuk, akkor kis eredmények eléréséhez is nagyobb erőfeszítésekre van szükség, nemzetközi gazdasági tevékenységünk köre térben és időben is beszűkül.

Ezek elkerülésére, valamint a továbblépéshez a párt és a kormány az irányokat megtervezte. Most hatékonyabb, gazdaságosabb, technikailag korszerűbb, jól szervezett, vállalkozó szellemű, ötletgazdag termelésre van szükség.

Hencz József

VÁROSPOLITIKA MA ÉS HOLNAP

Az élénk helyi közélet, a közösség érdekegyeztető funkciójának gyakorlása magasabb szintre emeli az egész társadalom demokratizmusát, és olyan energiákat szabadít fel, amelyek a helyi célok megvalósításán keresztül magasabb célokat is szolgálnak. A helyi társadalom kérdései nemcsak a társadalomkutatókat, hanem a gyakorlati politika alakítóit és végrehajtóit egyaránt foglalkoztatják.

Sopronban gyakran felvetődik a kérdés: mi legyen a várospolitika tartalma? Lehet-e a mai viszonyok között hosszú távon gondolkodni? Lehetséges-e az érdekegyeztetés, és ha igen, milyen módon? Hogyan és mikor kapcsolódjon e tevékenységbe a lakosság? A következőkben az ezzel kapcsolatos soproni tapasztalataimról számolok be.

■■■

A helyi társadalom arculatát, fejlődési irányait a gazdasági körülményeken, a közigazgatás helyzetén kívül nyilvánvalóan más adottságok, így például a népesség összetétele, szokásai, továbbá a történelmi múlt, a hagyományok is befolyásolják.

Sopron évszázadokon át az ország városainak élvonalába tartozott. 1769-ben például itt nyílt meg ha-

zánk első kőszínháza; 1820-ban itt adta első önálló hangversenyét Liszt Ferenc; az 1846-ban felavatott Sopron–bécsújhelyi vasút a második volt az országban. És azoknak a városainknak a sorában is az elsők közé tartozott, ahol kigyulladtak a gázlámpák, megépült a vízvezeték, elkészült a villanyvilágítás, megindult a villamos. Mindez nemcsak Sopron földrajzi fekvésének, hanem lakói városszeretetének, összefogásának is köszönhető. Voltak a városnak kedvezőtlen időszakai, legutóbb az ötvenes évek első felében, amikor nyugati határ menti település lévén – alig fejlődött. A történelem, a múlt azonban azt bizonyítja, hogy jó alapja van a ma várospolitikájának. Úgy tartjuk, hogy *a lokálpatriotizmus a múlt haladó hagyományaira építve cselekvően formálja a jövőt.*

A legutóbbi időszakban Sopron dinamikusan fejlődött, lakossága elérte az 56 000 főt. A foglalkoztatottak száma 34 000, közülük a termelő ágazatokban 20 000-en dolgoznak. A munkásosztályhoz tartozók alapvető politikai tényezőt jelentenek, de számarányát meghaladó erőt képvisel a 4000 fős értelmiség is, amely tevékenyen részt vesz a társadalom életében.

Városunk iparában a hatodik ötéves tervben igen jelentős beruházások valósultak meg, helyenként azonban kapacitáskihasználási gondok, piaci problémák is tapasztalhatók. Fontos változás, hogy a legutóbbi években sok gyáregység, tröszti vállalat vált önállóvá. A soproni *mezőgazdaság* jelentőségét a város környékének történelmi borvidéke adja.

A kereskedelem, amelynek a helyi lakosságon kívül a nagy számban idelátogató hazai és külföldi turisták igényeit is ki kell elégítenie, a jelentős fejlődés ellenére is elmarad a követelményektől. Viszont fontos ágazattá nőtte ki magát az *idegenforgalom.* A soproni határátkelőn ki- és belépő külföldiek együttes száma 1985-ben elérte a két és félmillió főt. A szállodai ellátottság a legjobb a vidéki városok sorában, üdülőink 30 000, szanatóriumaink 8000 vendéget fogadnak évente. A

Soproni Ünnepi Hetek és a tavaszi napok rendezvényei országos hírűek.

A korábban visszafogott városfejlesztés miatt komoly hátrányt kellett és kell behoznunk a *lakásépítésben.* A lakóház-felújítást nézve a megnövekedett lehetőségek ellenére is nagy az elmaradás, eredményes viszont a város jellegét is döntően meghatározó műemlékvédelem.

■■■

Úgy tartjuk – és ezzel nem a felelősséget akarjuk levenni az illetékesek válláról –, hogy alapvetően pártbizottságunk a felelős a városban és a város környékén élő emberek életének, életviszonyainak alakulásáért, a komplex módon értelmezett várospolitikai célok megvalósításáért. Lehetőségeink még a mai, a korábbiaknál nehezebb gazdasági viszonyok között is adottak. Két veszélytől azonban óvakodnunk kell: sem le-, sem túlbecsülnünk nem szabad lehetőségeinket. Ezért döntött úgy a pártbizottság (a döntést a városi pártértekezlet is megerősítette), hogy *el kell készíteni Sopron 15 éves, hosszú távú fejlesztési irányelveit.* Ennek célja, hogy a fő kérdésekben messzebbre tekintsünk előre, és ennek alapján alakíthassuk ki középtávú és éves szintű elgondolásainkat.

Célokat kitűzni – és meg is valósítani! – csakis közös erővel, minden érintett szervezettel, a város minden polgárával együttműködve lehet. Megkérdeztük tehát a lakosságot: milyen legyen városunk az ezredforduló táján? Az elképzeléseket megvitatták, módosították, alakították a pártbizottság munkabizottságai, a pártszervezetek, a tanácsi szervek, a Hazafias Népfront, a KISZ, az MTESZ és más kollektívák, tehát a város egésze.

Az irányelvekben a komplexitásra, a gazdaság, a népesség, a képzés, az ellátás, az infrastruktúra, a városszerkezet stb. összhangjának megteremtésére töre-

kedtünk. Nem kívántunk részkérdésekkel foglalkozni, s így a terv egyes fejezeteinél csakis azokra a témákra tértünk ki, amelyek a távlatok szempontjából különösen fontosak.

A végleges, határozattá érett koncepciót így aránylag könnyű volt *részletesen megismertetni a lakossággal:* számos fórumot tartottunk, beillesztettük ezt a pártoktatás témái közé, és a város helytörténeti folyóiratában, a Soproni Szemlében is közreadtuk. Az irányelveket a városi tanács, a vállalati, szövetkezeti pártszervek munkájuk egyik alapdokumentumának tekintik.

A fő kérdésekben azután a pártbizottság – a szakemberek sokaságát bevonva – részletesen is kimunkálta a távlati elképzeléseket. Külön határozat született a sport, a művészeti élet, a közművelődés, az idegenforgalom fejlesztésére, illetve a gazdaságpolitika (ezen belül az ipar és a mezőgazdaság) különböző területeire. Több kérdésben kezdeményező szerepet is vállaltunk: például a földgázellátás biztosításában, az idegenforgalom egységesebb szervezésében, a soproni borvidék kihasználásának megteremtésében, a gyáregységek önálló vállalattá alakításában.

Esetenként olyan kérdésekkel is foglalkoztunk, amelyeknek megoldása más szervek feladata. Ez a módszer csak rövid távon lehet eredményes, ezért arra törekszünk, hogy *minden szerv, szervezet legyen kezdeményezőbb, s érezze jobban felelősségét.*

A reális célok kialakításában, a feladatok megoldásában nagy segítséget nyújtanak a társadalmi és tömegszervezetek. Mindig jól hasznosítható az MTESZ szakembereinek véleménye, a várospolitikával összefüggő célirányos pályázatok eredménye (pl. a borvidék fejlesztése, az idegenforgalom kihasználása, a közlekedési koncepció kialakítása). Bonyolultabb kérdések eldöntése előtt minden esetben kérnünk kell tehát a szakemberek véleményét: tapasztalataink szerint ez határozottan növeli a döntéshozó testületek tekintélyét. Ugyanezek miatt támogatjuk egyik legrégibb

társadalmi intézményünk, *a városszépítő egyesület* munkáját is.

A szűken értelmezett várospolitika kialakításában és megvalósításában a legfontosabb szerep *a városi tanácsra* hárul. A lakossággal való szorosabb kapcsolat kialakításában ugyan jelentős erőfeszítések történtek, az eredmények azonban még nem kielégítőek. A tanács tagjainak egy része nem vállalja a vitát, igaz, kevés az alternatív javaslat. Sok még a kötöttség is, az állásfoglalás kényszere olyan kérdésekben is, amelyekben felesleges állást foglalni. A tanácsok jogkörének bővülésével összhangban a kialakítandó munkamódszereket és -stílust is alaposabban át kell gondolnunk. A testületek tagjaiban erősíteni kell a meggyőződést, hogy ők az állampolgárokat képviselik, és ebben a tudatban kell dönteniük is. Az állampolgárokat is meg kell győzni arról, hogy a tanácstagok *valóban* őket képviselik, az ő véleményüknek adnak hangot a vezető testületekben.

■■■

A szűkös anyagi lehetőségek miatt a korábbiaknál is több nehézséget okozott a hetedik ötéves terv céljainak kimunkálása és ezeknek a lakossággal való elfogadtatása.

A pártbizottság jóváhagyta a gazdaságpolitikai és településfejlesztési irányelveket, megszabta az üzemi, szövetkezeti pártszervek feladatait, és irányt mutatott a tanácsi tervkoncepció elkészítéséhez. A tanács várospolitikai elgondolásaival összességében a pártbizottság egyetértett, de felhívta a figyelmet arra, hogy végleges véleményt csak széles körű társadalmi vita után lehet kialakítani.

Pártbizottságunk végül több módosító javaslatot is tett, amelyeket a tanácsülés elfogadott. Javasoltuk például, hogy a vállalatok, intézmények hozzanak létre közös alapot a dolgozóik lakásépítésének támogatására szánt összegből. Ily módon a tanácsi és egyéb

pénzeszközökkel együtt biztosítható lesz új építési telkek előkészítése és garantálható az elviselhető belépési összeg. Fontos kérdésnek tartjuk, hogy az újonnan elkészülő vagy az eddig ki nem használt különféle létesítmények vállalkozásjelleggel működjenek: az épülő sport- és szabadidőközpont tevékenysége is így lehet eredményes, de az új kenyérgyár, az egészségügyi mosoda és a hőközpont szabad kapacitásait is így lehet jól kihasználni. Javasoltuk társadalmi összefogással egy városi úttörőtábor létesítését, a nyári időszak kivételével ezt is vállalkozásként lehetne üzemeltetni, és ezzel is több volna az olcsó szálláshelyek száma.

■■■

Már most tapasztaljuk, hogy a város lakossága nagy szeretettel üdvözöl minden lakóhelyi kiadványt, amit idegenforgalmi jellegű sajtótermékünk, a Soproni Magazin fogadtatása is bizonyít. Sokan felteszik a kérdést: „ha egy nagyobb üzemnek lehet lapja, miért ne indítsunk egy soproni hetilapot?" Ez valóban megfontolásra érdemes, de csak akkor, ha feltételei megteremthetők.

A legélénkebb vita, amely meg is osztotta a lakosságot, a *településfejlesztési hozzájárulással* kapcsolatban alakult ki. A hozzájárulás céljával a lakosság általában egyetért. Ezt az összeget a kórház – most már elodázhatatlan – fejlesztésére kívánja fordítani a város.

A várospolitikai célokat a tanács sok üzemben szervezett aktívaülésen ismertette. Ezek a fórumok azonban kevésnek és főleg nem elég hathatósnak bizonyultak. Több alkalommal, differenciáltan igazodva a helyi sajátosságokhoz és jóval a döntések előtt kellett volna szót váltani a lakossággal. Ez nem mellőzhető, főként akkor, ha anyagi hozzájárulását kérjük a városfejlesztéshez. Mind a szükséges propaganda, mind a személyes agitáció azonban későn indult meg, és

különösen a tanácstagok kaptak későn ilyen megbízatást. Pártbizottságunk rendkívüli taggyűléseken arra kérte a párttagokat, hogy a pártonkívüliekkel beszélgessenek el a területfejlesztési hozzájárulás céljáról; s ez eredménnyel is járt.

Folyamatosan végeztük, fokoztuk a meggyőző munkát. Nyilatkoztunk a megyei lapnak és rádiónak, plakátokon hívtuk fel a lakosság figyelmét a kitűzött cél fontosságára. Több mint ezer aktivistát kértünk és készítettünk fel arra, hogy mindazokat a családokat, amelyek nem válaszoltak vagy nemleges választ adtak, keressék fel otthonukban. Ilyen tömegpolitikai munkával egyre egységesebbé válnak az állampolgári vélemények a célok igenlésében.

■■■

Várospolitikánk szerves része a gazdasággal való foglalkozás, a lakosság munkalehetőségeivel való törődés, a jövedelmi viszonyok figyelemmel kísérése is. A helyi társadalom működésének feltételei közül ez – a gazdasági – a legfontosabb. Ezúttal azonban csak a szűkebben értelmezett várospolitikával kívántam foglalkozni, s nem törekedtem arra, hogy feladataink, munkánk, tapasztalataink teljes leltárát adjam.

A következtetések azonban – azt hiszem – az eddigiek alapján is világosak. *Fejlesztenünk kell a helyi társadalmat!* Felesleges az az aggály, amely a központi elképzeléseket félti a helyi érdekektől, mivel a helyi cél is kifejezheti a központi érdekeket.

Növelni szükséges a lakossági részvételt a várospolitikában. Ehhez azonban két dolog elengedhetetlen. Az egyik a lakosság megfelelő informálása, a másik pedig, hogy mindenkit fel kell készíteni a nagyobb önállóságra és a nagyobb felelősségre.

Debreczeni Miklós

CSALÁDPROPAGANDA

Egy mikroszociológiai elemzés

Sokan és sokszor hangoztatják: válságban van a család. A társadalom legkisebb egységének helyzetét sok minden befolyásolja. Ahhoz, hogy a családot megőrizzük, az anyagi javakon túl számos egyéb dolog is szükséges. Elsősorban a társadalom megértése, a gyermekes családok segítése – méghozzá jobban, mint idáig tettük –, a házasságért érzett felelősség erősítése, elsősorban a fiatalabb generációban, mert tagjaira jellemző, hogy hamar türelmüket vesztik.

Az MSZMP XII. kongresszusa is erőteljesen foglalkozott a család szerepével, és álláspontját a XIII. kongresszus dokumentumai megerősítették. Csak emlékeztetőül idézünk egy részletet a Központi Bizottság beszámolójából: „A társadalom életének és fejlődésének fontos tényezője a család. Szerepe meghatározó a gyermekekről való gondoskodásban, a fiatalok nevelésében, a közösségi magatartás formálásában, a különböző nemzedékek összetartásában. A szülők felelősek azért, hogy gyermekeik jó családi légkörben nevelkedjenek, elfogadják azokat az értékeket és normákat, amelyek a társadalmi beilleszkedéshez, a kiegyensúlyozott, tartalmas élethez szükségesek. Alapvetően fontos a szerepük abban is, hogy a gyermekek és a fiatalok megtanuljanak szocialista módon élni, dolgozni és

gondolkozni. Államunk és társadalmunk jobban segítse, védje a család intézményét, annál is inkább, mert az utóbbi időben növekedett a felbomló családok és a veszélyeztetett gyermekek száma."

A Budapesti Pártbizottság agitációs és propaganda osztálya 1980 májusától foglalkozik az *otthon*ra vonatkozó szemlélet- és jellemformálás jelentőségével, a társadalomra gyakorolt hatása megismerésével, és javasolta, hogy a témát a kerületi és a munkahelyi pártbizottságok is folyamatosan kísérjék figyelemmel. Ez a munka is hozzájárult ahhoz, hogy egyre többen vallják: *a családról való gondoskodás szocialista társadalmunk egyik kiemelkedő fontosságú politikai feladata.* Azt is tudjuk, hogy a család olyan „kategória", amelynek problémáit csak több tudományterület szakembereinek összefogásával lehet felmérni és megközelíteni. A párt népesedéspolitikai céljai is csak úgy érhetők el, ha a családra jobban figyelünk.

A kezdeti próbálkozások, kísérletek után az 1984–1985-ös oktatási évtől a politikai oktatás keretében a budapesti oktatási igazgatóságon 10 hónapos tanfolyamot szerveztünk *A családpolitika időszerű kérdései* címmel. Az 1985–1986-os oktatási évben már négy kihelyezett osztályunk is működött.

A budapesti tanfolyam célja az orientálás volt. A tanfolyam iránti érdeklődés minket is meglepett. Nem volt lemorzsolódás, a 10 hónap alatt a hallgatók végig nagy érdeklődéssel, vitakészséggel követték a tananyagot, az előadásokat, a konzultációkat mind a két oktatási évben. A hallgatók foglalkozás szerinti összetétele vegyes volt – óvónő, tanító, tanár, közgazdász, orvos, egészségügyi, tanácsi, vállalati dolgozó és vöröskeresztes aktíva is volt közöttük. Több volt a nő, ami azt is bizonyíthatja, hogy a család problémái ma is elsősorban a nőket érintik és érdeklik jobban.

Az előadók a családtörténettől a gyermeknevelésen, a társadalomba való beilleszkedésen keresztül a család gazdasági helyzetéig minden lényeges kérdéssel foglalkoztak. Tizennyolc kérdéskörben valamennyi olyan el-

méleti és gyakorlati problémát megvitattak, amely a családstruktúrát tárgyalja, s azt a jelentős változást elemzi, amelyen a család ma keresztülmegy.

Figyelemre méltó az a *mikroszociológiai felmérés* is, amelyet a tanfolyam hallgatóinak véleményéről az egyik osztályban készítettünk Daróczy Sándorral és Révay Andrással.

A hallgatók nagy része nő volt, többségük a 30–40 éves korosztályba tartozó, házas; mindössze néhányan voltak elváltak. A többség főiskolát, egyetemet végzett, kevesebb az érettségizett. Munkakörük szerint elsősorban pedagógiai, egészségügyi, szociálpolitikai, gyámhatósági feladatokat látnak el. Nagyobb részük jól érzi magát munkahelyén, lakásviszonyai rendezettek; jövedelmük átlagos, a többségnek van gépkocsija, színes tévéje, hétvégi nyaralója.

Mi a véleményük a családról? Bár a hallgatók zöme kétgyermekes, valamennyien úgy vélték, hogy inkább az egygyermekes modell az uralkodó, és ez lesz az elkövetkezendő években is. Szerintük a gyermekek világra jötte az anyagiaktól függ. A nagy család kialakulásának gátját a pénzen kívül abban is látják, hogy az anyának egyedül kell vállalnia a gyermekek ellátását, nevelésének gondját, mert az apa pénzkeresésre fordítja ideje nagy részét. A férjek általában nem szívesen vesznek részt a gyermeknevelés mindennapos munkájában; az otthoni tanulás, a gyermekekkel való beszélgetés, a velük való törődés (fürdetés, öltöztetés stb.) nem vonzza a család férfitagját.

Sokan és sokszor hangsúlyozzák a családokról szólva, hogy a mai kor embere nem hűséges, nem szereti a kötöttséget, és hogy érzelmileg sivár. A tanfolyam hallgatóinak véleménye ezt nem támasztotta alá. A vizsgálat során arra az érdeklődésünkre, miért fontos a házasság a férfi és a nő számára, a legtöbben azt felelték: *a házasságban érzelmi társra vágynak a résztvevők. Másodsorban a szellemi társ és partner, harmadsorban a gyermek apja miatt fontos, és csak negyedsorban azért, hogy anyagi támaszt is jelentsen.* A család

mint közösség fontosságát igazolja az is, hogy a felmérésben részt vevők szerint a családban élő nők és férfiak nem a szexuális megfelelést tartják meghatározónak, hanem a gyermek világrahozatalát, nevelését, az utódlás biztosítását.

A tanfolyam hallgatói szépítgetés nélkül mondták el, mely tényezők hiánya veszélyezteti a házasságot. Szerintük a család akkor bomlik fel, ha az egyik fél nem talál támaszt a másik személyében; ha érzelmileg nem tudnak közös nevezőre jutni; ha képtelenek – valamilyen jellemhibából – az anyagi alapok közös megteremtésére; ha az egyik házastárs nem képes jól ellátni szülői teendőit, vagy ha hiányzik a szellemi együttgondolkodás, a megértés.

A család felbomlása a gyermekek kettős neveléséhez vezethet, de gond a szülők időhiánya, a következetlenség a nevelésben, a kényeztetés, a szülői önzés, az italozás, a brutalitás, a túlzott anyagiasság, a türelem hiánya. Igen sokan úgy vélték, hogy a mai családokban a szülők egy része nem mutat jó példát a gyermekeknek. Sok szülő képtelen a gyermekkel társas kapcsolatot teremteni, és amikor bekövetkezik a nevelési csőd, a család fellazulása, a felelősséget áthárítják a másik félre vagy az iskolára. Elsősorban azokban a családokban tapasztalhatók mindezek, amelyekben alacsony a műveltségi szint, feszült a légkör, mindennapos a másik fél lebecsülése, és a gyermekekben képtelenek kialakítani az alkalmazkodást, vagy háttérbe szorítják a személyiséget. Felbomlási tényezőnek tartják azt is, hogy a gyermekekkel szemben túlzottak az igények; igen sokszor magasabb tanulmányi eredményekre sarkallják azokat a gyermekeket is, akik erre képtelenek. A túl szigorú apai magatartás, a gyermekek életének megkeserítése sokszor alapja a válásnak, az érzelmi törésnek.

Érdemes odafigyelni azokra az észrevételekre és igényekre, amelyeket a tanfolyam hallgatói a konzultációk, a viták során mondtak el a családok megtartásáról. Ilyen például az időzavar, amely elnagyolttá

vagy rideggé teheti a gyermekkel való bánásmódot; túl korán válnak önállóvá a fiatalok, anélkül, hogy a szülők megtanítanák őket az önállóságra. Fontos veszélyeztető oknak tartották az anyagi nevelés túlsúlyát, a gyermekek túlzott ellátottságát és azt, hogy az anyagi javak megszerzéséért folyó harc erősödésével az eddiginél nagyobb mértékben vonulnak ki az apák a családi életből, a nevelésből. Ugyancsak fontosnak tartották, hogy a többszöri próbálkozás ellenére sem javult az iskola, a pedagógusok és a családok együttműködése.

A család kérdésének a pártoktatásban való megjelenése biztató jel. A párttagság körében kedvező a visszhangja, a budapesti gyakorlat eddigi tapasztalatai igazolják az erőfeszítéseket. Ezt folytatjuk a családpolitika időszerű kérdéseit elemző, ismertető 1986–1987-es tanfolyamokon is.

Egyre népszerűbb a kempingezés itthon és külföldön

Hidvégi Miklós

AZ AGITÁTORKÉPZÉS FELADATAI

A tömegek közötti politikai munka színvonalát is jelentősen emelni kell a párt XIII. kongresszusának határozata szerint, e határozat végrehajtása érdekében.

Az agitációs munkában részt vevőket az eddiginél tervszerűbben, szervezettebben kell felkészíteni. Ennek érdekében a Politikai Főiskolán és az oktatási igazgatóságokon önálló elméleti és gyakorlati agitációs képzést szerveznek, elsősorban a meggyőzőkészség fejlesztésére törekedve. Az általános politikai képzésen belül is többet és alaposabban kell foglalkozni az agitációval.

A feladat megoldásával különböző formában foglalkoznak a megyei és más irányító pártbizottságok. Segítik ezt a munkát a Központi Bizottság Agitációs és Propaganda Osztályának az agitátorképzésről szóló irányelvei is. Az agitációval és agitátorképzéssel kapcsolatos ajánlásokat általában elfogadják, vannak azonban ezzel kapcsolatban viták és félreértések.

Minden párttagnak kötelessége, hogy terjessze a párt eszméit, képviselje politikáját. Ennek a követelménynek még sok párttag nem tesz eleget. Egyebek közt azért nem, mert nem érzi magát eléggé felkészültnek mások meggyőzésére. Ha ez a helyzet változni fog, akkor is szükséges, hogy az alapszervezetekben és hatókörükben a szakmailag és politikailag legképzettebbeket – a pártonkívülieket is bevonva – felkészítsük, hogy *sajátos pártmunkaként* mint politikai vitakörve-

zetők vagy agitátorok, hogyan közelítsenek meg, dolgozzanak fel egy-egy problémát.

Él a párttagokban egy olyan nézet, hogy *„aki politikailag jól képzett és tájékozott, az eleve alkalmas agitációs munkára"*. Ez csak részben felel meg a valóságnak. A jó meggyőző munka végzésének ugyan előfeltétele a politikai képzettség és tájékozottság, de önmagában nem elég. Szükség van a meggyőzés módszereinek alkalmazni tudására is.

Az agitáció a legbonyolultabb létezővel, az emberrel való foglalkozás, annak megismerése és megnyerése; bizonyos értelemben szakma, amelyet meg kell ismerni, és amelynek szakmai eljárásait el kell sajátítani.

Az új típusú képzés első tapasztalatai

A pártoktatásban korábban is foglalkoztunk agitációs munkával. A képzésbe elsősorban az agitációs munkát *irányítókat* vontuk be, és foglalkoztunk a *politikai vitakörvezetők* képzésével is. Ezek az előkészítők azonban csak néhány foglalkozásból álltak, ezért kevés témára terjedhettek ki.

A Politikai Bizottságnak az agitációval foglalkozó 1979-es és 1983-as határozatai lendületet adtak az agitátorképzésnek. A megyékben és Budapesten is sok új forma alakult ki, s ezekben már nemcsak az agitáció tartalmi kérdéseivel, hanem módszertanával is alaposabban foglalkoztak.

Az elmúlt években szervezett agitátorképző tanfolyamok *szerkezete* is eltér a korábbiakétól. A hagyományos előadásokon és konzultációkon kívül nagyobb szerepet kapott és tartalmasabbá vált a *gyakorlat*. Az egyes témákat felbontják. A képzés résztvevői egyre többet szerepelnek a foglalkozásokon. Az agitáció módszertani munkáját segítette a szemléletesség, a szemléltetés fokozása, az audiovizuális eszközök nagyobb mértékű felhasználása.

Az agitátorképzésnek ebben a szakaszában néhány

társtudomány eredményei is segítették a színvonal emelését. Már korábban bekerült az oktatásba a felnőttnevelés, a szociológia és a pszichológia néhány felhasználható módszere, a jelenlegi szakaszban pedig tovább növekedett az agitációt és az agitátorképzést segítő társtudományok száma és részaránya. Szerepel a kommunikációelmélet, a meggyőzés logikája, a beszédtechnika és a politikai retorika több más témája is.

A képzés fejlesztése során az agitációt rendszerként tekintve lehet a résztevékenységeket (alrendszereket) vizsgálni és összehangolni. Ez azt jelenti, hogy egyidejűleg szükséges törődni az agitátorok jobb kiválasztásával, a megfelelő tartalommal, a cél tudatosításával, a körvezetők gyakorlatias képzésével stb.

Az agitátorképzés formái, tematikái

Feladataink kialakításakor az alapszervezeti agitációs munkából kívántunk kiindulni. Ehhez lehet azután kapcsolni a további elemeket, tevékenységeket. A tömegpolitikai munka részeként az agitációs munkára való felkészítés a fő feladat: mit kell ismerni, tudni az alapszervezeti agitátornak, és milyen módszerek segítségével kell meggyőző munkáját végeznie.

Vizsgálni kellett továbbá, milyen feladatai vannak az alapszervezeteknek az agitációs tevékenység irányításában. Mi a szerepe az alapszervezeti vezetőségnek, a titkárnak, az agitációs és propagandafelelősnek? A meggyőző munkában és annak irányításában elengedhetetlen az egységes szemlélet.

A megyei és budapesti agitátorképzés segítésére 1985-ben megindult a Politikai Főiskolán az agitátorképző tanfolyamok oktatóinak felkészítése. A Központi Bizottság Agitációs és Propaganda Osztálya jegyzettel és szöveggyűjteménnyel is segítette a képzést.

Az első két – kísérleti jellegű – tanfolyam sokat se-

gített az egységes szemlélet kialakításában. Minthogy azonban az agitáció módszertanának és néhány szaktudománynak a kapcsolódása még nincs kidolgozva, ezek nem illeszkedtek szervesen az alaptémához.

Valamennyi résztvevő előzetesen – véleményezésre, tanulmányozásra – megkapta az agitátorképzés kísérleti jegyzetét és a szöveggyűjteményt. A résztvevőket felkértük, hogy tekintsék át saját területükön az agitáció és agitátorképzés helyzetét, problémáit, eredményeit, és erről a tanfolyamon számoljanak be.

A két tanfolyamon azonban nemcsak a megyei agitátorképző tanfolyamok előadói, vezetői vettek részt, hanem az agitáció irányítói is, s ezért nem lehetett eléggé az aktivizálás és gyakoroltatás irányába vinni a képzést. A továbblépés egyik fő területe olyan gyakorlatok, esettanulmányok és esetjátékok kidolgozása és a tanfolyamba építése, amelyek a megyei, budapesti tanfolyamok gyakorlatvezetőinek nyújtanak segítséget az ilyen foglalkozások levezetéséhez. Életszerű helyzeteket ajánlatos kialakítani (például: termelési tanácskozás, baráti kör, ifjúsági rendezvény, pártnap, ünnepi beszéd).

A mostani feladatok

Ezekből a pozitív és negatív tanulságokból következnek a mai feladatok.

– *A képzési területeket* tovább kell differenciálnunk: a jövőben az agitátorképzés három alapvető feladatával összehangoltan, de mégis külön-külön szükséges foglalkoznunk.

– A kiindulás *az agitátorképzés,* ezen belül az alapképzés az alapszervezetek agitációs munkával foglalkoztatott, marxizmus–leninizmus esti egyetemet vagy ennek megfelelő szakmai-politikai iskolát végzett tagjai, tisztségviselői, szakmai vezetők számára. Agitátornak mindenekelőtt ezeket az elvtársakat tekintjük, valamint a politikai vitakörök vezetőit. A tanfolyam

elsősorban az agitációs készség fejlesztését, az agitációs módszerek elsajátítását és gyakorlását szolgálja. Ennek megfelelően a rendelkezésre álló időtartamnak (folyamatosan 64 óra, szakaszosan 100 óra) legalább a felét kis létszámú csoportokban tartott gyakorlatok töltsék ki, a többi hagyományos előadásokból és konzultációkból álljon, ezért ezen a képzésen egyszer szükséges részt venni.

– Ehhez kapcsolódik *az agitátorokat továbbképző tanfolyam* az előbb felsoroltak számára, később azoknak, akik az alapképző tanfolyamot elvégezték. A tanfolyam célja: tájékoztatás az agitáció időszerű tartalmi követelményeiről, főként előadások, konzultációk keretében. A háromnapos tanfolyam évenként ismételhető. Ez a két tanfolyamtípus egységet alkot.

– *Az agitációt irányítók tanfolyama:* pártszervezetek, alapszervezetek agitprop-felelősei, nagyüzemi, intézményi, községi és városi pártbizottságok, pártvezetőségek agitprop-titkárai számára. A tanfolyam az agitáció módszertani kérdésein kívül a szervezés és irányítás témáit foglalja magában. A tanfolyam időtartama 32 óra folyamatosan, 50 óra szakaszosan.

– *Az agitátorképző oktatók tanfolyama* az alaptanfolyam gyakorlatainak vezetői számára való, akik az oktatási igazgatóságokon tanítanak. A tanfolyamon az agitáció témáin kívül a gyakorlatvezetés módszertanával foglalkoznak. Időtartama folyamatosan 64 óra, szakaszosan 100 óra. A foglalkozások nagyobb része itt is gyakorlat. Ez a képzés a Politikai Főiskola feladata..

A tematika és a forgatókönyv elkészítése után az agitátorok és az agitációt irányítók felkészítése az oktatási igazgatóságok feladata.

A képzés sikere elsősorban *a kiválasztástól* függ. Olyan személyeket válasszunk ki, akik a marxizmus–leninizmust ismerik, alkalmazni tudják, szakmájuk elismert emberei, és lehetőleg az agitációs munkában jártasak, akik jól tudnak kapcsolatokat teremteni az emberekkel.

Zrinszky László

MEGFIGYELÉSEK A SZEMINÁRIUMOK VEZETÉSÉRŐL ÉS MENETÉRŐL

A pártoktatás szemináriumainak menetét számos tényező differenciálja, de létezik egy uralkodó szerkezeti séma. Günter Mahn és Franz Uhl szerint a szemináriumok *didaktikai szerkezetét* a következő tényezők alakítják:

Az uralkodó szerkezeti séma – tapasztalataink és vizsgálataink szerint – a következő:

A cikk a Politikai Főiskolán és néhány oktatási igazgatóságon végzett vizsgálatok és megfigyelések alapján készült.

1. A propagandista bevezetője.
2. Konzultációs szakasz.
3. A propagandista meghatározza a „napirendet", azaz kijelöli a megvitatandó problémákat, és/vagy kitűzi a hallgatói kiselőadásokat.
4. Ezeket megtárgyalják, s többnyire egyenként lezárják.
5. A propagandista összefoglalja az eredményeket.

A szemináriumok „kritikus pontjai": a megbeszélés vagy vita *indítása*, a vezetői *közbeavatkozások*, a téma *lezárása*.

Az indítás

A propagandista rövid *bevezetője* és egyes esetekben a felkészülés körülményeiről, feltételeiről való *tájékozódása* után a hallgatók többnyire föltehetik *kérdéseiket*. Általában ezzel kezdődik a szemináriumok érdemi része. A felvetett kérdések jellegétől függően a propagandista néhányat azonnal meg is válaszol. Ha a kérdés szükségessé teszi, lényeges módosulás is bekövetkezhet a tervezett szemináriumi menethez képest, és az adott kérdés tárgyalása jelentős időt kaphat. Az is előfordulhat, hogy a kérdések közül néhányat a következő osztályfoglalkozásokra tesznek át.

A propagandista gyakran előre jelzi a foglalkozás *teljes tervét:* miről kíván vitát indítani, miről lesz csupán tájékoztató jellegű hallgatói kiselőadás, miről tart konzultációt stb.

A hallgatókban igen erős az igény arra, hogy a szemináriumok minden esetben adjanak lehetőséget konzultációra.

A hallgatói referátumok az esetek többségében vitaindító jellegűek. A referátumok zöme 10–30 perces, előfordul azonban, hogy két referátum is elhangzik egy foglalkozáson. A kiselőadások legnagyobb része egy-egy problémát emel ki és elemez, követve magának a szemináriumnak az uralkodó jellegét.

A hallgatói referátumok *főbb típusai:* egy probléma megvitatása nyújthat egy-egy sajátos aspektusból *kiegészítő* tájékoztatást, felelevenithet korábban elsajátított történelmi vagy elméleti *alapismereteket,* teret adhat *személyes tapasztalatokról* szóló beszámolóknak, ismertethet *szakirodalmi műveket, összefoglalhat,* rendszerezhet egy bizonyos ismeretkört.

A kiselőadást csaknem mindig *kérdések és észrevételek* követik. A hallgatói vélemények szerint a kiselőadás rendszerint ösztönzőbb, mint a puszta kérdésfeltevés.

Mindemellett a kiselőadások hasznosságáról megoszlanak a vélemények. A hallgatók egy része nagyon jónak tartja, egyes esetekben hiányolja is, más része viszont úgy véli, hogy ez elsősorban a referátum készítőjének hasznos, mert ő készül fel alaposan, másokat azonban nemegyszer visszafog a felkészülésben és a szemináriumi szereplésben. Főleg olyan témákról látják indokoltnak hallgatói referátumok szervezését, ahol sem a tankönyv vagy a jegyzet, sem az előadás nem ad elegendő alapot. A túl sok kiselőadás viszont passzivitásra vagy alapos felkészültség nélküli vitázgatásra késztet. A hosszú referátumot fárasztónak, unalmasnak tartják.

Mindezekkel a *hátrányokkal* a propagandisták is tisztában vannak. Rámutattak viszont a kiselőadások néhány olyan *előnyére* is, amelyet a hallgatók nem említettek. Ezek a fokozott önállóságot követelő és felelős szereplésre kényszerítő – csaknem mindig önként vállalt! – megbízatások növelik a motivációt és az önbizalmat, alapos tájékozódásra, véleményük rendszerezett, logikus kifejtésére késztetik a hallgatókat, fejlesztik beszédkészségüket; differenciált megterhelést jelentenek. Segítenek a propagandistáknak abban, hogy jobban megismerjék a hallgatók készségeit és képességeit.

Vezetői közbeavatkozások

A tipikus tanári törekvéseket tömören foglalták összsze a Politikai Főiskola Filozófia Tanszékének munkatársai: „Tanáraink törekednek arra, hogy a lehető legkevesebbet beszéljenek a szemináriumokon. A kérdések megvitatása közben csak néha-néha szólnak, a vita irányítását egy-egy új részkérdés megfogalmazásával érik el." Valóban, a színvonalas szemináriumot a szakirodalomban ma uralkodó nézet szerint is a vezető tudatos háttérbe vonulása jellemzi. Ez nem a vezető szerepről való lemondás, hanem *az indirekt irányítás túlsúlya.* Egyebek között abban is megnyilvánul, hogy ha hibás nézet vetődik fel, azt csak a legvégső esetben bírálja meg a tanár, a hibákat, tévedéseket igyekszik a hallgatókkal felismertetni és kijavíttatni.

Földesi Tamás a szemináriumokon kialakuló viták és vezetői közbeavatkozások két nemkívánatos végletét látja: az egyik a *parttalan vita,* amikor a szemináriumvezető kezéből kicsúszik a vezetés, a másik a vezető *folytonos közbeszólása,* aminek következtében a vita olyan párbeszédekre szakad, amelyekben nem egyenlők az esélyek. Földesi Tamás a szemináriumvezető egyik lehetséges módszerének tartja az ellenvetések céltudatos, provokatív felhasználását, az „advocatus diaboli" szerepének vállalását.

Ez is éber figyelmet és kellő aktivitást kíván a szemináriumvezetőtől. De kellő módon be kell avatkoznia akkor is, ha a vita mellékutakra téved vagy elakad. A hallgatók véleménye szerint szemináriumaink többsége gördülékeny, akadálytalan lefolyású. Zökkenőket elsősorban bizonyos témák túlbeszélése okoz, de a mellébeszélés és a vita elakadása is elég gyakori. A propagandista ilyenkor beavatkozik. Ennek módja (a hallgatók válaszainak gyakorisága szerinti sorrendben) a következő:

1. *Lényegre orientáló* tanári magatartás. (A lényeg összefoglalása, a főbb összefüggések megvilágítása.)
2. *Gondolkodtató és önállóságra nevelő* magatartás.

(Más megközelítésben ismertette a témát, tisztázta, illetve tisztáztatta a kérdést, kisegítő kérdést tett fel, másként fogalmazta meg a kérdést.)

3. Személyes beavatkozás, *segítés*. (Kifejtette saját véleményét, előadta a helyes álláspontot.)

4. *Témaváltás vagy „újítás"*. (Új ismereteket adott, új kérdést tett fel, aktualizált.)

Némileg kedvezőtlenebb a kép, ha *az idővel való gazdálkodást* vesszük szemügyre. Például a megfigyelt történelmi tárgyú szemináriumok nagyobb részében a megtervezett időbeosztást nem tudták megtartani. Ez különösen a szemináriumok első felében fordul elő, amikor aktívabbak a hallgatók, sok a konzultációs kérdés, lazább a vezetési módszer stb. Miután az időeltolódás nyilvánvalóvá vált, a propagandisták többsége felgyorsítja a foglalkozás tempóját, feszesebb vezetési módszerrel, célratörő orientáló kérdésekkel, részösszefoglalásokkal eljut a kitűzött feladat befejezéséhez. Szórványosan az is előfordul, hogy nem sikerül befejezni a tervezett anyagfeldolgozást.

A befejezetlen szemináriumokat nem ítélhetjük meg egységesen. Ha az előirányzott témákat azért nem sikerült teljesen megtárgyalni, mert a hallgatók odaillő kérdései, tartalmas hozzászólásai miatt bizonyult kevésnek a rendelkezésre álló idő, a megítélés csak *pozitív* lehet. Ha azonban az említett zökkenők nagy száma vagy a nem eléggé céltudatos vezetés volt a fő ok, akkor az időzavart *hiányosságnak* kell tekintenünk.

Témazárás

Az idővel való helyes gazdálkodás azért is az egyik legfontosabb metodikai feladat, mert összefügg az ismeretek megszilárdításában, a helyes álláspontok rögzítésében oly nagy szerepet játszó témazárással.

A hallgatók általános óhaja hogy *mindig legyen* témaösszefoglaló, amely a vitát értékelve lezárja az adott problémát, illetve magát a szemináriumot. A lé-

nyeget kiemelő, hangsúlyozó összefoglalót a hallgatók nagyon fontosnak tartják. A káderképzésben azt is elvárják, hogy a propagandista összefoglalója egyúttal a hallgatóknak a vizsgára való felkészüléséhez is hozzájáruljon, segítse a későbbi munkát. Le kell szögeznünk, hogy a vizsgákra való *közvetlen* felkészítés *nem* feladata a szemináriumnak.

Szemináriumaink többségén mind a szakaszos, mind a végső témazárás egybefonódik a hallgatói teljesítmények, illetve a csoportmunka *értékelésével*.

A folyamatos értékelések száma és formája nagy különbséget mutat a témától, a vita menetétől és a propagandista egyéni módszereitől függően. Részösszefoglalásokat szükség szerint, esetleg többször is alkalmaznak. A szemináriumvezetők menet közben kiigazítják vagy kiigazíttatják a tárgyi tévedéseket, pontatlanságokat. Viszonylag ritkán (a szükségesnél kevesebb alkalommal, csak kirívó hibák esetében) tér ki a propagandista a stílusbeli pongyolaságok, bőbeszédűség, közhelyhalmozás bírálatára.

Az értékelések csaknem minden esetben magukban foglalják *a közös teljesítmény* minősítését. *Az egyéni teljesítményeket* általában csak nagyobb feladatok megoldása után értékeli a propagandista (például kiselőadás vagy kiemelkedően aktív szereplés esetén).

Az értékelés sajátos problémájaként ismételten felvetették a káderképzés hallgatói, hogy helyesnek tartanák, ha a szemináriumokon nyújtott teljesítményeket (a folyamatos munkát, illetve a különleges szerepléseket) a vizsgaosztályzatokba is beszámítanák.

A hallgatók aktivitása

A hallgatók aktivitása nagymértékben függ az adott témában szerzett gyakorlati tapasztalataiktól, elméleti előképzettségüktől, az elvont gondolkodás fejlettségétől – egyszóval *a tanulócsoport összetételétől*. Az egyik kollektíva a gyakorlati tapasztalatok felhasz-

nálásában erősebb, a másik az elméleti felkészültségben és az önálló gondolkodásban, a harmadik aktivitásával tűnik ki stb. Hasonlóan differenciált a kép, ha az egyéneket tekintjük, sőt szemináriumtípusonként és témánként is meglehetősen nagy a szóródás.

A hallgatók hangsúlyozzák az aktivitás *növelésének lehetőségeit* – mégpedig önkritikus módon elsősorban a saját magukban rejlő lehetőségekről szólnak.

Arra a kérdésre, hogy passzívnak tartják-e szemináriumukat, vizsgálatainkban a válaszoló hallgatóknak csupán negyed része válaszolt nemmel. A többség szerint csoportjuk inkább passzívnak tekinthető, mégpedig a következő okok miatt (az okokat összevonva és rangsorolva):

1. A hallgatók *nem kellőképpen készültek fel*, nem hajlandók vagy *nem képesek az aktív szereplésre*.
2. *A szemináriumvezetés módszere* nem megfelelő. (Túlzott anyagkövetés, aktualizáltság hiánya, bonyolult és elvont kérdések, érdektelenség a téma iránt, vitalégkör hiánya, az aktivitás el nem ismerése, túlbeszélt, elaprózott témák, vizsgacentrikusság.)
3. Az *előadás* nem eléggé érthető, túl terjedelmes és nehéz az anyag, túl magas a követelmény.
4. *A körülmények* kedvezőtlenek. (Nincs tankönyv vagy jegyzet, nagy a leterheltség.)
5. A *propagandista* nem kelt rokonszenvet.

Javaslatok, ajánlások

A metodikai fejlesztés fő irányait úgy indokolt kialakítani, hogy a szemináriumok váljanak még inkább a politikai képzés sajátos színtereivé, ahol hallgatóink előbbre juthatnak abban, hogy kellő módon tudjanak *állást foglalni*, nőjön politikai *problémaérzékenységük*, *elméleti igényességük*, fokozódjon *aktivitásuk*, *vitakészségük*, fejlődjön *anyanyelvi kultúrájuk* és *csiszolódjon előadói magatartásuk*.

A hallgatókban nyomatékosabban tudatosítani kell

a szemináriumi munka *szükséges és reális követelményeit*, valamint egyes igényeik indokolatlanságát (például, hogy a tanári összefoglaló közvetlenül vizsgára készítsen elő).

Megfontolandó, hogy a szemináriumi munkát nem ösztönözné-e eredményesebben, és nem lenne-e méltányosabb, ha a pártoktatás vizsgákhoz kötött formáiban a szemináriumokon nyújtott *évközi teljesítményt* minden esetben beszámítanák a vizsgajegybe.

Javítani, korszerűsíteni kellene a *szemléltetést*. A meglevő technikai eszközök a jelenlegi szemináriumvezetési módszerek alapján nincsenek megfelelően kihasználva. Az új információhordozókat (főleg diasorozatokat, oktatófilmeket, videoanyagokat) időközönként be kellene mutatni a propagandistáknak. Ez feltehetőleg ösztönözné az oktatástechnika mindenfajta foglalkozáson való intenzívebb és megfelelőbb alkalmazását. Jobban népszerűsíteni kellene továbbá a politikai oktatás újabb metodikai műveit és szakfolyóiratait.

A Nosztori-völgyben a kirándulók örömére új tornapályát adtak át

TISZTÁZZUK!

A SZEMLÉLETESSÉG, A SZEMLÉLTETÉS, A SZEMLÉLTETŐESZKÖZÖK FOGALMÁRÓL

A *SZEMLÉLETESSÉG* tulajdonképpen az oktatás érzékletességének követelménye, alapelve. Az elnevezést az indokolja, hogy a legtöbb és legsokfélébb információt a világról a *látás* nyújtja. Információátteresztő képessége az ugyancsak alapvető jelentőségű *hallásnál* kétszer-háromszor nagyobb.

Az oktatás akkor szemléletes, ha megfelelő szerepet juttat az érzékszervi észlelésnek: nyelvhasználata érzékletes képzeteket idéz fel és alakít ki.

A szemléletesség elve történelmileg úgy jött létre, mint a legnagyobbrészt spekulatív tartalmú középkori oktatással való szembefordulás. A polgári fejlődés kezdetén hangsúlyossá vált az a bizonyosság, melyet az érzékszervi megismerésnek, a tapasztalásnak és a kísérleteknek tulajdonítottak. (Leonardo da Vinci: „Azok a tudományok..., melyek eredete, kialakulása és végcélja nem megy keresztül az öt érzékszerv valamelyikén, hiúak és tele vannak tévelygéssel.") A pedagógiában *Ratke, Comenius* és *Pestalozzi* a szemléletesség legnagyobb hatású meghirdetői.

A mai pedagógia és andragógia a következő főbb indokok alapján ragaszkodik a szemléletesség követelményéhez:

• Az észlelés és a gondolkodás elválaszthatatlanul egymásra van utalva. Csak az az igazi tudás, amely nem szorítkozik az egyik vagy a másik oldalra.

• A szemléletes oktatás egyszerre szolgálja az ember értelmi és érzékszervi nevelését.

• A szemléletes oktatás növeli a hatékonyságot, mivel erősíti a motivációt, leköti a figyelmet, megkönnyíti a megértést, elősegíti a megjegyzést és felidézést.

• Erős érzelmi hatás kiváltására képes.

A szemléletesség elve különböző életkori szakaszokban nem azonos módokon valósítható meg, de a felnőttkorban is éppolyan jelentős, mint korábban. Az értelmi fejlettség magasabb fokain azonban gyakorta elegendő a nyelvi érzékletesség, és megnő az elvont ábrázolások (modellek stb.) szerepe.

A politikai felnőttoktatásban, ahol rendkívül lényeges a bonyolult összefüggések túlterhelésmentes megértetése és az érzelmi azonosulás elérése, a szemléletesség feltétlen követelmény.

A *SZEMLÉLTETÉS* olyan eljárások alkalmazása, melyek révén az oktatási anyag az érzékszervek elé állítható. A szemléltetés végbemehet ún. szemléltetőeszközök igénybevételével vagy ezek nélkül, amennyiben a tanulmányozás tárgyai a maguk teljes valóságában bemutathatók és/vagy megfigyeltethetők.

A szemléltetés lényege: egyidejűleg megindítani egy észlelési és egy elvonatkoztatási vagy konkretizálási folyamatot. Amikor *analóg* (az eredeti tárgy bizonyos vonásait leképező) szemléltetőeszközöket használunk fel (pl. maketteket, képeket, filmeket), szemléltetésünk a konkréttól irányul az absztrakt felé, de lehet a menet éppen ellentétes irányú is, ez esetben az elvont – sokszor: a korábban csak szavakkal ábrázolt – ismeretet *illusztráljuk*. Amikor viszont nem analóg *jelképekkel* élünk, többnyire a konkrétabb és érzékletesebb szintek felé haladunk (noha elvileg nem ki-

zárt az sem, hogy magasabb absztrakciós szintek felé lépjünk). Mindezekben a viszonylatokban nem csupán a szemléleti és a gondolati tartalmak kerülnek egymással kapcsolatba, hanem a „külső" és a „belső" szemlélet is. Szemléltetésünknek nem kizárólagos célja az érzékelhető jelenségektől a gondolatilag megragadható törvényszerűségekig, lényegig eljutni (vagy meglelni a visszavezető utat), hanem gyakran maguknak a jelenségeknek a megismertetése (pl. amikor a közvetlen észlelést akadályozza a tér- és/vagy az időbeli távolság). Különbséget kell tennünk tehát a szemléltetés kétfajta szerepe között: bizonyos esetekben a megismerés (a tanulás) voltaképpeni tárgyát jelenítjük meg, máskor pedig a szemléltetett tárgy eszköz szerepű (az érzékletekben feltárja a közvetlenül nem érzékelhető lényeget, vagy az elvontat érzékelhetővé teszi).

A szemléltetés fő szabályai:

1. Amit bemutatunk, legyen jól áttekinthető. Minél kevesebb magyarázatra szoruljon.

2. Elegendő időt kell hagyni a szemlélésre, a megfigyelésre, a feldolgozásra.

3. Arra kell törekedni, hogy a hallgatók megfigyeléseiket maguk értelmezzék.

4. Mértéket kell tartani a szemléltetésben. A túl sok szemléltetés is zavaró.

5. A szemléltetés csak akkor és addig legyen jelen, amikor és ameddig valóban szükség van rá (korábban és később elvonja a figyelmet).

6. Legyen a szemléltetés sokoldalú. Miként szavakkal is célszerű több oldalról bemutatni valamely tanulmányi tárgyat, éppúgy a szemléltetés is többféle módon, sokféle látószögből ábrázolja azt.

A politikai felnőttoktatásban a szemléltetés új lehetőségekhez jutott a legutóbbi időben, de meg is nehezült azáltal, hogy az elektronikus tömegkommunikáció – különösen a televízió – megnövelte e téren az igényeket. Ezt a kihívást a propaganda akkor fogadja megfelelően, ha egyrészt javítja saját szemléltetésének minőségét (tudván, hogy különös előnnyel rendelkezik:

alkalmazkodhat tanulócsoportja sajátosságaihoz), másrészt ha felhasználja, kiaknázza a tömegkommunikáció erre alkalmas adásait (hivatkozásokkal vagy közvetlenebbül: magnetofon, video segítségével).

A *SZEMLÉLTETŐESZKÖZÖK* a taneszközöknek azt a csoportját jelentik, amelyek a szemléltetés szolgálatában állnak. Egy részük „hagyományos", például a falikép, a táblarajz stb., más részük nem régóta, újabban használatos a propagandában, például általában az *audiovizuális* eszközök, köztük a videoberendezések is.

A taneszközök más csoportjaitól (nyomtatott információhordozók, oktatógépek stb.) eltérően a szemléltetőeszközök elsősorban az érzékszerveknek adnak feladatot, de nyomban utána a gondolkodásnak is. A szemléltetőeszközök fejlődésének alapja a szemléletességi elv uralomra jutása volt. Eleinte azonban csupán az oktatás segédeszközeinek tekintették a szemléltetőeszközöket, s csak lassan tört utat az a felismerés, hogy a tanítás-tanulás folyamatának nélkülözhetetlen részeiről van szó. Nem kevésbé volt káros az ún. médiumeufória, a gépi taneszközöknek az a lelkes túlértékelése, amely Magyarországot a hatvanas-hetvenes években érintette meg. Ekkoriban sokan az egész politikai oktatás megfelelőségét, minőségét is azon mérték, mennyire használják a propagandisták az írásvetítőt, vetítenek-e diákat és filmeket.

Végül is felismertük, hogy a különböző szemléltetőeszközök eltérő funkciókra alkalmasak. *Gagné* már a hatvanas évek közepén vizsgálatok alapján mutatta ki, hogy például a hangosfilmek alkalmasak a figyelem felkeltésére és másra is, de kevésbé biztosítják az ismeretek új helyzetekben való alkalmazását, vagy hogy az állóképek csupán ingerkeltő funkciójukban kiválóak, de a gondolatoknak a lényegre való irányításában csekély szerepet játszanak.

A szemléltetőeszközök használatának fő szabályai ma már közismertek. A legfontosabbak:

1. Arra kell törekedni, hogy ezeket az eszközöket optimálisan, ne öncélúan használjuk, vagyis annyiszor éljünk vele, ahányszor nélkülözhetetlenek vagy legalábbis hasznosak.

2. Nem elég egy-egy eszközt kiszemelni (például egyszerűen azért, mert rendelkezésre áll), hanem végig kell gondolni, milyen cél érdekében akarjuk alkalmazni.

3. Az eszközhasználatot szervezésileg és technikailag is elő kell készíteni (ki kell próbálni, hogy működőképesek-e az eszközök).

4. Hallgatóinkat hozzá kell szoktatnunk ezekhez az eszközökhöz; az optimális hatásnak ez is feltétele.

5. Meg kell találnunk a módját minden egyes esetben annak, hogy hallgatóink szemléltetőeszközeinket tevékenyen használják. Gondolkodásukat leginkább ez befolyásolja maradandóan.

6. Törekedjünk komplex eszközrendszer kialakítására, *multimédia*-rendszer felhasználására, mivel ha mindig csak ugyanazt a szemléltetőeszközt vesszük igénybe, hamarosan ugyanolyan kifáradást látunk a hallgatók arcán, mintha minden szemléltetést mellőzve tartanánk hosszan az előadást. **(z l)**

A SZOCIALISTA EGYÜTTMŰKÖDÉS TÁVLATAI

Izikné Hedri Gabriella érdekes és hasznos műve sajátos könyv. Szerves egységgé olvad benne az elmélet a gazdasági, politikai és társadalmi tapasztalatokkal s a belőlük levont következtetésekkel, amelyek – a szerző értékelései, prognózisai formájában – ismét visszakapcsolódnak a gyakorlathoz.

A szerző napjaink fő folyamatait vizsgálja a különböző társadalmi rendszerű országok, illetve országcsoportok belső fejlődésében és egymás közti kapcsolataiban, így rajzolja meg az emberiség mai világát. E körkép felvázolásában túljut a (kétségtelenül meghatározó, de önmagában egyoldalú) közgazdasági szemléleten, s a vizsgálatban felhasználja a szociológia, a filozófia, az etika, a jogtudomány eredményeit s módszereit is. Komplex, interdiszciplináris munkával van tehát dolgunk, amely éppen e sajátossága folytán képes mondanivalójának sokoldalú, minden lényeges vonatkozását felölelő kifejtésére.

Korunk fő problémáinak, a szocialista közösség jelenét alkotó összetevőknek felrajzolása alapján a szerző *a fejlődés lehetséges irányait keresi, s felvázol egy optimista jövőképet,* amely éppen a mai valóság reális, sokoldalú elemzéséből következik. A könyv két megközelítőleg egyforma terjedelmű részből áll: A jelenkorból és A holnapból.

A szoialista közösségnek s ezen belül elsősorban az európai KGST-országoknak milyen követelmé-

nyekkel kell szembenézniük? Egymáshoz elválaszthatatlanul kapcsolódva alapvetően a fegyverkezési verseny és a világgazdaság igényei az a két fő tényező, amely egyrészt kikényszeríti a fő mozgásokat, másrészt határt szab nekik.

A könyv elméletileg egyik legeredetibb része a második fejezet: *a nemzeti és nemzetközi érdekek dialektikája a szocialista közösségben.* A szerző híven a marxista felfogáshoz, a szocialista társadalmat – következésképpen a szocialista országok nemzetközi közösségét is – ellentmondásos jelenségnek tekinti.

Az ellentmondások belső és külső érdekellentmondásokban konkretizálódnak, amelyek közül általában az országon *belüliek* a meghatározóak, de a tőkés és a szocialista országok közöttiek, s ugyancsak a szocialista országok *között* keletkező érdekellentmondások is.

Ezek a feszültségek nem egyszerűen a múlt és a születő szocializmus ellentmondásai, hanem a fejlődés egyes lépcsőfokai is. Meg kell tanulnunk az ellentmondások „kezelését", hogy ezek előrevivő impulzusokká váljanak.

A szocialista országok közösségének nemzetközi érdekeit objektív, komplex és történelmileg változó kategóriának tartja, s tartalmilag a következő két csoportba sorolja: az *emberiség* demokratikus érdekei – a béke biztosítása, s szélsőséges fejlettségi különbségek csökkentése, a gazdasági, politikai, tudományos-kulturális kapcsolatok ápolása, összefogás az ökológiai problémák megoldására stb.; a *szocialista országok* fontos közös és tartós érdekei, tehát azok, amelyek elengedhetetlenek a szocializmus biztonságos és eredményes továbbfejlesztéséhez.

Az új és a régi közötti ellentmondást nem csupán a közösség rövid és hosszú távú érdekei ellentétének fogja fel, hanem úgy is, hogy *az egyes tagországokban létrejövő új elemek ütközhetnek a partnerországokban meglévő régi elemekkel,* hogy az ellentmondások létrejötte nem szükségszerűen téves politika következménye, de az is, hogy az objektív érdekek fel

nem ismerése is ütközésekhez vezethet az együttműködésben. Fontosnak tűnik az a megállapítás, hogy – a nemzeti érdekek döntő többségének azonosságából következően – „az objektív nemzeti érdekek érvényesülése pozitív korrelációban van a közösség kohéziójával, biztonságos továbbfejlesztésével".

A szerző a szocialista országokra egyre inkább jellemző tényt, a fejlődést intenzív szakaszára való áttérést össztársadalmi folyamatként, a fejlett szocializmus építésének útján egy lépcsőfoknak tekinti. Úgy vélem, ezt az álláspontot nem indokolatlanul tartják vitathatónak, mivel a *gazdaság* intenzifikálása a fejlett tőkés országokban általában előrehaladottabb, mint a szocialista közösség országaiban, ezért e kategóriát valószínűleg helyesebb csak a gazdaság szférájára alkalmazni.

A gazdasági integráció a tagországok nemzetgazdaságainak intenzív, nemzetközi szervezet keretében történő együttműködése, nem pedig összeolvadása. Így reális az a felfogása, hogy jelenleg a KGST-ben egyfelől a nemzeti gazdaságirányítási mechanizmusok integrációs együttműködésre ható oldalainak összhangjára törekedjünk, másfelől a KGST mechanizmusainak, intézményrendszerének olyan további fejlesztésére, amelyhez valamennyi tagország alkalmazkodni képes, s e kettőnél sokkal hosszabb időt igénylő folyamatnak tűnik a nemzeti gazdaságirányítási rendszerek egészének egymáshoz való közelítése.

Ez a munka nemcsak a társadalomtudományok szakemberei, hanem minden politika iránt érdeklődő olvasó számára érdekes és hasznos. Különösen ajánlható politológusok és világgazdasági, -politikai kérdésekkel foglalkozó propagandisták számára.
(Kossuth Könyvkiadó 1985.)

Molnár Győző

NÍVÓDÍJAK ÁTADÁSA

A Kossuth Könyvkiadó igazgatósága a kiadó 1986. évi nívódíjával jutalmazta:

A „Magyarország a XX. században" c. könyv szerzői kollektíváját:
Balogh Sándort, Gergely Jenőt, Izsák Lajost, Jakab Sándort, Pritz Pált, Romsics Ignácot;

Ancsel Éva Állami díjas filozófust „Etikai tanulmány a tudásról és a nem-tudásról" c. legújabb könyvéért;

Berecz János történészt a több kiadásban megjelent „Ellenforradalom tollal és fegyverrel", valamint „Baráti szövetségben" c. könyveiért;

Kahulits Lászlót „A szocialista tulajdonviszonyok" c. könyvéért

Köpeczi Béla akadémikus történészt „A magyar kultúra útja, 1945–1985" c. könyvéért, és a kiadó gondozásában megjelent más munkáiért;

Pirityi Ottót „Az érdekek hálójában" c. könyvéért és a kiadó gondozásában megjelent más munkáiért;

Szabó Bálint történészt „Az ötvenes évek" c. monográfiájáért;

Balogh Edgár írót, publicistát a „Hídverők Erdélyben 1944–1946" és a „Magyarok, románok, szlovákok" c. munkáiért;

Sziklai Lászlót, a Lukács-archívum vezetőjét a „Proletárforradalom után" c. könyvéért, valamint a Lukács-centenárium alkalmával kifejtett szerkesztői tevékenységéért;

Lisszauer Zoltán szerkesztőt a „Marx és Engels művei" sorozat gondozása terén kifejtett több évtizedes tevékenységéért;

Zalai Edvin szerkesztőt a „Lenin Összes Művei" sorozat gondozása terén kifejtett több évtizedes munkájáért.

PÁLYÁZATI FELHÍVÁS ASPIRANTÚRÁRA

az SZKP KB mellett működő Társadalomtudományi Akadémián az 1988–1989-es tanévre

Az MSZMP Kozponti Bizottságának Agitációs és Propaganda Bizottsága pályázatot hirdet a Szovjetunió Kommunista Pártja Kozponti Bizottsága mellett működő Társadalomtudományi Akadémián aspirantúra elvégzésére, *a filozófia és esztétika, a politikai gazdaságtan, a nemzetkozi munkásmozgalom, a pártépítés és a szocialista államelmélet* témakoreiben.

Pályázni lehet általános elméleti, ideológiai jellegű és nemzetkozi vonatkozású témákkal, kulonös tekintettel a munkásmozgalom, a pártmunka és a szocializmus gazdasági-társadalmi fejlődésének legfontosabb elméleti-gyakorlati kérdéseire. A témaválasztáshoz az MSZMP KB Társadalomtudományi Intézete (Bp. VI., Benczúr u. 33.) segítséget nyújt.

A tanulmányi idő 3 év. Az aspiráns osztondíjban, családja az előírásoknak megfelelő juttatásban részesul.

Pályázhat minden olyan 40 évesnél nem idősebb párttag, aki

- egyetemet, főiskolát végzett;
- jelentős mozgalmi tapasztalattal és a tudományos munka végzéséhez megfelelő készséggel és alapokkal rendelkezik;
- tudományos és ideológiai szempontból aktuális témán kíván dolgozni;
- legalább kozépfokú orosz nyelvtudása van.

Elsősorban ideológiai, kulturális teruleten dolgozó pártmunkások, a marxista tanszékek tapasztalt oktatói, a kozponti hírkozlő szervek (sajtó, rádió, tv) elméleti, gazdaságpolitikai, kulturális rovatai vezető munkatársainak pályázatát várjuk.

A jelentkezéshez mellékelni kell:

- részletes önéletrajzot;
- az iskolai végzettség igazolását;
- minősítést az eddigi munkáról;
- a választott téma vázlatát;
- az eddigi publikációk rovid ismertetését.

A pályázatot – az MSZMP KB Társadalomtudományi Intézetével történt előzetes konzultáció alapján – 1987. február 15-ig lehet benyújtani a budapesti, illetőleg a megyei pártbizottsághoz. A pályázatokat – felvételi vizsga alapján – a Kozponti Bizottság illetékes szerve bírálja el, és a dontésről a pályázókat értesíti.

PROPAGANDISTA

AZ MSZMP KB
AGITÁCIÓS
ÉS PROPAGANDA
OSZTÁLYÁNAK
FOLYÓIRATA

Felelős szerkesztő:
BENCZÚR ZSUZSA

X. évfolyam, 8. szám
1986. december

Szerkesztőség:
Budapest, Széchenyi rakpart 19.
1387
Telefon: 111-400, 317-379

Megjelenik
évente nyolc alkalommal

Kiadja és terjeszti
a Kossuth Könyvkiadó

ISSN 0133-9443

86.2555/20-08 – Zrínyi Nyomda
Felelős vezető:
Vágó Sándorné vezérigazgató

Szerkesztőbizottság:
BARTHA LAJOS
BOROS SÁNDOR
CSOMA GYULA
EKLER GYÖRGY
HALAY TIBOR
KAHULITS LÁSZLÓ
NONN GYÖRGY
PÉTER JÁNOS
TÓTH ISTVÁN
UNGOR TIBOR
VASS HENRIK
elnök

A szerkesztőség tagjai:

FÁCZÁNYI ÖDÖN
KENESEI ISTVÁN
KOVÁCS DÉNES
LÁNG GYÖRGY
LOVASSY TAMÁS
NAGY KATALIN
STEMLER GYULA

Kéziratot nem őrzünk meg, és nem küldünk vissza

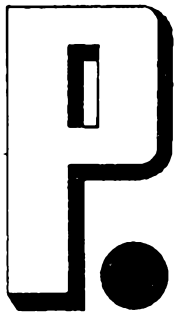

PROPAGANDISTA

1986/8

4—Ft

E SZÁMUNK SZERZŐI

BERECZ JÁNOS, az MSZMP Központi Bizottságának titkára

PETROVSZKI ISTVÁN, az MSZMP KB Párt- és Tömegszervezetek Osztályának vezetője

HUSZÁR ISTVÁN, az MSZMP Központi Bizottságának tagja, az MSZMP KB Párttörténeti Intézetének igazgatója

KISS ARTHUR, a filozófiatudomány kandidátusa, a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Filozófia Tanszékének tanszékvezető egyetemi tanára

NÁDASDI JÓZSEF, az MSZMP VII. Kerületi Bizottságának első titkára

HUTÁS IMRE, az orvostudomány doktora, az Egészségügyi Minisztérium államtitkára

HALÁSZ GYÖRGY újságíró, a Magyar Hírek főszerkesztője

RÉTHY ISTVÁN újságíró, a Népszabadság munkatársa

BOGYÓ TIBOR, az MSZMP KB Gazdaságpolitikai Osztályának alosztályvezetője

TÓTH LÁSZLÓ, az MSZMP KB Gazdaságpolitikai Osztályának munkatársa

KISS GÁBOR, az MSZMP Szabolcs-Szatmár Megyei Bizottsága Oktatási Igazgatóságának igazgatója

MILEI GYÖRGY, az MSZMP KB Párttörténeti Intézetének főmunkatársa

NIEDERHAUSER EMIL, a történelemtudomány doktora, a Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetének igazgatóhelyettese

DÁNIEL LÁSZLÓ, a Külügyminisztérium munkatársa

PIRITYI SÁNDOR, a hadtudomány kandidátusa, a Magyar Távirati Iroda külpolitikai szerkesztőségének főszerkesztő-helyettese

NEMES ZOLTÁN jogász

HENCZ JÓZSEF, az MSZMP Sopron Városi Bizottságának első titkára

DEBRECZENI MIKLÓS, az MSZMP Budapesti Bizottságának munkatársa

HIDVÉGI MIKLÓS, az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztályának társadalmi munkatársa

ZRINSZKY LÁSZLÓ, a neveléstudomány kandidátusa, az MSZMP KB Politikai Főiskolájának tanszékvezető egyetemi tanára

MOLNÁR GYŐZŐ, a közgazdaságtudomány kandidátusa, az MSZMP KB Politikai Főiskolájának tanszékvezető egyetemi tanára